

TAMPEREEN YLIOPISTO

Niina Koskipalo

FASISMIA VAI ISÄNMAALLISUUTTA?

Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen suhtautuminen Isänmaallinen kansanliike-
järjestöön vuosien 1933 ja 1936 eduskuntavaalien alla.

Tampereen yliopisto

NIINA KOSKIPALO: Fasismia vai isänmaallisuutta? Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen suhtautuminen Isänmaallinen kansanliike- järjestöön vuosien 1933 ja 1936 eduskuntavaalien alla. Pro gradu- tutkielma, 91 sivua. Suomen ja yleinen historia. Toukokuu 2008.

Pro Gradu- tutkielmani käsittelee sitä, miten Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi suhtautuivat Isänmaallinen kansanliike-puolueeseen vuosien 1933 ja 1936 eduskuntavaalien alla. Isänmaallinen kansanliike, IKL, oli vuosina 1932–1944 toiminut oikeistoradikaalinen järjestö. Liike perustettiin 5. kesäkuuta vuonna 1932 jatkamaan Lapuan liikkeen perintöä lopullisena ohjelmanaan voimakkaan suomalaisen kansallisvaltion luominen. IKL:n ideologia rakentui niin sanotulle kansankokonaisuudelle¹.

Liikkeellä voidaan sanoa olleen kaksi päätavoitetta. Toinen oli itsenäisyyden säilyttäminen, tarkoittaen käytännössä voimakasta venäläisen bolshevismmin vastustamista. Toinen oli Suur-Suomen luominen. IKL osallistui vuosien 1933, 1936 ja 1939 eduskuntavaaleihin, ensin vaaliliitossa Kansallisen kokoomuspuolueen kanssa vuonna 1933 ja sen jälkeen vuosina 1936 ja 1939 omana puolueenaan.

Sanomalehti Uusi Suomi perustettiin kiinteässä yhteydessä Kansallisen kokoomuspuolueen synnyn kanssa, mutta vaikka Uusi Suomi perustettiinkin puolueen perustamisen yhteydessä, ei lehdellä ja puolueella ollut muodollisia siteitä, vaan lehti oli vain puolueen äänenkannattaja. Uusi Suomi- lehti toimi Kansallisen kokoomuspuolueen pää-äänenkannattajalehtenä vuoteen 1976 asti. Tämän jälkeen lehti julistautui riippumattomaksi porvarilliseksi lehdeksi ja toimi sinä lakkauttamiseensa, vuoteen 1991 asti.

Helsingin Sanomat ilmoitti 25. marraskuuta vuonna 1918 kannattavansa nuorsuomalaisten yhtymistä Kansalliseksi edistyspuolueeksi ja näin ollen julistautui virallisesti Edistyspuolueen äänenkannattajaksi. Isänsä jalanjalkia seurannut Eljas Erko halusi kuitenkin ratkaista Helsingin Sanomien suhteet edistyspuolueeseen ja lehti julistautui

¹ Käsite kansankokonaisuus tarkoittaa kansakunnan vertaamista elävään olentoon, jossa yksilö oli vain yksi osa ja ole olemassa vain osana koko kansakuntaa. Käsitteen mukaan kansan sisällä ei saanut olla eri ryhmiä, joita olisivat yhdistäneet esim. luokkasolidarisuus tai taloudelliset edut, vaan koko kansaa yhdistivät tniset siteet ja kansalliset arvot. Kansankokonaisuus meni aina kaiken edelle.

vuonna 1932² sitoutumattomaksi lehdeksi. Tosi asiassa lehti julkaisi vaalien alla edistyspuolueen vaalimainoksia ja oli muutenkin kaikkea muuta kuin sitoutumaton.

Erkko oli edelleen valmis edustamaan puoluetta valtiopäivillä ja oli mukana vielä vuoden 1936 eduskuntavaalien alla toimikunnassa, joka ideoi Uudenmaan vaalipiirin lentolehtisiä.³ Erkko luopui kaikista valtiollisista ja kunnallisista luottamustoimistaan, minkä jälkeen Helsingin Sanomien taustajoukot alkoivat välittömästi pohtia, mitä se tarkoitti lehden kannalta. Puolueyhdistysten uutiset eivät enää saaneet entisenlaistaan kohtelua lehdessä, mutta ainakin vielä vuoden 1936 eduskuntavaaleissa Erkko oli mukana toimikunnassa, joka ideoi Uudenmaan vaalipiirin lentolehtistä.

Tutkimusmetodinä käytän työssä niin sanottua historiallis-kvalitatiivista metodia. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että tutkimus nojautuu tekstin tulkintaan historiallisesta perspektiivistä. Käytän siis tutkimuksessa lähteitä hyväksi purkamalla ne temaattisesti, jolloin kokonaiskuvan hahmottaminen helpottuu. Tutkimuskohteenani toimivat lehdet ovat siis yhtä lailla uutisoijien että poliittisten toimijoiden rooleissa.

Tutkimuksen päälähteinä käytän Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen noin kuukautta ennen vuoden 1933 ja 1936 eduskuntavaaleja julkaisemia kirjoituksia Isänmaallisesta kansanliikkeestä. Käytännössä tämä tarkoittaa pääkirjoituksia, toimituksellisia mielipidekirjoituksia ja ennen kaikkea Helsingin Sanomien osalta Muut lehdet - palstaa. Käytetty kirjallisuus koostuu ennen kaikkea Helsingin Sanomia, Uutta Suomea ja Isänmaallista kansanliikettä käsitteleviin teoksiin. Keijo K. Kulhan vuonna 1989 julkaisema *Sanasotaa ja sovittelua: Helsingin Sanomien poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan* on kattava läpyleikkäys siitä, miten Helsingin Sanomien painettu sana toimi mielipiteenvaikuttajana. Kulha toimi itse lehden päätoimittajana vuosina 1982–1997 ja Sanoma Osakeyhtiön hallituksen puheenjohtajan Aatos Eron kiinnostus historiaan sai Kulhan aloittamaan nelivuotisen prosessin teoksen parissa.

Vesa Vareksen pro gradu-tutkielma *Kevätvirroista vastavirtaan: Uuden Suomen poliittinen linja Mäntsälän kapinasta välirauhaan* vuodelta 1986, vuonna 2007 julkaistu kokoomuksen

² Helsingin Sanomien sitoutumattomuudesta ollaan oltu montaa mieltä eivätkä tutkijat ole päässeet yhteisymmärrykseen siitä, minä vuonna lehti sitoutumattomaksi julistautui. Käytän kuitenkin tutkielmassani Klemolan päätelmää siitä, että sitoutumattomaksi julistautumisen vuosi oli vuosi 1932.

³ Klemola 1981. s. 22.

historian toinen osa *Suomalaiskansallinen kokoomus: Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1929–1944*, johon Vesa Vares on kirjoittanut vuosia 1929–1932 käsittelevän osion otsikolla *Kokoomus ja demokratian kriisi 1929–1939* sekä Jyrki Vesikansan vuonna 1997 kirjoittama teos *Sinivalkoiseen Suomeen: Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia osa I 1847–1939* toimivat myös tutkimukseni pääkirjallisuutena.

Näiden lisäksi olen käsitellyt tutkimuksen mediakuvapainotteisuuden vuoksi myös lehdistön historiaa ja lehdistön vaikutusmekanismeja käsitteleviä kirjoja, joista mainittakoon muun muassa Päiviö Tommilan ja Raimo Salokankaan kirjoittama teos *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia* sekä Toivo Nygårdin ja Raimo Salokankaan kirjoittama (toim. Päiviö Tommila) teos *Suomen lehdistön historia: Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*.

Isänmaallisen kansanliikkeen saama käsittely Uudessa Suomessa ja Helsingin Sanomissa kertoo paljon siitä, miten tosi asiassa sitoutunut ja ainakin joissain määrin ja eräiden lähteiden mukaan, sitoutumaton lehti vahvojen henkilösuhteiden vuoksi pitivät yllä tiettyä linjaa, joka saattoi poiketa voimakkaastikin siitä linjasta, minkä he virallisesti julkisuuteen itsestään antoivat Tutkielma tuo lisäselvitystä siihen, miten kaksi suomalaista lehteä pyrkivät muokkaamaan mediakuvaansa. Toinen julkisesti ja silti huomattavan varovaisesti, toinen hieman kautta rantain, mutta silti radikaalisti. Ensimmäisellä tarkoitan Uusi Suomi-lehteä, joka yllättävän vähän ja varovaisesti kirjoitti kansanliikkeestä. Helsingin Sanomat taas verhoutumalla muiden lehtien kirjoituksien taakse ilmaisi hyvinkin selkeästi kriittisen suhtautumisen kansanliikkeeseen.

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimuskysymys ja tutkimuksen rakenne.....	13
1.1. Lähteet ja aikarajaus	16
1.2. Tutkimustapa	17
1.3. Aikaisempi tutkimus.....	18
1.4. Työn keskeisiä termejä	19
2. Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen poliittinen linja	20
2.1. Radikaalien Uusi Suomi.....	23
2.1.3. Uusi Suomi Ja Kansallinen kokoomuspuolue	27
2.2. Nuorsuomalaisten Helsingin Sanomat.....	29
2.2.3. Kiitos ei! Taustapirut	32
3. Vuosi 1933: Saksan buumi vai hitlerismin pelko?	34
3.1. Diktatuuri	36
3.2. Fasismi.....	40
3.3. Isänmaallisuus.....	43
3.4. Lapualaista sirkushuvia?	45
3.5. IKL:n vetojuhdat.....	58
4. Vuosi 1936: Fasistiset pyrkimykset on torjuttava!.....	61
4.1. Diktatuuri	65
4.2. Fasismi.....	68
4.3. Laitonta naamiohuvia	70
4.4. IKL:n epäilyttävät keinot.....	76
5. Puseroritareita vai isänmaan sankareita?	80
6. Lähteet.....	89

1. Johdanto

” Jos halutaan välttää kansojen välisiä sotia, samoin kuin taisteluita luokkien kesken, niin ei ole mitään muuta keinoa, kuin seurata fasismien vetämiä ja käyttöön ottamia luokkien liittoutumista ja yhteistoimintaa, kansojen liittoutumista ja yhteistoimintaa. Siinä on fasismien kansainvälisen menestyksen syy.”

Uusi Suomi, 10.6. 1933.

”Niitä ei voida ratkaista väärää luokkataisteluoppia sisältävien sosialististen yhtä vähän suomalaiselle kansanluonteelle vieraiden fascististen iskulauseiden mukaan”

Helsingin Sanomat, 19.6.1933. Käsitellessään taloudellisia ja poliittisia uudistuksia.

Näin kirjoittivat Uusi Suomi ja Helsingin Sanomat Isänmaallisesta Kansanliikkeestä ja sen, joidenkin henkilöiden mukaan, esikuvasta, fasismista, vuoden 1933 kesäkuussa, noin kolme viikkoa ennen eduskuntavaaleja. Vuoden 1933 eduskuntavaaleihin lehdet kävivät siis hyvin erilaisin ajatuksin koskien Isänmaallista kansanliikettä ja sitä, mitä liike näiden kahden lehden mukaan edusti. Siinä, missä Uusi Suomi katsoi vierasperäisen fasismien olevan ratkaisu Suomen poliittisiin ja taloudellisiin kysymyksiin, totesi Helsingin Sanomat vastaavista yllä olevan tekstin sanoin. Vuoteen 1936 tultaessa eurooppalainen äärioikeisto oli kuitenkin jo menettänyt monien valtioiden silmissä suurimman loisteensa ja siitä johtuen myös Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi suhtautuivat ääri liikkeen statukseen omaavaan Isänmaalliseen kansanliikkeeseen hyvin eri tavoin verratessa vuosia 1933 ja 1936 keskenään.

Suomalaisen oikeistoradikalismien siemen on löydettävissä kansalaissodasta ja siitä aiheutuneista seurauksista. Valkoinen armeija halusi pitää isänmaan valkoisena juuri sellaisena kuin se valkoiselle joukolla näyttäytyi Helsingin voittomarssilla. Tuolloin vapauden puolesta taistelleille oli tavallaan jopa itsestään selvää, ettei näistä raaoista taisteluista seuranneista saavutuksista ollut lainkaan tinkimisen varaa. Tämä johti jyrkkään kahtiajakautumiseen: oikealle puolelle asetettiin he, jotka olivat ”todellisia isänmaan

ystäviä” ja vasemmalle ”maanpetturit”. Toisin sanoen kansa jaettiin sortajiin ja sorrettuihin.⁴

Valtiollinen demokratia oli kuitenkin ”vapaussotureille” paljon monimuotoisempaa kuin mitä he olivat voittomarssillaan kuvitelleet. Pettymys toinen toisensa jälkeen seurasi valkoista joukkoa eikä Mannerheimin tappio vuoden 1919 presidentinvaaleissa, ollut näistä helpoiten nieltävä. Vapaustaistelijoihin hyvin penseästi suhtautuva K.J. Ståhlbergin valinta presidentiksi koettiin valtavaksi takaiskuksi ennen kaikkea sotilas- ja rintamamiespiireissä. Valkoinen joukko joutui karvaasti toteamaan, että maata tulivatkin hallitsemaan poliittisiin puolueisiin lukeutuvat poliitikot. Tämän lisäksi vuonna 1918 käydyssä sodassa merkittävässä asemassa olleet henkilöt pyrittiin eristämään totaalisesti hallitsemisen ja politiikan ulkopuolelle. Vielä tätäkin karvaampaa oli se, että kommunistit järjestäytyivät poliittiseksi puolueeksi vuoden 1922 eduskuntavaaleissa voittaen niissä merkittävät 27 paikkaa.⁵

Vuoden 1918 sodan aiheuttamaa syvää, kansaa jakavaa kuilua pyrittiin kuroma mahdollisimman pian umpeen. Kapinasta tuomittuja armahdettiin ja sosiaalidemokraatit hyväksyttiin jälleen mukaan Suomen poliittiseen toimintaan. Keskustalaiset hallitukset onnistuivat tässä sovittelutyössään niin hyvin, että sosiaalidemokraattinen hallitus nimitettiin maahan jo niinkin pian kuin vuonna 1926. Huolimatta tästä sovittelutyöstä, ei menneet kuitenkaan unohtuneet kaikkien joukoissa. Äärivasemmisto halusi edelleenkin ajaa Suomea sosialistiseksi valtioksi ja jatkoi tämän vuoksi vallankumouksellista, Venäjältä johdettua työtään. Toisaalta myöskään rintamapiireissä ei pystytty eikä edes haluttu luottaa sosiaalidemokraattien isänmaallisuuteen ja heidät muistettiin vielä pitkään vuoden 1918 sodan vihollisina ja Neuvosto-Venäjän liittolaisina. Toimet 1920-luvun Suomessa olivat riskialttiita kaikista näkökulmista katsottuna. Kompromisseja vaadittiin, mutta se näytti uhkaavan valkoisen joukon katsoman vapaussodan saavutuksia.⁶

1920-luvulla ylioppilaspiirit nousivat tietouteen taistelussaan isänmaallisten aatteiden puolesta. Merkittävin ylioppilasjärjestö oli kolmen heimosodista palannen ylioppilaan, Elias Simojoen, Reino Vähäkallion ja Erkki Räikkösen perustama Akateeminen Karjala-Seura

⁴ Uola 1982. s. 9.

⁵ Uola 1982. s. 9–10.

⁶ Uola 1982. s. 10–11.

(AKS). Se järjestäytyi koolle ensimmäisen kerran 22. helmikuuta vuonna 1922. AKS pyrki vaalimaan suursuomalaisuuden aatetta ja sen tärkeimmiksi takaisin saataviksi alueiksi kohosivat ennen kaikkea Inkerin ja Karjalan alueet. Se ei kuitenkaan pyrkinyt esiintymään minkäänlaisena koko kansan järjestönä ja halusikin toimia päivänpolitiikan ulkopuolella, kehittäen omia yhteiskunnallisia ja valtiollisia ajatuksia. Toisaalta sen rajoittunut vaikutusvalta oli sille hyväksi. vapaus- ja heimosodat kokeneen ylioppilaspolven keskuudessa sen vaikutus oli valtava, mutta toisaalta se jäi samalla muulle kansanosalle hyvin etäiseksi järjestöksi.⁷

Vapaussoturit noteerasivat kommunistien voimistumisen. Vasemmistolaisten vuoden 1918 sodan rintamamiehiin kohdistama työmaaterrori ja samanaikainen yleismaallinen talouspula aiheutti Suomessa suurta epävarmuuden tunnetta. Otollinen hetki mielialan väkivaltaiselle purkautumiselle tuli 23. marraskuuta vuonna 1929, jolloin lapualaiset isäntämiehet kalterijääkäri Vihtori Kosolan johdolla repivät Lapualle haastejuhliin tulleiden kommunistinuorten punaiset paidat pakottaen heidät lopettamaan poliittisen tilaisuutensa. Kommunisminvastainen toiminta levisi nopeasti kautta Suomen ja yleistyivät miltei viikoittaisiksi tapahtumiksi. Lapualla alkunsa saanut kansanliike järjestäytyi vuoden 1930 maaliskuussa Suomen Lukko ry:ksi ja vuotta myöhemmin Lapua Liike ry:ksi. Jäsenet ja kannattajat järjestö keräsi lähinnä maaseutuväestöstä, maalaisliiton ja kokoomuspuolueen kannattajista. Tosiasiassa miltei koko porvarillinen Suomi tuki järjestöä aluksi ja taistelu kommunismia vastaan yhdisti niin Helsingin ruotsinkieliset teollisuusjohtajat kuin pohjalaiset talonpojatkin.⁸

Vuonna 1930 saatiin eduskuntavaaleissa Lapuan Liikkeen myötävaikutuksesta kahden kolmasosan porvarillinen enemmistö. Tämän enemmistön turvin porvarit saivat aikaiseksi ns. kommunistilait, joilla kommunistit suljettiin pois julkisesta elämästä. Lapuan Liike järjesti myös heinäkuun seitsemäntenä päivänä vuonna 1930 näyttävän joukkoesiintymisen, jossa 12 000 miestä marssi Helsinkiin nostattamaan kommunisminvastaista mielialaa. Suojeluskuntalaiset marssivat vapaussoturiensa kanssa rinta rinnan Helsinkiin, jossa heidät otti vastaan pääministeri Svinhufvud ja kenraali Mannerheim. Marssijat joutuivat kuitenkin pettymään jo viikko mielenosoituksen jälkeen, kun vaalilakia koskettava perustuslakimuutosehdotukset kaatuivat sosiaalidemokraattien ja

⁷ Uola 1982. s. 12.

⁸ Uola 1982. s. 13–14.

RKP:n johdosta.⁹ Tämän tapahtuman jälkeen Lapuan Liike alkoi voimakkaasti radikalisoitua, eikä pienin syy tähän ollut sen johtohahmossa Vihtori Kosolassa, joka ei aina edes halunnut estää liikkeen toimesta tehtyjä laittomuuksia. Sanotaan, että Lapuan liike nosti ”Lapuan lain” Suomen lakien yläpuolelle. Niin sanotut muilutukset, eli kommunisteihin kohdistuneet kyyditykset, kuuluisimpana niistä lokakuussa 1930 entisen presidentti Ståhlbergin kyyditys Helsingistä Joensuuhun, tulivat liikkeen tavaramerkiksi.

Liikkeen sisäinen laittomuuksien salliminen tuntui kuitenkin kaatavan liikkeen menestyksen sen omiin jalkoihinsa. Vielä vuoden 1931 presidentinvaaleissa P. E. Svinhufvud tuli valituksi Lapuan Liikkeen tukiessa hänen valintaa. Svinhufvud piti kuitenkin kiinni päätöksestään, ettei antanut ulkoparlamentaaristen keinojen vaikuttaa hallituksen politiikkaan. Taistelu kommunismia vastaan huipentui helmikuun loppupuolella vuonna 1932 Mäntsälässä alkaneeseen liikehdintään. Lapuan liike otti liikehdintään osallistuneet suojeluskuntalaiset johtoonsa, hallitusta vaadittiin eroamaan ja presidenttiä kehoitettiin tiukkasanaanaisesti nimittämään sen tilalle uuden, Lapuan liikettä tyydyttävän hallituksen. Kapinayritys päättyi kuitenkin yhtä pian kuin se oli alkanutkin ilman yhtäkään ilmaan ammuttua laukausta. Yrityksen johtajat antautuivat vastarinnatta hallituksen edustajille.¹⁰

Vuonna 1932 maaliskuun 12. päivä oli Lapualle kutsuttu koolle Lapuan Liike ry:n sääntömääräinen vuosikokous. Mäntsälän kapinan johdosta Lapuan liikkeen johtajat oli kuitenkin vangittu ja yhdistyksen arkisto takavarikoitu. Tapahtuneesta huolimatta kokoukseen saapui kuitenkin suuri joukko kokousväkeä ympäri maata. Kokouksen alussa kuitenkin todettiin tapahtunut ja kun kokouksessa vaadittavat pakolliset asiakirjat oli takavarikoitu, siirrettiin vuosikokous toistaiseksi. Liikkeen tulevaisuudesta keskusteltiin paljon peruuntuneen vuosikokouksen jälkeen ja erityisesti 24. maaliskuuta annetun Lapuan liikkeen lakkauttamismääräyksen jälkeen, alkoi entistä enemmän näyttää siltä, ettei Lapuan liike entisessä muodossaan tulisi olemaan merkityksellinen poliittinen ase. Jopa toimintaluvan saaminen viranomaisilta alkoi tuntua epätodennäköiseltä. Kautta maan Lapuan liikettä tukeneet henkilöt alkoivat organisoida uusia järjestöjä, jotka jatkaisivat liikkeen toimintaa.¹¹

⁹ Ryttilahti 2007. s. 1–2.

¹⁰ Uola 1982. s. 13–15.

¹¹ Uola 1982. s. 16–17.

Hämeenlinnassa pidettiin 5. kesäkuuta vuonna 1932 koko maan kattava kokous, jonka tavoitteena oli perustaa uusi kansanliike ja rakentaa sille sen tuleva ohjelma. Lupa tämän kokouksen pitämiseen saatiin vasta viikon kestäneiden neuvotteluiden jälkeen. Kokoukseen saapui parisen sataa maakunnallisten kokousten valtuuttamaa miestä ja kuten paikalla ollut lehdistö totesi, he olivat käytännössä kaikki ”uusien miehiä”, sellaisia, jotka eivät olleet aiemmin osallistuneet kovinkaan aktiivisesti Lapuan liikkeen toimintaan. Toinen näkyvä seikka kokousväestössä oli se, että suuri osa väestä oli akateemisesti koulutettuja. Kokouksessa keskeiseksi asiaksi nousi jo aiemmin maakunnallisissa kokouksissa käsitellyn ohjelman lopullinen hyväksyminen. Keskusteluissa tähdennettiin sitä, että uuden liikkeen tuli toimia elimellisessä yhteydessä lakkautetun Lapuan liikkeen kanssa, mutta kuitenkin pitää huolen siitä, ettei tämä yhteistoiminta aiheuttaisi minkäänlaista konfliktia viranomaisten kanssa.¹²

Liikkeen nimeksi hyväksyttiin jo Lapuan liikkeestäkin aiemmin epävirallisesti käytetty Isänmaallinen kansanliike. Ohjelmassa todettiin, että Isänmaallinen kansanliike lähtee siltä samalta pohjalta kuin vuoden 1930 kansannousu. Lopulliseksi päämääräksi asetettiin voimakkaan suomalaisen kansallisvaltion luominen. Nimen ja ohjelman lisäksi kokouksessa päätettiin myös Ajan Sana- lehden hyväksyminen liikkeen pää-äänenkannattajaksi. Uusi liike herätti kiinnostusta myös AKS:n joukoissa. IKL:stä tulikin tavallaan järjestö, joka levitti AKS:n aatteita myös sen omien ulottuvuuksiensa ulkopuolelle, akateemisesti kouluttamattomien ihmisten keskuuteen. AKS:n kiinnostui IKL:stä jo liikkeen perustamisesta lähtien, eikä tämä lienee yllätys, sillä saihan AKS IKL:n kautta levitettyä myös omat aatteensa. Toisaalta AKS halusi yhteistyöllään estää sen, mikä oli tapahtunut Lapuan liikkeen toiminnassa: sille epäsuotuisan kehityksen. Toisaalta tuki oli myös molemminpuolista, sillä myös IKL:lle AKS:n tuki oli elintärkeää. IKL pyrkiin saamaan AKS:läisiä toimintaansa jo liikkeen perustamisesta lähtien. Tavoitteena oli saavuttaa vakaa asema myös akateemisesti koulutettujen virkamiesten keskuudessa, joissa toimi paljon AKS:läisiä. 6.

Rintala väittää IKL:n saaneen ajatuksensa Natsi-Saksasta, vaikkakin IKL kielsi olevansa suora kopio ulkomaisista aatteista. Ulkomaisia esimerkkejä sanottiin olevan suomalaisiin oloihin sopimattomiksi ja rotuopissa nähtiin ylimielinen arjalainen herrahenki. Vaikutteiden

¹² Uola 1982. s. 35–36.

saanti ulkomailta kuitenkin myönnettiin ja IKL:n sanottiin ”suomalaistaneen” nämä aatteet. IKL ei halunnut kuitenkaan olla riippuvainen näistä ulkomaisista tukijoistaan ja muun muassa kieltäytyi 1930-luvulla saksalaisten tarjoamasta kolmesta miljoonasta markasta, jonka avulla se olisi kyennyt muuttamaan poliittista linjaansa lähemmäs kansallissosialismia.¹³

Vaikkakaan IKL ei myöntänyt ottaneensa oppejaan suoraan muualta maailmasta, olivat fasismi ja kansallissosialismi sen mielestä hyvänä esimerkkinä suomalaisille, sillä kansakokonaisuuden aatteet ensimmäisenä ymmärtäneet Italia ja Saksa olivat kohottaneet sen avulla kansalliset voimansa ennen näkemättömään määrään. Samanlainen kehitys oli IKL:n mukaan pakollinen myös muillekin valtioille, jotka halusivat kansallisten voimavarojensa kasvua ja siksi Suomenkin tuli liittyä niiden rinnalle.¹⁴ IKL:n ohjelma, organisaatio ja myös ulkoinen esiintyminen olivat hyvin pitkälti lainaa Saksan kansallissosialisteilta ja Italian fasisteilta. IKL:n univormuna oli musta paita, johon kuului sininen solmio. Vielä kattojärjestöään pidemmälle fasististen liikkeiden matkimisessa meni IKL:n nuorisojärjestö, Sinimustat. Sinimustat ottivat jopa niin sanotun natsitervehdyksen käyttöönsä.¹⁵

IKL:n esikuvana toimi Hegelin ahkera oppilas Snellman, joka oli IKL:lle kansakokonaisuusaatteen edeltäjä tavoitteenaan voimakas kansallinen valtio. Snellman ei IKL:n mielestä ollut saanut kansallista herätystyötä päätökseensä ja koki toimivansa kansallisen hengen herättäjänä ja kansakokonaisuuden luoja. IKL:n toisena kotimaisena ihanteena olivat vapaussoturit, jotka olivat luoneet itsenäisen kansakunnan. IKL katsoi olevansa Snellmanin aatteen loppuunsaattajana myös vapaussoturiensa aatteiden loppuunsaattaja, koska hekin olivat olleet isänmaan pelastajia, joiden tavoitteena oli ollut luoda sisään ja ulospäin voimakas Suomi.¹⁶

Isänmaallinen kansanliike, IKL, toimi vuosina 1932–1944 ja kannatus oli suurimmillaan vuoden 1936–eduskuntavaalien jälkeen. Tällöin puolue sai kaikista annetuista äänistä 8,3

¹³ Juuti 2005. s. 58.

¹⁴ Juuti 2005. s. 58–59.

¹⁵ Hentilä 2006. s. 162–163.

¹⁶ Juuti 2005. s. 58.

% ja järjestöön kuului 80 000 jäsentä. IKL:n ideologia rakentui kansakokonaisuudelle¹⁷ ja sen tunnuslauseena olikin ”Kaikki kokonaisuuden hyväksi”. IKL:ää tutkineiden henkilöiden mielestä käsitteen kansakokonaisuus ilmenemisen voidaan selittää sillä, että vastaava käsite löytyy suoraan kansallissosialistien ideologiasta, jossa oli ilmaus ”Volksgemeinschaft” ja tästä IKL olisi ottanut mallia. Rintalan mukaan IKL toi tämän saksalaisen käsitteen mukaan suomalaiseen politiikkaan tarkoituksenaan saavuttaa sen avulla Suur-Suomi. Mikko Uolan mukaan taasen käsite oli tuttu jo vanhasuomalaisten ideologiasta ja hänen mukaansa IKL sai paljon vaikutteita AKS:ltä, jonka aatteet pohjautuivat Yrjö Ruudun 1920-luvulla kehittämälle valtiososialismille. Uolan mukaan Ruudun valtiososialismissa vaadittiin yhteiskunnan ylivallan siirtämistä kansan kokonaisuudelle.¹⁸

Kansakokonaisuutta on siis pyritty selittämään ulkopuolisilla vaikutteilla ja Markku Hyrkkänen kutsuu tällaista tutkimusta vaikuteanalyysiksi. Siinä aate pyritään selvittämään etsimällä vaikutteita muualta. Hyrkkänen toteaa kuitenkin, ettei tällä menetelmällä voida selittää aatteita, koska vaikuteanalyysissä on usein paljon ongelmia. Erilliset vaikutteet vain todistavat toisaalta tutkijan tietomäärän ja toisaalta sen, että vastaavanlaisia ilmiöitä on myös muualla. Vaikuteanalyysin suurin ongelma on kuitenkin se, että se voi vain osoittaa vaikutteita, ei selvittää niiden syntyprosessia eikä sitä, että mihin ongelmaan se oli ratkaisu. Hyrkkäsen mukaan aatteet olisi ymmärrettävä vastaukseksi ongelmiin, jotka tutkijan oli selvitettävä.¹⁹

Jussi Maijala pitää teokseen *Sinistä, punaista ja mustaa* kirjoittamaansa artikkeliin *IKL – ei luokkia tai yksilöitä vaan kansakokonaisuus* lähtökohtanaan kansakokonaisuuden tutkimisessa intentionaalista selitystä, jossa ihminen ei ole kausaalisten voimien tahdoton kohde vaan tietoinen olento, joka voi valita käyttäytymisensä tavoitteiden mukaan. Maijalan metodina toimii tavoite-keino-analyysi, jossa periaatteena on muodostaa tavoitteiden hierarkioita. Hegel on yksi kansakunnan ajattelua kehitellyt filosofi. Hänen

¹⁷ Käsite kansakokonaisuus tarkoittaa kansakunnan vertaamista elävään olentoon, jossa yksilö oli vain yksi osa ja oli olemassa vain osana koko kansakuntaa. Käsitteen mukaan kansan sisällä ei saanut olla eri ryhmiä, joita olisivat yhdistäneet esim. luokkasolidarisuus tai taloudelliset edut, vaan koko kansaa yhdistivät etniset siteet ja kansalliset arvot. Kansakokonaisuus meni aina kaiken edelle.

¹⁸ Juuti 2005. s. 44.

¹⁹ Ibid.

mukaansa kansankunta oli orgaaninen kokonaisuus, jolla oli oma kansallishenkensä, jonka tärkein tunnusmerkki oli kansan yhteinen kieli.²⁰

Kansallishenki pääsi toteutumaan Hegelin ajatuksissa vain kansan omassa valtiossa, joka oli hänen mukaansa elävä ja alati kehittyvä kokonaisuus. Valtiot taistelivat keskenään ja suurmiehet, jotka ajoivat oman kansakuntansa parasta, johtivat sitä taistelussa. Valtion osasten eli kansalaisten piti Hegelin mielestä sopeutua tähän kokonaisuuteen ja ymmärtää, että suurmiesten valtiota etua ajava toiminta ajoi myös heidän etujaan. Mielenkiintoinen on Hegelin ajatus siitä, että äänioikeutta tms. vastaavaa ajava kansalainen oli kelvoton kansalainen, koska se ei ymmärtänyt valtion etua ajaen vain omaa etuaan. Yksilön tärkein tehtävä olikin Hegelin mielestä ajaa yhteistä etua, sillä kokonaisuuden hyvinvointi oli tärkeää myös yksilölle. Tämä johtui siitä, että yksilön vapaus oli mahdollista vain valtiossa, sillä valtion instituutioita ja sääntöjä tarvittiin, jotta yksilö saattoi toteuttaa vapautensa.²¹

Suomessa huomioitiin Hegelin näkemykset ja etenkin ajatukset valtiosta ja kansasta tulivat olennaiseksi osaksi suomalaista poliittista keskustelua. Ne vaikuttivatkin etenkin suomalaisuusliikkeen edustajien, Snellmanin, vanhasuomalaisten ja fennomaanien ideologioihin. Suomalaisuusliikkeessä omaksuttiin ennen kaikkea Snellmanin johdosta ajatus siitä, että yksilön tehtävänä oli palvella kansakuntaa ja että yksilö saattoi olla vain osa kokonaisuutta. Saksalainen elämä kiinnosti suomalaisia oppineita, koska ennen vuotta 1870 hajanainen saksalainen kansakunta etsi itselleen yhtenäistä kansallista ilmenemismuotoa. Suomessa oli samanlaisia ongelmia ja tämän vuoksi saksalainen elämä kiinnosti myös suomalaisia.²²

Snellman seurasi ajatusmaailmassaan pitkälti Hegeliä. Hänen mukaansa jokaisella kansakunnalla, myös Suomella, oli oma kansallishenkensä, joka ilmeni ennen kaikkea omana kielenä. Yhteinen kieli olikin edellytyksenä kansalliselle yhtenäisyydelle. Tämän vuoksi Snellman ajoi suomenkielisen sivistyneistön virallista asemaa. Snellman katsoi, että kun ruotsin kieli ei ollut kansan valtakieli, olisi tilanne saattanut lopuksi johtaa Suomen kallistumiseen Venäjän suuntaan. Samoin Snellman katsoi, että jokaisella kansalla oli

²⁰ Juuti 2005. s. 45.

²¹ Ibid.

²² Juuti 2005. s. 48.

oikeus olemassa oloonsa vain, jos se muodosti oman kokonaisuutensa ja suoritti oman tehtävänsä maailmankaikkeudessa. Suomenkin tuli siis saada oma sijansa kansakuntien joukossa ja tätä varten oli luotava oma kansallissivistys ja kansallistietoisuus. Tämä taas vaati sivistyneistön muuttamista suomenkieliseksi.²³

Fennomaanit syntyivät jatkamaan Snellmanin työtä ja heidän ideologia oli suoraan johdettavissa hegeläis-snellmannilaisen kansallisuusaatteen teoriasta. Siinä oli kyse ennen kaikkea kansakuntien taistelusta, jossa monikieliset valtiot joko hajosivat tai sitten niiden sisällä olevat heikommat kansallisuudet sulautuivat voimakkaampaan. Tässä kansakuntien taistelussa voittajan määräsi se, kuka omasi parhaimman kyvyn luoda kulttuuria, sillä kansallinen kulttuuri oli edellytys kansallisen identiteetin luomisessa. Tämän vuoksi oli siis tärkeää luoda suomenkielinen sivistyneistö. Jos resursseiltaan voimakkaampi Venäjä olisi onnistunut lyömään Suomen poliittisen koneiston alas, ei se olisi kuitenkaan ollut lopullinen isku Suomelle, sillä kansallinen olemassaolo olisi ollut turvattu oman sivistyksen avulla. Fennomaanit ilmoittivatkin olevansa Suomen kansan edustajia, joiden päävastustajina olivat ”epäkansalliset” ruotsinkieliset. Toiminnan tuli olla rauhallista ja keinona valtiopäivätoiminnan. Fennomaanien ajatuksena ei ollut kasvattaa joukkojaan koko kansan massaliikkeeksi, vaan sen piti olla pieni iskujoukko, joka nostaisi kansakunnan nousuun.²⁴

Suomalaisuusliike jakautui 1890-luvulla kahtia nuorsuomalaisiin ja vanhasuomalaisiin. Vanhasuomalaiset jatkoivat Snellmanin linjaa toiminnassaan ja puolueen tärkeimpänä tavoitteena oli luoda suomalainen kansallisvaltio, jossa suomen kielellä olisi ollut määräävä asema. Heidän ajamiaan sosiaalisia uudistuksia oli muun muassa valtion toimet työttömyyden vähentämiseksi ja sairausvakuutuksen kehittäminen. Vuonna 1918 osa vanhasuomalaisista perusti Kansallisen kokoomuspuolueen, josta tulikin pitkälti vanhasuomalaisen toiminnan jatkaja. Kokoomus oli imenyt ohjelmaansa sekä vanhasuomalaisia että nuorsuomalaisia aatteita. Vanhasuomalaisilta he omaksuivat ennen kaikkea runsaasti konservatiivisia piirteitä. Kokonaisuuden korostaminenhan näkyi jo puolueen nimessä, sillä siinä haluttiin näkyvän pyrkimys kansan yhdistämiseen ja kokonaisuuden edun vaalimiseen. Kokoomus ei kuitenkaan vaatinut yksilön täydellistä

²³ Juuti 2005. s. 48.

²⁴ Juuti 2005. s. 49.

alistumista kansan kokonaisuudelle. Kokoomus olikin tyypillinen konservatiivipuolue, joka jatkoi vanhasuomalaista linjaa.

Aluksi kokoomus jatkoikin vanhasuomalaista linjaa ja sen vaatimiin uudistuksiin kuului muun muassa yleinen työttömyys-, sairaus- ja vanhuusvakuutus ja uudistilojen perustaminen valtion varoin maattomille. Vuonna 1922 kokoomus kuitenkin hylkäsi aikaisemman aatteellis-poliittisen perintönsä ja sen arvomaailmaa alkoivat värittää liiketaloudellisten intressien ja yksilön vapauden korostaminen. Kokoomus muuttui suomettarilaisesta puolueesta konservatiiviseksi oikeistopuolueeksi, teollisuuspiirit halusivat uutta kokoomuslaista politiikkaa ja toisaalta taloudellisissa vaikeuksissa ollut puolue rahoitusta itselleen. Vielä kun nuorsuomalaisista kokoomukseen siirtyneiden liike-elämän piirien painoarvo oli lisääntynyt puolueessa, jätettiin sosiaalisten uudistusten vaatiminen puolueohjelmasta pois.²⁵

Kokoomuksesta Lapuan liike oli kansakunnan nousu sitä heikentäviä voimia vastaan. Näitä olivat kommunismin lisäksi muun muassa lehmänkaupat ja puoluepolitiikka. Kokoomus katsoikin, että Lapuan liike oli syntynyt valvomaan näitä lehmäkauppoja. Kokoomus ei kuitenkaan tukenut vallankaappaushankkeita eikä halunnut aikaiseksi suurempia muutoksia, sillä se pelkäsi vallankaappauksen aiheuttavan kielteisiä muutoksia talouselämälle.²⁶

Lapuan liikkeen seuraaja, IKL, sai aluksi kokoomuksen vahvan tuen kommunisminvastaisena liikkeenä. IKL:n maailmankatsomuksessa kansakunta oli elävä ja yhtenäinen kokonaisuus, johon kaikki kansalaiset kuuluivat. IKL:n piirissä kansakuntaa verrattiin yhteiskuntaruumiseen, joka muodosti elimellisen kokonaisuuden ja jossa jokaisella kansalaisella oli oma paikkansa. Jokaisen oli ymmärrettävä kuuluvansa kansakokonaisuuteen kansan yhteisen kohtalo-, veri- ja kulttuurisitein. Kansaan kuulumista ei IKL:n mukaan voinut muuttaa. Yksilöllä ei IKL:n ideologiassa ollut painoarvoa ja yksilöä verrattiinkin osaksi kansakunnan suurta koneista ja soluksi yhteiskuntaruumissa. Yksilö oli yksin kuin ”juureton puu ilman elinvoimaa”. Näin ollen yksilö ei voinut toimia ilman kokonaisuutta ja hänen arvonsa määräytyi sen mukaan, miten hyvin hän oli kyennyt palvelemaan yksilöä. ”Kansakunnan kokonaisuuteen verrattuna

²⁵ Juuti 2005. s. 49–50.

²⁶ Juuti 2005. s. 52.

mitättömän arvoisen yksilön tehtävänä oli uhrautua kansakunnan puolesta ilman korvausta”.²⁷

IKL katsoi olevansa ainoa liike, joka kykeni luomaan kansankokonaisuuden itseensä ja näin ollen olevan ainoa järjestö, joka tätä ajatusta ajoi. Liikkeen lopullisena tavoitteena oli vallankumous, jossa olisi syntynyt kansakunta, jossa jokainen olisi elänyt omalla paikallaan, mutta samalla tuntenut myös omat velvollisuutensa. IKL:n tarkoituksena oli olla kansallinen ”herätysliike”, joka olisi ”rikkonut raja-aidat”, herättänyt kansan ja opettanut sille uuden maailmankatsomuksen ja saanut kaikki osallistumaan sen luomiseen. IKL:n ei voida siis katsoa ajatelleen olevan vain puolue, vaan kokonainen maailmankatsomus. IKL ei katsonutkaan olevansa minkään tietyn ryhmän etuja ajava liike ja siihen saikin liittyä kuka tahansa, joka oli valmis ajamaan yhteistä asiaa. Tämän vuoksi sen joukossa oli muun muassa lukusia entisiä kommunisteja.²⁸ Ei ollut väliä, mikä ihmisen tausta oli, riitti, että hän puki mustan paidan päälleen.

IKL:llä voidaan katsoa olleen kaksi päätavoitetta. Ensimmäinen oli Venäjän vastustaminen. Venäjän bolshevismiin katsottiin olevan suurin uhka suomalaiselle kansakokonaisuudelle. Toinen tavoite oli Suur-Suomen luominen, jonka toteutumisen ehtona oli kansakokonaisuuden luominen. Kansakokonaisuus olisi vahvistanut muutenkin Suomen asemaa muiden kansakuntien joukossa ja Suomesta olisi lopulta tullut Pohjolan johtava valtio. IKL katsoi, että muut suomalaiset puolueet ajoivat vain omiensa asiaa, kun taas IKL:n tavoitteena oli kansakunnan hyvinvointi. Ennen kaikkea keskustapuolueet olivat IKL:n mukaan vaarallisia, sillä ne vehkeilivät myös marxilaisten kanssa, Niitä pidettiin pettureina, koska ne olivat hylänneet valkoisen Suomen ja ajatuksen vahvasta kansallisvaltiosta ilman marxilaisten tapaisia hajottavia voimia. Puolueen tavoitteiden suurin uhka oli kuitenkin marxilaisuus, sillä siihen nähtiin kuuluvan sekä sosiaalidemokratia että kommunismi, jotka IKL:n mukaan toteuttivat samaa maailmankatsomusta, mutta vain eri tavoin. Sosiaalidemokraatit levisivät ”kuin tauti” ja kommunistit pyrkivät suoraan vallankumoukseen. Marxilaisuuden suurin synti oli luokkaviha, sillä se johti siihen, ettei toisiaan vastaan vihaa tunteva kansa kyennyt kokoamaan voimiaan yhteiseen kansakuntaan. IKL:n mielestä valtiovallan olisikin tullut estää tämä hajottava toiminta

²⁷ Juuti 2005. s. 55.

²⁸ Ibid.

kieltämällä ”kansan vapauden ja kansallisten etujen” takia sosiaalidemokraattien toiminta.²⁹

IKL:n johtohahmona toiminut Vihtori Kosola³⁰ lausui kirjassaan *Viimeistä piirtoa myöten: muistelmia elämäni varrelta* ihmiselle määrätystä tehtävästä, jonka parhaimpana kanavana olisi Isänmaallinen kansanliike.

”Yksilö ei suuria merkitse. Mutta kuitenkin niin paljon, että hänellä on tarkoin määritelty tehtävänsä. Hän ei saa väistyä. Isänmaa kutsuu, ja sen kutsua on kuultava. Ken ei kuule, hän on raukka. Ja ken kuulee, mutta turvaa kellariin, hän on vielä suurempi raukka. Ken täyttää tässä taistelussa velvollisuutensa, vaikka se kuinkakin vaatimaton olisi, hän on kansalainen, joka ansaitsee isänmaallisen kansalaisen nimen ja aseman.”³¹

IKL sai vuoden 1933 eduskuntavaaleissa vaaliliitossa Kansallisen kokoomuspuolueen kanssa yhteensä 32 paikkaa. Seuraavissa, vuonna 1936 pidetyissä, eduskuntavaaleissa IKL saavutti 14 paikkaa ja vuoden 1939 vaaleissa kahdeksan paikkaa. IKL toimi jatkuvan lakkautusuhan alla. Tämä on johtanut spekulatioihin siitä, että se olisi vaikuttanut IKL:n eduskuntapaikkojen laskuun. Tämän sen vuoksi, koska monet kannattajat olivat saattaneet jättää äänestämättä IKL:ää pelätessään, että vasemmistonvastaiset äänensä olisivat menneet hukkaan, jos IKL olisi lakkautettu.

IKL:n kannatus kuitenkin kasvoi 1930-luvun alussa jopa voimakkaastikin ja jäsenmäärillä mitattuna IKL:n kannatus oli yli kaksinkertainen verrattuna sosiaalidemokraatteihin tai maalaisliittoon. Jatkosodan rauhan ehdot edellyttivät ”hitleriläismäisten” järjestöjen lakkauttamista ja IKL oli yksi näistä järjestöistä. Jatkosodan päätyttyä IKL kiellettiin neljä päivää sen jälkeen kun aselepo 19.9.1944 oli julistettu, jopa ennen kuin Neuvostoliitto sitä

²⁹ Juuti 2005. s. 56–57.

³⁰ Lisäksi Vihtori lisäkinpoika Kosola (1884–1936) toimi Isänmaallisen kansanliikkeen johtohahmona kuolemaansa vuoteen 1936 asti. Hän nostatti toiminnallaan niin laajaa hurmiota kuin hyvin kielteistä mielialaa.

³¹ Kosola. 1935. s. 256.

ehti virallisesti vaatia. Sisäasiainministeriö ilmoitti lakkauttamisesta Valtiolliselle poliisille sekä lääninhallitukselle. Poliisiviranomaiset määrättiin valvomaan, ettei IKL ja muut lakkautetut järjestöt enää jatkaisi toimintaansa. Käytännössä tämä tarkoitti yhdistysten arkistojen ja rahavarojen takavarikoimista. IKL:n eduskuntaryhmä kokoontui silti lakkauttamisesta huolimatta, eiväthän he tietenkään toimineet enää IKL:n nimellä. Sisäministeri Hillilä oli luvannut jo ennen kuin välirauhansopimusta oli edes solmittu, että entiset IKL-edustajat saattoivat toimia eduskunnassa aina huhtikuuhun 1945 saakka.³²

1.1. Tutkimuskysymys ja tutkimuksen rakenne

Pro Gradu – tutkielmani käsittelee sitä, minkälaisen mediakuvan Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi pyrkivät muodostamaan Isänmaallisesta kansanliikkeestä vuosien 1933 ja 1936 eduskuntavaalien alla. Lehtien kirjoittaessa yhteiskunnan tapahtumista, luovat ne samalla erilaisia mielikuvia niin yhteiskunnallisista aiheista kuin tapahtumistakin. Tutkimukseni kohdalla näiden kahden lehden luoma mediakuva on eräänlainen kokonaiskuva, jonka lehdet halusivat liikkeestä luoda.

Sekä Uuden Suomen että Helsingin Sanomien kansanliikettä koskevien kirjoitusten julkaisemiseen vaikutti suuresti lehtien taustalla toimineet henkilöt ja heidän suhteensa ”omiin puolueisiinsa”, tarkoittaen tässä tapauksessa kokoomus- ja edistys- puolueita. Uuden Suomen kansanliikettä koskettelevien kirjoitusten muotoon vaikutti ennen kaikkea Uuden Suomen johtokunnan 15. elokuuta vuonna 1932 suorittama valtausoperaatio, jossa puoluejohdolle uskollinen päätoimittaja Kaarlo Koskimies³³ erotettiin ja hänen tilalleen tuli varatuomari S.J. Pentti³⁴. 17. marraskuuta vuonna 1932 Kokoomuspuolueen keskusliitto hyväksyi Edwin Linkomiehen ponnin, jossa keskusliitto totesi puolueen suuren enemmistön olevan tinkimättömästi Isänmaallisen kansanliikkeen kannattajia. Uusi Suomi

³² Uola 1982. s. 471–473.

³³ Kaarlo Koskimies (1881–1951) toimi aktiivisesti jääkäriliikkeessä ja miellettiin Uuden Suomen päätoimittajana aluksi oikeistolaiseksi vaihtoehdoksi. 1930-luvulla hän kuului kuitenkin maltilliseen leiriin ja joutui pois päätoimittajan paikalta lehden kääntyessä radikaalimman oikeiston suuntaan.

³⁴ Samuel Johannes Malakias Pentti (1885–1954) kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1904, filosofian kandidaatiksi vuonna 1909, maisteriksi vuonna 1910 sekä molempien oikeuksien kandidaatiksi vuonna 1916. Pentti suosi jyrkkiä oikeistosuuntauksia ja toimikin jopa Vihtori Kosolan puolustusasianajajana. Hänen tyyliinsä johtaa lehteä oli täysin päinvastainen kuin esimerkiksi Helsingin Sanomilla. Pentti ei halunnut ottaa suurta massaa myötäilevää linjaa kuten Erkkö, vaan hänen mielestään lehden tuli olla nimenomaan päätoimittajan lehti. Pentti joutui eroamaan päätoimittajan tehtävästä vuonna 1940.

oli siis kääntänyt puoluejohdon linjalleen, mikä tuli näkymään lehden suhtautumisessa kansanliikkeeseen.

Helsingin Sanomien kohdalla lehden linjaan vaikutti ennen kaikkea lehden kahden päätoimittajan, edistyspuolueen ”uskotun miehen” Sakari Tuomiojan ja liikemiehenä mainetta niittäneen Eljas Erkon keskinäinen taistelu lehden vallasta. Taistelun voittanut Erko suhtautui kriittisesti siihen, että lehden taustalla toimisi jokin poliittinen ryhmä ja näin ollen hän katkaisi osittain suhteensa edistyspuolueeseen. Suhteet puolueeseen eivät kuitenkaan katkenneet kokonaan, vaan Erko toimi muun muassa toimikunnassa, joka suunnitteli Uudenmaan vaalipiirin lentolehtisiä, samoin edistyspuolueen vaalimainokset saivat palstatilaa lehden sivuilla molempien vaalivuosien kohdalla.

Lehtien taustahenkilöiden lisäksi tutkimuksessa täytyy ottaa huomioon myös Suomen sisäpoliittinen tilanne sekä ennen kaikkea oikeistoradikalismien kehittyminen Suomessa ja muualla Euroopassa. Hitlerin valtaannousu vuoden 1933 tammikuun lopulla koettiin suomalaisen oikeiston silmissä pitkälle vastaavanlaisena isänmaallisena reaktiona marxilaisuutta vastaan kuin Lapuan liike oli Suomessa tehnyt kaksi vuotta aiemmin. Uuden Suomen etusivulla julkaistiin viikko ennen vaaleja, 23. kesäkuuta vuonna 1933 Hitlerin kuva. Pääkirjoituksessa verrattiin Saksan mallia Suomeen ja uhottiin, ettei marxismi palaisi enää koskaan Suomeen. Tutkimuksessa tulee kuitenkin ottaa huomioon se, että vuoden 1933 käsitys Hitleristä ja hitlerismistä oli täysin eri kuin vuoden 2008. Kuten Vesa Vares teoksessaan *Suomalaiskansallinen Kokoomus, Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1929–1944* muistuttaa, ei aikalaisilla ollut vielä Auschwitz-näkökulmaa.³⁵

Uuden Suomen piiri ei julistautunut missään vaiheessa fasistiseksi ja suurin osa oikeistolaisista sivistyneistä toivoi Hitlerin muokkaavan Saksan samanlaiseksi, jonka he nuoruudessaan tunsivat: vuoden 1918 avunantajaksi. Suomalaisiin natseihin Uusi Suomi suhtautui jyrkän kriittisesti ja kehotti lukijoitaan olemaan tuhlaamatta niiden listoille ajatustakaan. Suomalainen oikeisto ei koskaan ollut erityisemmin julistautunut minkään tietyn ismin kannattajaksi ja vain konservatismi³⁶ sai Uuden Suomen tunnustuksen. Uusi

³⁵ Vares 2007. s. 169.

³⁶ Konservatiivit korostavat erityisesti kansallista ja valtiollista yhteyttä sekä valtion lujuttua ja puolustustahtoa perinteiden merkitystä kunnioittaen.

Suomi – lehdelle konservatiivisuus merkitsi ennen kaikkea yhteiskuntajärjestyksen puolustamista ja vapauden turvaamista.³⁷

Edistyspuolue kannatti liberalismia³⁸ ja tämä vaikutti osaltaan myös Helsingin Sanomien linjaan. Helsingin Sanomien toimituksessa Saksan tapahtumia tarkkailtiin pelonsekaisin tuntein. Jo toukokuussa 1933 lehti kirjoitti Hitlerin Saksan kulkevan kohti pimeää keskiaikaa. Saksa oli järkkymässä sitä kaikkea, mikä liberaaleille oli niin arvokasta: pyrkimys lujittaa rauhaa ja ennen kaikkea Kansainliitto-politiikkaa.³⁹

Tutkimus käsittelee siis myös lehtien luoman mediakuvan ohella sitä, miksi tämänkaltaista kuvaa liikkeestä luotiin. Tämän vuoksi pelkkä lähteiden referoiminen ei tule kyseeseen, vaan on otettava huomioon myös Suomen sen aikainen sisäpoliittinen tilanne. Tutkimuksen toisessa luvussa käsittelem Uuden Suomen ja Helsingin Sanomien historiaa selventääkseni sitä, minkälaista mediakuvaa ja ennen kaikkea miksi nämä lehdet olivat suomalaisessa yhteiskunnassa luomassa. Voidakseen ymmärtää lehden valitsemaa linjaa, tulee tietää ne taustat, joiden pohjalta linja on muodostettu.

Taustaselvityksen jälkeen tutkielma rakentuu kahden vaalivuoden, 1933 ja 1936 ympärille. Kappaleessa kolme käsittelem vuoden 1933 eduskuntavaaleja. Kappale neljä keskittyy vuoden 1936 eduskuntavaaleihin. Vuotta 1933 käsittelevä kappale jakaantuu kolmeen ideologiseen teemaan, fasismiin, diktatuuriin ja isänmaallisuuteen, sekä kahteen kansanliikkeen tekojen laillisuuteen ja tapoihin keskittyvään kappaleeseen. Vuotta 1936 käsittelevässä kappaleessa toistuu edellä mainitut teemat, lukuun ottamatta isänmaallisuutta, josta kumpikaan lehti ei kyseisenä tutkimusajankohtana kirjoittanut tutkimuksen kannalta mitään oleellista.

³⁷ Vares 2007. s. 169.

³⁸ Liberalismi pitää vapautta keskeisenä arvona.

³⁹ Kulha 1989. s. 310–311.

1.1. Lähteet ja aikarajaus

Tutkimukseni päälähteinä toimivat Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen pääkirjoitukset, toimitukselliset mielipidekirjoitukset⁴⁰ ja ennen kaikkea Helsingin Sanomien kohdalla Muut lehdet – osiota, jossa Helsingin Sanomat julkaisi muiden, itseään poliittisesti lähellä olevien, lehtien kirjoittamia mielipidekirjoituksia. Helsingin Sanomien kohdalla Muut lehdet – palstan merkitys korostuu huomattavasti, sillä pakinoitsija Eeron lisäksi juuri muuta tutkimuskohdettani käsittelevää, Helsingin Sanomien itsensä laatimaa, kirjoittelua ei lehdestä löydy. Tämä lienee johtuu Helsingin Sanomien pyrkimyksestä olla ainakin jollain lailla puolueeton lehti. Julkaisemalla muiden lehtien kirjoituksia, sai Helsingin Sanomat julkituotua tietyn suhtautumisen Isänmaalliseen kansanliikkeeseen ilman, että lehti itse maalautui radikaaliksi suhteessa asennoitumiseensa kansanliikkeeseen. Materiaali on saatavilla mikrofilmeillä Tampereen yliopiston lehtilukusalista. Molempia lehtiä julkaistiin tutkimuskohteeni ajankohtana päivittäin.

Valitsin lähteikseni juuri nämä lehdet kahdesta eri syystä. Ensimmäinen sen vuoksi, että näiden molempien lehtien historialliset juuret palaavat yhteen fennomaanien äänitorvina. Alun perin Suometar, sen jälkeen Uusi Suometar ja Uusi Suomi toimi fennomaanien äänenkannattajana, jonka toimintaan ja linjoihin kyllästynyt Eero Erkkö ystävineen perusti lehdelle kilpailijan, joka totteli nimeä Päivälehti, myöhemmin Helsingin Sanomat. Toinen syy, minkä vuoksi valitsin juuri nämä lehdet lähteikseni on se, että molemmat lehdet edustivat perinteisiä porvarillisia puolueita. Sekä kokoomus että edistyspuolue olivat olleet vuonna 1918 samalla puolella, mutta niiden näkemykset yhteiskunnan rauhoittamisesta poikkesivat suuresti toisistaan. Toisin sanoen on mielenkiintoista tutkia sitä, miten kahden, alun perin ajatusmaailmoiltaan hyvin yhteneväisen, lehden suhtautumiset poikkesivat niin täydellisesti toisistaan niiden käsitellessä Isänmaallista kansanliikettä ja sen tavoitteita.

Aloittaessani tutkimustani rajasin aikarajauksen vuosien 1933, 1936 ja 1939 eduskuntavaaleihin sillä perusteella, että Isänmaallinen kansanliike oli mukana näiden vuosien eduskuntavaaleissa, ensin vuonna 1933 vaaliliitossa Kansallisen

⁴⁰ Toimituksellisilla mielipidekirjoituksilla tarkoitan lähinnä HS:n US:n pakinoita, joissa molempien lehtien pakinoitsijat käsittelevät hyvinkin kriittisesti aikansa yhteiskuntaa ja yhteiskunnallisia liikkeitä.

kokoomuspuolueen kanssa ja sen jälkeen vuosina 1936 ja 1939 omana puolueenaan. Edettyäni kuitenkin tutkimuksessani huomasin, ettei siinä, miten Isänmaallinen kansanliike kehittyi oikeistoradikaalina liikkeenä, tapahtunut juurikaan muutoksia vuoden 1936 eduskuntavaalien jälkeen. Toisaalta käsiteltyäni vuoden 1939 Uuden Suomen ja ennen kaikkea Helsingin Sanomien julkaisemia kirjoituksia liikkeestä, saatoin todeta, etteivät ennen kaikkea jälkimmäisen lehden osalta kirjoitukset tarjoaisi tutkimukseni kannalta enää mitään uutta ja hyödyllistä.

Tähän vaikutti ennen kaikkea se, ettei ”oikeistovaaraa” koettu Suomessa enää niin suurena ja pelottavana tullessa kohti vuoden 1939 eduskuntavaaleja, mutta varmasti myös kiristynyt kansainvälinen ulkopoliittinen tilanne vei palstatilaa tulevilta eduskuntavaaleilta. Niinpä päätin rajata tutkimukseni käsittelemään vain vuosien 1933 ja 1936 eduskuntavaaleja, ja niiden kohdalta noin kuukautta ennen vaaleja ilmestyvät lehdet, koska molempien lehtien osalta vaalikirjoittelut käynnistyivät tutkimukseni kannalta mielenkiintoisiksi tuona aikana. Tutkimukseni päättyy vaalivuosien osalta vaalien jälkeiseen päivään, jolloin molemmat lehdet purkivat vaalitulokset ja analysoivat niitä.

1.2. Tutkimustapa

Tutkimukseni käsittelee siis sitä, minkälaisen kuvan Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi halusivat antaa aikansa radikaalista puolueesta Isänmaallisesta kansanliikkeestä. Tarkoitukseni on käsitellä aihetta kahden pääteeman, ideologian ja toimintatapojen avulla. Molempien lehtien kohdalla kansanliikettä käsiteltäessä nousivat esiin voimakkaasti termit: **fasismi**, **diktatuuri**, **laillisuus**, **isänmaallisuus** ja **uskonto**. Näiden lisäksi Helsingin Sanomat käsittelee kansanliikettä vielä muun muassa termien **AKS** ja **kommunismi** avulla. Ideologian alle katson tutkimuksessa fasismin, diktatuurin ja isänmaallisuuden.

Kansanliikkeen toimintatapoja käsittelevissä kappaleissa tutkin sitä, miten lehdet kokivat kansanliikkeen toimien laillisuuden, uskonto-käsitteen, AKS:n ja kommunismin käyttämisen vaalipropagandassa. Teemat nousivat voimakkaasti esiin lukiessani lehtien kirjoituksia liikkeestä, sillä Isänmaallinen kansanliike sai palstatilaa näiden teemojen kautta, joko ajaessaan tiettyä ideologiaa tai poiketessa valtavirran käyttäytymisnormeista.

Usein nämä teemat nivoutuivat kiinteästi toisiinsa niin, että niiden erottaminen tutkimuksessa toisistaan oli jopa mahdotonta. Pysin kuitenkin luomaan eräänlaisen kaavion siitä, miten Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen suhtautuminen Isänmaalliseen kansanliikkeeseen muuttui tutkimusajankohtana käyttäen hyväksi liikkeen toimintaa voimakkaasti kuvaavia käsitteitä.

1.3. Aikaisempi tutkimus

Aikaisempaa tutkimusta on suhteellisen paljon koskien Uuden Suomen kirjoituksia ja suhtautumista Isänmaalliseen kansanliikkeeseen. Isänmaallinen kansanliike on vielä tänäkin päivänä nähtävissä radikaalina oikeistolaisena järjestönä, joka vaikutti varmasti hyvin paljon siihen, miten 1930-luvun jälkeen suomalaiset suhtautuivat myös kansalliseen kokoomuspuolueeseen, jonka voi sanoa eläneensä oikeistoradikaaleinta aika juuri 1930-luvulla. Tämä selittäneeikin sen, että puolueeseen kytköksissä olleesta lehdestä on tutkimuksia tuolta ajalta tehty kiitettävissä määrin.

Vesa Vares on tutkinut Uuden Suomen linjaa ja suhtautumista Isänmaalliseen kansanliikkeeseen teoksissaan *Kevätvirroista vastavirtaan: Uuden Suomen piirin poliittinen toiminta ja linja Mäntsälän kapinasta välirauhaan sekä Kokoomus ja demokratian kriisi 1929–1932* (teoksessa *Suomalaiskansallinen kokoomus: kansallisen kokoomuspuolueen historia 1929–1944.*) Uuden Suomen piirin poliittista toimintaa käsittelevässä tutkimuksessaan Vares perehtyy siihen, miten piirin linja tuona ajankohtana muuttui. Tutkimus keskittyy ennen kaikkea siihen, mitä puolueen sisällä ja lehden toimituksessa tapahtui, tarkoittaen käytännössä henkilöiden suhteita ja sisäisiä ristiriitoja.

Myös Suomalaiskansallinen kokoomus – teos käsittelee sitä, miten kokoomuksen suhtautuminen kansanliikkeeseen muuttui vuosien 1929–1939 aikana. Jyrki Vesikansan kirjoittama teos *Sinivalkoiseen Suomeen, Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia 1847–1939* taas käsittelee sitä, miten Uusi Suomi tuona aikana suhtautui ylipäätään aikansa poliittisiin liikkeisiin. Raimo Salokangas on tutkinut Uuden Suomen ja kokoomuspuolueen kytköksiä 1930-luvulla teoksessaan *Uusi Suomi ja kokoomuspuolue 1930-luvulla*. (Teoksessa *Historiallinen Aikakauskirja 1985 – 1*). Tämä teos käsittelee muun muassa sitä, miten joko puolueen tai lehden toimikunnan keskeiset henkilöt määrittivät

sen, miten lehti kansanliikkeestä kirjoitti ja siihen suhtautui. Salokangas on myös yhdessä Päiviö Tommilan kanssa tutkinut suomalaista lehdistöä ja sen politisoitumista muun muassa teoksissaan *Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla*. (Teoksessa *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*) ja *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia*. Kuitenkaan tutkimuksia, jotka keskittyisivät siihen, miten lehti lukijoidensa silmin kansanliikkeeseen suhtautui ja minkä vuoksi, ei ole.

Tutkimuksia, joissa käsiteltäisiin Helsingin Sanomien poliittista linjaa, on hieman vähemmän. Tämä saattanee johtua siitä, että Helsingin sanomien linja vastasi kuitenkin sen virallisesta sitoutumattomuudesta huolimatta hyvin pitkälle Kansallisen edistyspuolueen linjaa ja jostain syystä suomalainen historiatutkimus edistyspuolueesta ei ole oikein koskaan saanut kunnolla tulta alleen. Keijo K. Kulha on kuitenkin tutkinut teoksessaan *Sanasotaa ja sovittelua, Helsingin Sanomien poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan* sitä, miten Helsingin Sanomat suhtautui ylipäätään Suomen puoluekenttään ja viittaa toki tutkimuksessaan myös Isänmaalliseen kansanliikkeeseen. Myös Pertti Klemola on tutkinut Helsingin Sanomien sidonnaisuuksia, keskittyen ennen kaikkea aikaan Aatos Erkon ”valtakaudella”, mutta teoksensa alussa Klemola käsittelee myös sitä, miten Helsingin Sanomista tuli puoluepoliittisesti sitoutumaton lehti.

Nämä kaikki edellä mainitsemani teokset ovat kuitenkin keskittyneet ennen kaikkea siihen, mikä näiden kahden lehden poliittinen linja oli, tutkimuskohteenaan ennen kaikkea lehtien toimikunta ja henkilösuhteet. Omassa tutkimuksessani en juurikaan syvenny henkilösuhteisiin vaan pyrin tutkimaan sitä, minkälaisen kuvan lehdet Isänmaallisesta kansanliikkeestä halusivat lukijoidensa keskuuteen saattaa ja minkä vuoksi.. Aiempaa tutkimusta lehtien liikettä koskevasta mediakuvasta ei siis juurikaan ole, eikä liiemmin näitä kahta lehteä koskevaa vertailevaa tutkimusta.

1.4. Työn keskeisiä termejä

Käytän tutkielmassani lukemista helpottaakseni tutkimukseni kohteena olevista lehdistä ja puolueista yleisesti tunnettuja lyhenteitä. **Helsingin Sanomat** toistuu tutkielmassani lyhenteellä **HS** ja **Uusi Suomi** lyhenteellä **US**. **Isänmaallisesta kansanliike – puolueesta** käytän lyhenteitä **IKL** ja **kansanliike**, **Kansallisesta kokoomuspuolueesta** lyhennettä

kokoomus ja **Kansallisesta edistyspuolueesta** lyhennettä **edistyspuolue. Akateemisesta Karjala-Seurasta** käytän lyhennettä **AKS**. Tutkimuskohteiden usein mainitsemasta vuonna 1918 käydystä sodasta käytän aina sitä termiä, millä tutkimuskohteena oleva lehti sotaa nimittää. Käsitellessäni sotaa oman pohdintani kohdalla käytän sodasta termiä **vuoden 1918 sota**.

Sekä Uusi Suomi-, että Helsingin Sanomat lehdelläkin oli omat pakinoitsijansa, jotka kansan keskuudessa tulivat tutuksi lähinnä roolinimillään. Uuden Suomen pakinoitsija **J. Vilhelm Tuura** tuli tunnetuksi nimellä **Timo** ja Helsingin Sanomien pakinoitsijasta **Lassi Hiekkalasta**^{41 42} käytän tutkimuksessa hänen pakinoitsija- nimeään **Eero**.

2. Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen poliittinen linja

”Sanomalehti on historian sekuntiosoitin. Se hyppii joutuin uutisaiheesta toiseen, tallentaa ne uskollisesti jälkimaailmalle ja kommentoi herkeämättä tapahtumia.”⁴³ Näin aloittaa Keijo K. Kulha teoksensa *”Sanasotaa ja sovittelua. Helsingin Sanomien poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan”*

Norjalainen Rolf Danielsen on tarkastellessaan Norjan oikeistolehdistön ja puolueen keskusjohdon suhdetta 1920-luvulla erotellut sidonnaisuudet kahteen eri tasoon. Nämä ovat taloudellinen ja omistuksellinen sidonnaisuus. Samaa kaavaa voidaan käyttää myös tarkastellessa Suomen puoluelehdistöä. Danielsenin mukaan puoluesidonnaisuus palautuu viime kädessä aina omistukseen. Hänen mukaansa omistajalla on aina viimeinen sana, olkoonkin, että omistaja saattaa olla mitä tahansa yhdestä henkilöstä jopa tuhansien osakkaiden muodostamaan osakeyhtiöön tai osuuskuntaan.⁴⁴

1920-luvulta alkaen osakepääomaa alettiin keskittää usein vain yhden tai muutaman henkilön käsiin, joka johti myös siihen, että lehden periaatteellinen

⁴¹ Juhana Vilhelm Tuura (1885–1963) täytti Uuden Suomen Johanneksen jättämän aukon päivittäisenä poliittisena pakinoitsijana. Tuura oli tiukka omassa linjassaan: hän ilmoitti päätoimittajana toimineelle Pentille voivansa sopia yleislinjoista, edellyttäen ettei hänen kuitenkaan tarvinnut kirjoittaa vasten omia mielipiteitään. Jälkipolvet tuntevat hänet ennen kaikkea kunnioitettavana kommunismin tuntijana.

⁴² Lassi Hiekkala (1888–1951) luetaan aikansa tunnetuimmiksi ja kiistellyiksi lehtimiehiksi. Hän tuli Helsingin Sanomissa tunnetuksi Eero-nimimerkkiä käyttävänä pakinoitsijana.

⁴³ Kulha 1989. s. 13.

⁴⁴ Salokangas 1987. s. 327.

puoluesidonnaisuuskategoria muuttui. Osake-enemmistö, jonka avulla saatettiin ohjalla lehden periaatteellista suuntaa, oli helpommin saavutettavissa vain harvojen omistamassa kuin puolueen kannattajien omistamassa lehdessä.

On myös huomattava, että ilman liikevoittoa ei voinut myöskään olla täydellistä riippumattomuutta. Toisin sanoen, jos osakepääoma sattui loppumaan kesken, oli joko saatava lisää rahaa tai lopetettava toiminta kokonaan. Tämä johti siihen, että rahan antajana/lainajana toiminut puolue sai ohjaavan aseman avustamassaan lehdessä. Usein lehti, joka joltain puolueelta otti lahjoituksia tai muita vastaavia vastaan, oli jo alun alkaenkin perustettu tukemaan kyseistä puoluetta, mutta pienin tarpeellisin avustuksin saattoi myös alun perin yksityisomistettukin lehti joutua kiinnitetyksi puolueeseen tiukemmin, kuin vain pelkästään sen omistajan puoluekannan johdosta.⁴⁵

Kokoomuksen ja edistyspuolueen puoluesidonnaisimmat lehdet eli Uusi Suomi ja Helsingin Sanomat olivat sitoutuneet puolueisiinsa ennen kaikkea taloudellisesta pakosta, mutta myös osittain paikallisen poliittisen kilpailun vuoksi. Puolueiden oli pakko ottaa taloudellista vastuuta lehdistään, jos ne ylipäättään halusivat saada äänensä kuuluville tietyillä alueilla. Se, että puolueet olivat valmiita sitomaan suhteellisen suuriakin määriä rahaa niitä tukeviin lehtiin, kertoo siitä, että he pitivät lehtien tiedotusmerkitystä tekemiensä uhrausten arvoisina. US ja HS olivat kylläkin verrattuna vasemmistolaisiin kilpakumppaneihinsa verrattuina vähemmän merkityksellisiä puolueiden kannalta, mutta niiden poliittista merkitystä on kuitenkin turha yrittää kieltää.⁴⁶

Jokaisella lehdellä on omat sidonnaisuutensa. Sidonnaisuus tarkoittaa tässä tapauksessa lukijakuntaa, taustavoimia ja niiden hyväksymiä peruslinjoja. Tommilan mukaan sitoutuneisuuden muodot vaihtelevat lehdestä ja ajasta toiseen, mutta eivät kuitenkaan koskaan häviä pois. Yhteiskunnan ja sanomalehtimarkkinoiden tila ja ennen kaikkea joukkotiedotukselle annettu asema vallitsevassa yhteiskunnassa määräävät sen, minkälaiseksi sidonnaisuus ja sitä säätelevä verkosto muotoutuu.⁴⁷

⁴⁵ Salokangas 1987. s. 328.

⁴⁶ Salokangas 1987. s.329.

⁴⁷ Salokangas 1987. s. 331.

Puolueeseen henkilösuhtein tai rahavaroin sidottu lehti kuvastaa nimenomaan sitä julkaisevan ryhmän mielipidettä. Samoin se, miten lähellä lehden ja sen lukijan mielipiteet ja maailmankuvat ovat toisiaan, vaikuttaa siihen, kuinka voimakkaasti lehti vaikuttaa lukijan mielipiteeseen. Media voi vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin kertomalla tapahtumista jollain tietyllä tavalla. Toisaalta myös sillä, että jotain jätetään tarkoituksellisesti kertomatta, on vaikutusta lukijoiden mielikuvien syntymiseen.

Pääkirjoitus määrittelee lehden yleisen linjan kirjoittamalla jostain tietystä tapahtumasta tiettyyn sävyyn. Pääkirjoitus on tästä huolimatta nimenomaan yksin lehden mielipide, jota ei voi suoraan rinnastaa lukijoiden käsityksiin, saati sitten yleiseen mielipiteeseen. Yleinen mielipide ja se, miten media jonkin asian esittelee, eivät ole sama asia. Pertti Hemánus katsoo pääkirjoituksen yleisesti olevan nimenomaan juuri lehden, eikä esimerkiksi laatijansa kanta. Tästä johtuen pääkirjoitukset julkaistaan useimmiten nimettömänä. Hemánus toteaa lehtien pääkirjoituksen merkitsevän käytännössä lehden oikeutta esittää omat arvostuksensa ja arvotusluontoiset kannanotonsa.⁴⁸ Lehden mielipiteen voidaan periaatteessa katsoa olevan saman, kuin niiden lukijoiden mielipide, jotka ovat samaa mieltä kyseessä olevan kirjoituksen kanssa.⁴⁹

Tutkimuksessani rajaan käsitteen sitoutumattomuus⁵⁰ tarkoittamaan puoluepoliittisen sitoutumisen puuttumista, kuten Tommila käsitteen muotoilee teoksessaan *Suomen lehdistön historia, osa II*. HS:n vähittäinen liukuminen sitoutuneesta lehdestä sitoutumattomaksi lehdeksi oli sekä tietoinen valinta, että lehden edustaman puolueen kuihtumisesta johtuva tapahtuma. HS:ää voidaankin pitää ensimmäisenä esimerkkinä lehdestä, jonka puoluesiteet alkoivat tiettyjen edellytysten vallitessa löystyä. Helsingin Sanomien sitoutumattomaksi julistautumisen vuodesta ollaan historiantutkimuksissa montaa mieltä.

Heikki Brotherus viittaa vuoteen 1936, jolloin Erkko luopui valtiollisista ja kunnallisista luottamustoimistaan. Tyko Tarponen liittyy Helsingin Sanomien puolueettomuus- ja riippumattomuusjulistuksen vuoteen 1943. Salokangas katsoo ennen kaikkea Tuomiojan

⁴⁸ Hemánus 1975. s. 35–36.

⁴⁹ Wunsch 2004. s.20–21.

⁵⁰ Salokangas rajaa käsitteen sitoutumattomuus tarkoittamaan ennen kaikkea puoluepoliittisen sitoumuksen puuttumista. Sitoutumattomuuden edellytys on Tommilan mukaan se, ettei lehti johdonmukaisesti kiinnitä tiettyjä arvoja johonkin tiettyyn poliittiseen puolueeseen.

eron ja tästä johtuneen rahavirtojen katkaisemisen olleen se syy, minkä vuoksi pitkään virallisena vuotena pidettiin vuotta 1932. Salokankaan mielestä Helsingin Sanomista teki puoluepoliittisesti sitoutumattoman lehden vasta Erkon luopuminen politiikasta, samoin kuin edistyspuolueen merkityksen väheneminen. Tästä johtuen Salokangas viittaa vasta aikaan juuri ennen sotavuosia.⁵¹ 1930-lukua käsittelevissä poliittista historiaa koskevilla tutkimuksissa Helsingin Sanomat on yleisesti otettu tutkimusaineistoon edistyspuolueen päälehtenä tai ainakin vähintään Erkon äänenä. Yleiseen käyttöön on ”juuttunut” vuosi 1932, jota itse käytän tutkimuksessani.

Sekä Uusi Suomi että Helsingin Sanomat kävivät läpi monivivahteisen ja kivisenkin tien saavuttaakseen sen aseman, mikä niillä oli käydessä kohti 1930-luvun eduskuntavaaleja. Seuraavissa alakappaleissa käsittelen sitä, kuinka alun perin oikeistomielisistä monarkeista jakaantui kaksi leiriä, joista lyhyehkön ajan sisällä tuli toistensa todelliset kilpakumppanit, niin taloudellisesti kuin poliittisestikin. Suomalaisen puolueen jakaantuessa 1800-luvulla kahtia vanhasuomalaisiin ja nuorsuomalaisiin, jakaantuivat myös lehdet niiden mukaisesti. Radikaalia politiikkaa kannattavat nuorsuomalaiset saivat äänenkannattajakseen Päivälehdessä. Varovaista myöntyvyyspolitiikkaa ajavat vanhasuomalaiset taas saivat taustajoukkoonsa Uuden Suomettaren.

Kokoomus ja IKL päättivät vuonna 1932 solmia vaaliliiton keskenään ja tästä alkoi mielenkiintoinen ja tapahtumarikas taival, mikä huipentui vuoden 1933 eduskuntavaaleihin, joihin kokoomus osallistui vaaliliitossa IKL:n kanssa. Vaaliliitto aiheutti niin vaali-innostusta kuin närääkin puolueen ja puolueen pää-äänenkannattajan Uusi Suomi-lehden keskuudessa. Puolueen lehti suhtautui IKL:ään välillä hyvinkin eri tavoin kuin puoluejohto, tähän vaikutti ennen kaikkea lehden johtokunnan jäsenten henkilösuhteet ja mielipiteet IKL:stä.

2.1. Radikaalien Uusi Suomi

Suomettaren ensimmäinen numero ilmestyi 12. tammikuuta 1847. Tämän päivämäärän mukaisesti on Suomessa vietetty myös Uuden Suomen merkkipäivä. Ensimmäinen numero jaettiin näytteenä jo tammikuun yhdeksäntenä päivänä vuonna 1847, mutta vasta

⁵¹ Salokangas 1998. s.166–167.

viides tammikuuta saadun painoluvan vuoksi varsinainen julkaisutoiminta myöhästyi miltei kahden viikon verran vuodenvaihteen tilausmarkkinoilta.⁵²

Lehti pyrki olemaan alusta alkaen suhteellisen varovainen suorissa kannanotoissaan, mutta rivien välissä se teki parhaansa saadakseen mielipiteensä julki suurelle joukolle. Valtiovalta pelkäsi vallankumousta ja kiristi otettaan Suomettaresta pitkin vuotta 1849. Sensuuri oli laajamittaista, mutta siitä ei saanut kirjoittaa lehdissä. Myös ulkomaan uutisten määrä alkoi vähentyä ja viimeisen kerran niitä voitiin julkaista 24. elokuuta 1849. Tämä ei kuitenkaan saanut valtiovaltaa luottavaiseksi oman asemansa vakaudesta, vaan se pyrki kaikin keinoin estämään alemman luokan valtapyrkimyksiä. Vuonna 1849 asetettiin suomalaista lehdistöä koskemaan kielto, jonka mukaan suomeksi ei saanut julkaista enää mitään muuta kuin uskonnollisia ja maataloudellisia painotuotteita.⁵³

Suomettaren lukijoille ilmoitettiin 29. kesäkuuta vuonna 1850, ettei lehti enää aikonut jatkaa toimintaansa aikansa ahtaissa oloissa. Lehden yksi perustajista, Paavo Tikkanen⁵⁴ ei lehden lopettamisilmoituksessaan kuitenkaan sulkenut porttia lopullisesti. ”Jos Suomettaren elanto tämän kautta iäksi päiwäksi loppuu eli jos sitä vielä voimme uudestaan aloittaa, se on Jumalan ja aikain haltusta”, kommentoi Tikkanen lehden sivuilla ilmoittaessaan lukijoilleen lehden toiminnan lakkauttamisesta.⁵⁵ Suometar alkoi ilmestyä uudelleen vuoden 1851 alussa. Pikku hiljaa poliittisia tekstejäkin pääsi läpi sensuurissa, kylläkin entiseen tapaan kaunokirjallisuuden valepuvussa.⁵⁶

Suomettaren syntyaikoihin ei Suomessa ollut puolueita nykyisessä mielessä, vaan asioista päätti virkavalta senaatin ja ministerivaltiosihteerin avulla. Snellmanin johtama ”kansallinen herätys” oli 1840-luvulla hyvin yhtenäinen liike ja kaikki ajan hengen tiedostaneet hyväksyivät periaatteessa hegeliläis-snellmanilaisen ajatuksen omasta kielestä kansakunnan perustana. Näin ollen suomen kielestä oli siis tehtävä isänmaan ainoa kieli.⁵⁷

⁵² Vesikansa 1997. s. 25.

⁵³ Vesikansa 1997. s. 33–34.

⁵⁴ Paavo Tikkanen (1823–73). Tikkanen oli vauraan talonpoikaissuvun poika Kiuruvedeltä ja hänen myöhempiin kaukaisiin sukulaisiin kuului Uuden Suomen toimitussihteerin Eino Tikkanen, joka sai surmansa kompastuttuaan yövuorossa toimituksen portaissa. Hänen poikansa on Helsingin Sanomien pitkäaikainen päätoimittaja Heikki Tikkanen. Tikkanen elätti itsensä Suomettaren jälkeen menestyneenä asianajajana, mutta vuonna 1870 hän sairastui parantumattomasti mielisairauteen ja kuoli kolme vuotta myöhemmin.

⁵⁵ Vesikansa 1997. s. 36–37.

⁵⁶ Vesikansa 1997. s. 41–44.

⁵⁷ Vesikansa 1997. s. 54.

Käytännössä kuitenkin hyvin harva jaksoi pöntätä päähänsä suomen kielioppia ja vieläkin harvempi jaksoi kiinnostua Saarijärven Paavon elämästä. Arki hajotti näin ollen kansallista liikettä ja fennomaanijohtajan Yrjö-Koskisen⁵⁸ kannattajat vaativat tekemään Suomesta nopeasti täysin suomenkielisen. Maltillisempi siipi olisi ollut valmis parantamaan suomen kielen asemaa vähitellen hallinnossa ja kouluissa ja reaktiona jyrkälle fennomanialle syntyi suomenruotsalainen liike, svekomania. Euroopasta levinneet rotuteoriat vauhdittivat fenno- ja svekomaaneihin jakautumista ja näiden teorioiden mukaan ruotsalaiset kuuluivat valtiota ylläpitäviin ja sivistystä kehittäviin arjalaisiin ja suomalaiset näissä suhteissa täysin kyvyttömiin turaanilaisiin⁵⁹ heimoihin.⁶⁰

Jyrkkien fenno- ja svekomaanien välimaastoon asettui myös niitä molempia välittäviä suuntauksia, joista keskeisen muodostivat Suomettaren avainhenkilöt Tikkanen, Ahlqvist⁶¹ ja Pólen⁶². Pólen alkoi kutsua tätä kvartetia nimellä ”vanhat rehelliset”, syystä, että he halusivat kehittää suomen kielen asemaa maltillisesti. Nämä ”vanhat rehelliset” ajautuivat riitaan jyrkkien ”jungfennojen” kanssa ja loppuvuodesta 1861 Yrjö-Koskinen ja Tikkanen väittelivät hyvin kiivaasti tulevista valtiopäivistä Suomettaren sivuilla. Snellmanilaisten mielestä tulevilla valtiopäivillä oli tartuttava tilaisuuteen ja saatettava kieliuudistukset alkuun. Tikkanen kuitenkin katkaisi tämän keskustelun, josta suivaantuneena Yrjö-Koskinen kommentoi, että ”Tikkasen lehti liehui jo liberaalien hännissä”. Saman vuoden lopulla Koskinen perusti oman lehtensä, *Helsingin Uutiset* ja näin Suometar oli saanut ensimmäisen varteenotettavan suomenkielisen kilpailijan pääkaupunkiin. Helsingin Uutiset ei jäänyt kuitenkaan ainoaksi uudeksi kilpailijaksi, sillä vuonna 1863 Helsingissä alkoi ilmestyä myös liberaalinen suomenkielinen lehti *Päivätär*.⁶³

⁵⁸ Geor Zachris Forsman (1830–1903), joka tunnetaan paremmin nimellä Georg Yrjö-Koskinen, aloitti mittavan uransa kirjoittamalla artikkeleita Åbo Tidningariin. Tämän jälkeen hän kirjoitti Suomettaressa, joka kuitenkin muuttui Koskisen mielestä liian liberaaliksi. Keskeistä Yrjö-Koskiselle oli suomenkielen asema.

⁵⁹ Turaanilaisella heimolla kuvattiin suomalais-ugrialaista sukua, jota ennen kaikkea suomenruotsalaiset kutsuivat ivaten turaanilaiseksi väittäen heimon olleen huomattavasti kykenemättömämpi niin sosiaaliseen kuin poliittiseenkin kanssakäymiseen. Tällä ajatuksella vielä 1900-luvun alkupuolella joukko suomenruotsalaisia sukuja pyrki perustelemaan heidän asemaansa valtaväestöön nähden.

⁶⁰ Vesikansa 1997. s. 54–55.

⁶¹ August Ahlqvist (1826–89) oli Suomettaren kvartetin nuorin jäsen. Hän ajautui ristiriitaan Yrjö-Koskisen jungfennomanian kanssa.

⁶² Rietrikki Pólen (1823–1884) toimi Suomettaren päätoimittajana vuosina 1852–1856 ja oli perustamassa myös kuukausilehti Mehiläistä. Pólen jäi suomalaiseen kulttuurihistoriaan ennen kaikkea ollessaan ensimmäinen suomenkielisen väitöskirjan tekijä.

⁶³ Vesikansa 1997. s. 56–58.

Suometar tuotti kuitenkin tappiota ja niin lehden, kuin sen taustahenkilöiden henkilökohtaisten vararikkojen johdosta Suomettaren ilmestyminen päättyi loppuvuodesta 1866. Suomettaren jättämää aukkoa yritti paikata aluksi Mehiläinen ja sen seuraajana Kirjallinen Kuukauslehti, mutta nämä molemmat lehdet olivat riittämättömiä valtakunnalliseen viestintään. Tämä tilanne synnytti *Uuden Suomettaren* vuonna 1869. Jungfennojen uudelle päälehdelle kaavailtiin aluksi nimeä *Suometar, Helsingin Uutisia*, mutta hyvin pian päädyttiin uuteen nimeen *Uusi Suometar*. Lehti ilmestyi aluksi kaksi kertaa viikossa, tilaajakunnan määrän olleen suhteellisen mitätön, vain noin 900 tilaajaa. 1880-luvulla *Uusi Suometar* oli kuitenkin vakiinnuttanut asemansa ja nousut maan suurimmaksi lehdeksi.⁶⁴

Sortovuodet lähensivät nuorsuomalaisia ruotsinkielisiin ja uusi sukupolvi alkoi olla tyytymätön *Uuden Suomettaren* suhtautumiseen fennomaanien kiistassa. Nuoret yrittivät perustaa pääkaupunkiin omaa äänenkannattajaa Jonas Castrénin⁶⁵ johdolla jo vuonna 1886, mutta selkeän ohjelman puuttuessa yritys kuitenkin kariutui. Nuorten lehden sai toimintakykyiseksi Eero Erkko⁶⁶ ja *Päivälehti* oli syntynyt.⁶⁷ Näillä eväillä Uusi Suometar jatkoi vuoteen 1918 asti, jolloin keskustelu tasavallan ja kuningaskunnan välillä kiihtyi kuumimmilleen. Eino Suolahden⁶⁸ johdolla monarkistinuoret organisoivat niin sanotun ”Uuden Suomen turvaamiskomitean”, jota muun muassa Kansallispankki ja eräät muut tahot rahoittivat suhteellisen avokätisestikin.⁶⁹

Uudessa Suomettaressa ei lienee seuraavina kuukausina numeroa, jossa ei oltaisi kampanjoitu voimakkaasti monarkian puolesta. Toukokuussa 1918 perustettiin Paasikiven hallitus, johon kuningashankkeen ohella on liitetty saksalaisuuntauksen maine.

⁶⁴ Vesikansa 1997. s. 70–106.

⁶⁵ Jonas Castrén (1850–1922) oli asianajaja, nuorsuomalainen poliitikko ja kansanedustaja. Hän pääsi ylioppilaaksi vuonna 1869 ja filosofian kandidaatiksi vuonna 1876 ja lakitieteiden kandidaatiksi vuonna 1893. Hän edusti nuorsuomalaisen puolueen kansanedustajana vuosina 1907–1914 ja uudelleen vielä vuonna 1917.

⁶⁶ Eero Erkko (1860–1927) teki monipuolisen elämäntyön poliitikkona, lehtimiehenä ja yritysjohtajana. Erkko kuului *Päivälehd*en, sittemmin Helsingin Sanomien perustajiin ja hänestä tuli lehden päätoimittaja ja keskeinen omistaja. Erkko joutui maanpakoon ja vietti vuodet 1903–1905 Kuubassa ja Yhdysvalloissa.

⁶⁷ Vesikansa 1997. s 110–111.

⁶⁸ Eino Suolahti (1879–1951) valmistui humanistiveljistään (Hugo ja Gunnar) poiketen lääkäriksi. Hän kuului vanhasuomalaisiin, mutta oli kuitenkin jo sitä sukupolvea, ettei myöntövyvyssuuntaus ollut enää vaihtoehto. Suolahti oli mukana aktivistien ja jääkärien toiminnassa ja kovien otteidensa vuoksi hän sai vastustajiltaan nimen ”Eino Verinen”. Hänen poliittisen uran rasisitteena olivat liian voimakas henkilöityminen jyrkkiin suuntauksiin ja taipumus kantoihin, joita oli vaikea pitää demokraattisina.

⁶⁹ Vesikansa 1997. s. 248.

Suomettarelaiset näkivät itsenäisyyden ainoaksi pelastajaksi ja turvaksi Saksan ja tähän yhtyi miltei koko porvarillinen kenttä. Monarkia-aatteen kuitenkin kaaduttua alkoi myös Uuden Suomettaren johtoasema Helsingin Sanomiin nähden kaventua. Konkreettisiin neuvotteluihin uuden lehden perustamisesta alettiin 16. lokakuuta vuonna 1918, jolloin Uuden Suomen turvaamiskomitean kutsumaan kokoukseen saapui paikalle muun muassa Hugo ja Eino Suolahti ja Kaarlo Koskimies⁷⁰ Uuden Päivän piiristä ja Uuden Suomettaren piiristä päätoimittaja A.H. Virkkunen⁷¹ ja toimitussihteeri L.M. Viherjuuri⁷². Yhteisiksi aatteiksi päätettiin rajojen turvaaminen ja yhteiskunnan suojeli sekä Suur-Suomen luominen. Uusi Suomi oli syntynyt.

2.1.3. Uusi Suomi Ja Kansallinen kokoomuspuolue

Sanomalehti Uuden Suomen perustaminen liittyi kiinteästi kansallisen kokoomuspuolueen syntyyn. Taustalla oli ennen kaikkea hallitusmuotokiista, jossa ns. ”Uuden Suomen turvaamiskomitea” oli keskeisesti mukana niin puoluetta kuin lehteäkin matkaan saattamassa. Kokoomuspuolueen perustajat ja Uuden Suomen turvaamiskomiteaan järjestäytyneet tahot katsoivat olevansa yhteiskuntaa säilyttävä voima ja uuden, valkoisen Suomen ydin. Vaikka Uusi Suomi perustettiin puolueen perustamisen yhteydessä, ei lehdellä ja puolueella ollut muodollisia siteitä, vaan lehti oli vain puolueen pää-äänenkannattajana.⁷³

Oy Uusi Suomi saatiin vakinaiselle kannalle sen perustavassa yhtiökokouksessa, joka pidettiin 12. helmikuuta vuonna 1919. Osakeyhtiön suurimpia omistajia olivat Uuden Suomettaren säätiö ja Uuden Päivän rahasto. Alkuun johtokunnassa oli viisi entistä vanhasuomalaista ja neljä nuorsuomalaista. Näistä kummastakin joukosta oli uuspäiväläisiä neljä ja itsenäisyssenaattoreita kaksi. Kokoonpanossa pyrittiin siis ottamaan huomioon myös kokoomuksen vaihteleva aatteellinen tausta.⁷⁴

⁷⁰ Kaarlo Koskimies (1881–1951) tuli Uuden Suomen päätoimittajaksi vuonna 1922. Uuden Suomen piiri mielsi hänet heti oikeistolaiseksi. Koskimies ei kuitenkaan ollut radikaali, vaan hänelle merkitsi radikalisoimista enemmän toimittajan näkökulma asioihin.

⁷¹ Artturi Heikki Virkkunen (1864–1924) oli suomalainen historiantutkija. Hän toimi vuosina 1907–1921 Suomalaisen puolueen kansanedustaja ja vuosina 1917–1919 Uuden Suomen päätoimittajana.

⁷² Leonard Maurits Viherjuuri (1885–1957) toimi Uuden Suomettaren toimitussihteerinä. Myöhemmin hän toimi myös Suomen kuvalehden päätoimittajana.

⁷³ Salokangas 1987. s. 281.

⁷⁴ Vesikansa 1997. s. 270.

Toivo Nygårdin mukaan suomalaisen puolueen äänenkannattajat ja puolueen linjaa myötäilevät lehdet olivat pääasiassa yksityisten osakeyhtiöiden omistuksessa, jonka vuoksi puoluekantaisuus saattoi ilmetä hyvinkin selvänä, mutta kuitenkin kiertotietä henkilösuhteiden välityksellä. Kokoomuksen puoluejohdolla oli kuitenkin selvä käsitys lehdistön tehtävistä ja se pyrkiin tarttumaan siihen pitävästi ja perustamaan ja valtaamaan Uuden Suomen sellaisten miesten käsiin, jotka tiedettiin luotettaviksi ”puoluepukareiksi”.⁷⁵

Vielä 1920-luvulla lehden ja puolueen välillä ei ollut nähtävissä juurikaan ristiriitoja, mutta tilanne muuttui 1930-luvun alun poliittisen kriisikauden myötä. Vuoden 1929 talvella Oy Uuden Suomen johtokunnan puheenjohtajaksi valittiin aktivisti Eino Suolahti ja jäseniksi mm. Edwin Linkomies⁷⁶ ja O.W. Louhivuori⁷⁷, kaikki kokoomuspuolueen sisäisellä asteikolla hyvinkin oikeistolaisia. Johtokunnan puheenjohtaja Suolahti tunnettiin puolueen piirissä jopa militanttina, ja hänellä olikin takanaan ura Suunta-ryhmässä, joka oli itsenäisyysvuosina hyvinkin aktiivinen.⁷⁸ Verrattuna Uuden Suomen johtokuntaan, kokoomuspuoluetta taasen johtivat maltilliset, Kyösti Haatajan toimiessa puheenjohtajana.⁷⁹

Lehden päätoimittajana toiminut Kaarlo Koskimies oli puoluejohdolle uskollinen, mutta poliittisia pakinoita kirjoittanut ”Johannes” (K.N. Rantakari⁸⁰) herätti ärtymystä puoleen maltillisemmassa siivessä. Mäntäsälän kapinan jälkeen kokoomuspuolueen oli kuitenkin otettava kantaa sopimattomiin menettelytapoihin. Rantakari tulkitsi Suolahden ajavan ”äärimmäistä lapualaisuutta” verrattuna puoluejohdon linjaan ja kirjeessään eräille

⁷⁵ Nygård 1987. s. 133.

⁷⁶ Edwin Linkomiehellä (1894–1963) oli poliittista taustaa nuorsuomalaisuudesta ja kuului sukupolveen, jolla oli potentiaalia poliittiseen jyrkkyyteen. Häntä voidaankin Vareksen mukaan pitää ”vapaussotasukupolven” edustajana, jolle oli tyypillistä usko puhtaisiin linjoihin, idealistisiin kannanottoihin ka rohkeaan toimintaan. Linkomies katsoikin, että oikeiston oli taktisesti edullista pysyä tarpeeksi jyrkkänä, jolloin keskusta joutuisi pyytämään siltä apua, koska se ei saisi asioita järjestettyä. Linkomies valittiin kansanedustajaksi vuonna 1933, eduskunnan toiseksi varapuhemieheksi vuonna 1939 ja sodan aikana hänestä tuli selvä kokoomuspuolueen suunnannäyttävä. Hänet valittiinkin puolueen puheenjohtajaksi ja maan hallituksen pääministeriksi. Linkomies tuomittiin sotasyyliseksi viideksi ja puoleksi vuodeksi vankilaan, jona aikana hän kirjoitti muistelmateoksensa *Vaikea aika*, joka sai julkaisuluvan vasta vuonna 1970.

⁷⁷ Oskari Wilho Louhivuori (1884–1953) toimi suomalaisen puolueen kansanedustajana vuosina 1917–1918 ja kokoomuksen kansanedustaja vuonna 1918. Hän kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1903, filosofian kandidaatiksi vuonna 1908, filosofian lisensiaatiksi vuonna 1915 ja filosofian tohtoriksi vuonna 1919.

⁷⁸ Vares 1986. s. 2.

⁷⁹ Salokangas 1985. s. 13–15.

⁸⁰ Kaarle Nestor Rantakari (1877–1948) aloitti poliittisen toimintansa sosiaalidemokraattina, mutta siirtyi kuitenkin varsin pian vanhasuomalaisiin. Hän pysyi aina kriittisenä yläluokalle ja ajoi omia kantojaan. K.N. Rantakari muistetaan Uuden Suomen pakinoitsijana, joka käytti nimimerkkiä ”Johannes”.

puolueen jäsenille hän jopa väitti että hänen ja Haatajan häätämällä ”tahdotaan saada lehti jonkinlaiseen hitleriläisyyteen eli kansallissosialismiin kallistuvan suunnan palvelukseen ja kääntää puolueen johto sen mukaiseksi”. Jo tässä vaiheessa alkoi olla selvää, ettei Rantakari ja Haataja enää kirjoittaisi Uuteen Suomeen. Tapahtumien jälkeen Uuden Suomen johtokunta alkoi olla valmis todelliseen valtausoperaatioon ja 25. elokuuta 1932 päätoimittaja Kaarlo Koskimies erotettiin ja hänen tilalleen tuli varatuomari S.J. Pentti.⁸¹

Kokoomuspuolueen keskusliiton kokouksessa 17. marraskuuta 1932 hyväksyttiin Edwin Linkomiehen kaksi ponsi: ”Keskusliitto toteaa, että puolueen suuri enemmistö on tinkimättömästi isänmaallisen kansanliikkeen kannattajia. Sen vuoksi on puoluetta entistä suuremmassa määrässä ja entistä selvemmin johdettava kansanliikkeen hengessä ja puolueen vaalitoiminta järjestettävä tätä silmällä pitäen”. Kun tämä ponsi hyväksyttiin, erosivat mm. puheenjohtaja Haataja, eversti Paavo Talvela, varatuomari Aarne Rekola ja entinen päätoimittaja Koskimies puoluevaltuuskunnasta. Tätä linjamuutosta entisestään korosti se, että Haatajan tilalle valittiin Suolahti ja Koskimiehen tilalle Pentti. Uusi Suomi oli siis kääntänyt puoluejohdon linjalleen, eikä päinvastoin.

2.2. Nuorsuomalaisten Helsingin Sanomat

Helsingin Sanomien edeltäjänä toimineen *Päivälehd*en ensimmäinen numero ilmestyi 16. marraskuuta 1889. Jo seuraavan vuoden alusta lehti alkoi ilmestyä säännöllisesti. Päivälehti ilmoitti ja sitä myös oli poliittinen ja aatteellinen sanomalehti.⁸² Lehti ei hyväksynyt missään nimessä poliittiseen harkintaan nojautuvaa myöntyväisyyttä, vaan oli vankkumaton passiivisen vastarinnan kannattaja.⁸³ 1800-luvun lopulla suomalainen puolue oli käytännössä jakautunut kahtia vanhasuomalaiseen ja nuorsuomalaiseen siipeen. Vanhasuomalaiset noudattivat Suomen ja Venäjän suhteessa hyvin pidättyväistä myöntyväisyyslinjaa. Radikaalimmat nuorsuomalaiset halusivat *Päivälehd*en mukaan ”ottaa osaa ja antaa muillekin tilaisuutta vapaaseen keskusteluun valtiollisista ja yhteiskunnallisista asioistamme, niiden kehittämistä vapaamielisempään suuntaan.” Vanhasuomalaisten äänenkannattajana toimi Uusi Suometar, sittemmin Uusi Suomi.

⁸¹ Salokangas 1985. s. 15–17.

⁸² Klemola 1981. s.17.

⁸³ Kulha 1989. s. 15.

Vaikkakin nuorsuomalaiset sanoivat, etteivät halua puolueeseen minkäänlaista hajaannusta, saati sitten perustaa kokonaan uutta puoluetta, sai joukko suomalaisia sivistyneitä Päivälehdessä sivuilla äänensä kuuluville.⁸⁴

Päivälehti joutui kamppailemaan taloudellisia vaikeuksia vastaan ja vasta kahdeksantena vuotenaan se tuotti edes hieman voittoa, jotta saattoi sen jälkeen jatkaa jälleen tappiollisena. Helsingin varakkaat yksityishenkilöt pyrkivät alun perin suomenkielisen lehdistön keskittämiseen, mikä olisi käytännössä tarkoittanut Päivälehdessä ja Uuden Suomettaren yhdistämistä vanhasuomalaisen valvontaan. Eero Erkon ystävillä riitti kuitenkin sen verran rahaa ja luottamusta, että lehti saattoi jatkaa itsenäisenä.⁸⁵

Routavuosien alkaessa Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov otti Päivälehdessä todelliseksi silmätikukseen ja erotti Eero Erkon lehden päätoimittajan tehtävistä vuonna 1900. Vuonna 1903 Erko karkotettiin maasta ja seuraavan vuoden kesällä Päivälehti lakkautettiin lopullisesti. Kuitenkin jo saman vuoden lokakuussa Päivälehti jatkoi toimintaansa uudella nimellään ”Helsingin Sanomat”, Paavo Warénin toimiessa sen ensimmäisenä päätoimittajana. Eero Erko palasi maanpaosta vuonna 1905 ja ryhtyi seuraavana vuonna johtokunnan puheenjohtajaksi. Vuoden 1905 suurlakko ja sen johdosta toteutettu yleinen ja yhtäläinen äänioikeus toi koko kansan politiikan pariin ja tämä osaltaan nosti myös sanomalehdistön voimakkaaseen kasvuun. Jo neljä vuotta myöhemmin vuonna 1909 Erko ryhtyi päätoimittamaan lehteä uudelleen.⁸⁶ Nuorsuomalaisesta liikkeestä kehittyi oma puolueensa, suomalainen vapaamielinen puolue. Helsingin Sanomat tuki tämän uuden puolueen näkemyksiä ja ero Helsingin Sanomien ja Uuden Suomettaren välillä oli selvä. Lehdistä tuli sekä poliittisia että taloudellisia kilpailijoita.⁸⁷

Suomalaista yhteiskuntaa ravisteli vuosikymmen myöhemmin vaikutuksiltaan valtavat muutokset. Työväenluokka nousi Suomessa merkittäväksi osaksi yhteiskuntaa. Venäjällä puhkesi sosialistinen vallankumous ja sen mahdollistamaa Suomen itsenäistymistä seurannut kansalaissota takasi, että suomalainen yhteiskunta oli muuttunut pysyvästi. Suomalaisten puolueiden aatteellinen perusta vaati uudelleenarviointia. Itsenäistyneen Suomen tuleva hallitusmuoto ajoi puolueet kiistaan: kuningaskunta vaiko tasavalta?

⁸⁴ Klemola 1981. s. 17–18.

⁸⁵ Klemola 1981. s. 18.

⁸⁶ Kulha 1989. s. 15.

⁸⁷ Klemola 1981. s. 18–19.

Tasavallan kannattajat järjestäytyivät vuonna 1918 kansalliseksi edistyspuolueeksi ja Helsingin Sanomat ryhtyi liberalistisen aatteensa mukaisesti tukemaan edistyspuoluetta toimimalla sen pää-äänenkannattajana. Liitosta ei tullut kuitenkaan pysyvää, eikä liberalismikaan koskaan oikein saanut tuulta siipiensä alle Suomessa. Kun vielä edistyspuolueen kannatus väheni 1920-luvulla eduskuntavaaleissa, eivät lehden ja puolueen edut enää käyneet yksiin. Helsingin Sanomien päätavoitteena oli vahvistaa asemaansa maan suurimpana lehtenä.⁸⁸

Suomalaisia puolueita tukevien lehtien takaa ei alun alkaenkaan löytynyt mitään erityisiä järjestöjä, vaan useimmiten niiden sitoumuksellisuus tiettyyn puolueeseen johtui täysin henkilöyhteyksiin. Samoin lehden taustajoukkojen ajatusmaailma yhdisti lehden samansuuntaisesti ajattelevaan puolueeseen. Saman kaavan mukaan myöskään nuorsuomalaisilla ei ollut taloudellista otetta Helsingin Sanomista, mutta toisaalta miltei koko lehden piiri oli nuorsuomalainen. Yksityiskohdissa poliittisiin kysymyksiin lehden linjan ratkaisivat asessorit, jotka vaikuttivat sekä lehden toimituksessa että puolueessa. Nuorsuomalainen puolue oli kyllä halukas ohjaamaan myös Helsingin Sanomien jokapäiväistä linjaa, mutta tähän lehden johto ei kuitenkaan suostunut. Marraskuun 25. päivä vuonna 1918 toimitus ilmoitti johtokunnalleen, että se kannattaa nuorsuomalaisten yhtymistä Kansalliseksi edistyspuolueeksi ja näin ratkesi edistyspuolueen päälehtikysymys.⁸⁹

Eero Erkkö oli innokas tasavallan kannattaja, joka joutui miltei täysin ilman omaa tahtoaan mukaan valtiolliseen elämään. Hän osallistui miltei kahdenkymmenenviiden vuoden ajan valtiopäiville, ensin porvarissäädyssä ja sen jälkeen yksikamarisen eduskunnan valtiopäivillä aina vuoteen 1918 saakka. Erkon eritysmielenkiinnon kohteena olivat ennen kaikkea sosiaali- ja perustuslakikysymykset ja hän toimikin perustuslakivaliokunnan jäsenenä vuosina 1905–1906, 1918 sekä sosiaalivaliokunnan puheenjohtajana vuosina 1920–1917. Erkkö toimi myös nuorsuomalaisen puolueen keskushallinnon puheenjohtajana ja edusti jopa Helsingin ja Jyväskylän kaupunginvaltuustoissa. Tämän lisäksi hän toimi myös Suomen Pankissa pankkivaltuusmiehen varamiehenä ja tilintarkastajana.⁹⁰

⁸⁸ Klemola 1981. s. 19.

⁸⁹ Kulha 1989. s. 19.

⁹⁰ Kulha 1989. s. 19.

Joulukuun kahdeksantena päivänä vuonna 1918 hyväksyttiin edistyspuolueen ohjelma, joka nojautui pitkälti nuorsuomalaisen puolueen vanhoille periaatteille. Edistyspuolue korosti, että ”vakaa sisäinen pohja oli myös ulkoisen voiman edellytys” kuten Keijo K. Kulha kirjoittaa teoksessaan ”*Sanasotaa ja sovittelua*”. Edistyspuolue oli kyllä valmis jakamaan nämä ajatukset, mutta Erkko halusi silti pitää huolen, että lehti pystyi pitämään sisäisen itsenäisyytensä. Tästä kertoo muun muassa se, ettei edistyspuoluetta mainittu lainkaan vuoden 1919 tilausilmoituksessa, vaan tuki annettiin ohjelmallisten tavoitteiden kautta. Helsingin Sanomat alkoi 1920-luvulla hiljalleen irtaantua puolueesta sen vakaana äänenkannattajana halutessaan vaikuttaa vapaamielisenä yleislehtenä.⁹¹

2.2.3. Kiitos ei! Taustapirut

Eero Erkko kuoli vuoden 1927 lokakuussa. Hän oli kutsunut jo aiemmin samana vuonna poikansa Eljas Erkon⁹² Helsingin Sanomiin kouluttaakseen tästä seuraajansa. Eljas seurasikin isäänsä päätoimittajaksi. Eero Erkko ei ollut kokenut itseään poliittiseksi henkilöksi ja liikemiehenäkin hän oli ollut ”raakile”. Poikansa Eljas oli kuitenkin jo aikaansa edellä oleva liikemies. Lehti ei hänelle merkinnyt niinkään poliittista väylää ja mielipiteen vapautta, kuten isällensä, vaan enemmänkin vallan välinettä ja pääomaa. Se politisointi, mitä lehden parissa tuli käytyä, oli hänelle lähinnä vain keino päämääriensä saavuttamiseksi.⁹³

Edistyspuolueen ”uskottu mies”, Sakari Tuomioja, joka oli toiminut Helsingin Sanomien toisena päätoimittajana, oli luonteeltaan täysin nuoremman Erkon vastakohta. Tuomioja oli vakaumuksellinen liberaali ja ennen kaikkea idealisti. Kuten Heikki Brotherius kuvaa kirjassaan ”*Legenda jo eläessään*”, ”Erkko pursui toimintaa, Tuomioja vaati harkintaa. Erkolla oli omaisuutta, Tuomiojalla ei ollut”. Nämä kaksi henkilöä yrittivät aluksi tietynlaista työnjakoa. Olennainen valta olisi säilynyt Tuomiojalla, jonka piti vastata lehden linjasta ja

⁹¹ Kulha 1989. s. 20.

⁹² Eljas Erkko (1895–1965) kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1914 ja kesällä 1927 hän meni Helsingin Sanomiin ensin toimittajan roolissa ja samaisen vuoden lokakuussa isänsä Eero Erkon kuoltua, päätoimittajaksi, Eljas valittiin eduskuntaan vuonna 1933 ja ulkoministeriksi vuonna 1938. Isästään poiketen Eljas ei kuitenkaan ollut erityisen kiinnostunut politiikasta ja hän olikin vankkumaton liikemies. Tämä tuli näkymään myös Helsingin Sanomien ulkoasussa.

⁹³ Klemola 1981. s. 19–20.

ennen kaikkea poliittisista kannanotoista. Eljas Erkon tehtäväksi laadittiin taloudellinen osasto, ulkomaat sekä lehden teknisen kehityksen valvonta. Erkko tahtoi kuitenkin kaiken vallan, eikä Erkko ollutkaan tyytyväinen tähän työnjakoon. Saatuaan vielä kannustusta isälliseltä Amos Andersonilta, päätti hän ottaa Andersonin neuvosta vaarin ja pitää huolta, että hänestä tulisi sekä päätoimittaja että toimitusjohtaja samalla kertaa. Näin tulikin tapahtumaan, mutta kylläkin hieman onnekkaan sattuman kaupan vuoksi.

Helsingin Sanomien osakkeet oli jakautunut useiden henkilöiden kesken siihen asti, kunnes yhtiön talouspäällikkö ryhtyi ostelemaan niitä huomattuaan niiden taloudellisen merkityksen. Hän ehti ostaa hyvin merkittävän osakepaketin ennen kuolemaansa ja vannotti vaimoaan, ettei tämä vaihtaisi niitä rahaksi. Tuleva leski tuli kuitenkin tarvitsemaan kipeästi rahaa ja niinpä hän luuli tehneensä osakkeista onnistuneet kaupat Eljas Erkon äidin Maissi Erkon kanssa. Tämä osakepaketti Eljaksen jo aiemmin omistaman osakepaketin kanssa riitti takaamaan hänelle osake-enemmistön ja tämä enemmistö saneli Eljaksen myös lehden toimitusjohtajaksi.⁹⁴

Edistyspuolueen johto tuntui ymmärtäneen, ettei Erkkoa kiinnostanut säilyttää HS:ää puoluelehtenä ja tämän vuoksi puoluejohto koetti sitoa lehteä puolueeseen antamalla sen omistajalle tärkeitä luottamustehtäviä. Erkosta tuli keväällä 1928 edistyspuolueen toimikunnan jäsen ja rahastonhoitaja. Erkko oli aiemmin mielellään avustanut puoluetta taloudellisesti ja puolueen johto katsoi, että oli hyvä liittää Erkko tulevaisuudessa tehtäviin, jotka pakottaisivat hänet perehtymään puolueen ja sen äänenkannattajien taloudellisiin asioihin, jos se vaikka avittaisi häntä avaamaan myös omat kassalippaansakin herkemmin.⁹⁵

Erkko kuitenkin kieltäytyi kevään 1930 puoluekokouksessa molemmista luottamustehtävistä. Keväällä 1932 hänet valittiin jälleen puolue-toimikuntaan ja rahastonhoitajaksi, mutta hän oli tämän valinnan aikaan ulkomailla, eikä häneltä näin ollen voitu kysyä suostumusta tehtäviin. Eljas suostui toimimaan vielä puolue-toimikunnan jäsenenä, mutta rahastonhoitajan tehtävistä hän kuitenkin kieltäytyi. Samoihin aikoihin HS

⁹⁴ Klemola 1981. s. 20–21.

⁹⁵ Tommila 1987. s. 266.

alkoi myös ottaa maksun aiemmin ilmaiseksi tekemistään puolueen painotöistä. Erkko teki tiukkaa peräeroa puolueeseen.⁹⁶

HS:n levikki oli tähän mennessä rikkonut 50 000 kappaleen rajan. Erkko huomasi ilmoitusmarkkinoiden olevan avain taloudelliseen menestykseen ja lehti ryhtyikin julkaisemaan myös pikkuilmoituksia. Lehti saikin haukkumanimen ”keltainen lehti” sen tähden, ettei se juurikaan piitannut rahanahneudessaan siitä, mitä ilmoituksia se julkaisi. Eljas kehitti kuitenkin myös lehden sisältöä valtavan paljon. Helsingin Sanomat olikin ensimmäinen suomalainen lehti, joka ryhtyi kehittämään kansainvälistä kirjeenvaihtajaverkostoa. Kirjeenvaihto aloitettiin ensin Lontoon kanssa, sen jälkeen Berliinin ja myöhemmin Tukholman kanssa. Lehti solmi myös merkittävän sopimuksen kahden merkittävän uutistoimiston kanssa: saksalaisen Ullsteinin ja amerikkalaisen United Pressin kanssa.⁹⁷

Eljas halusi kuitenkin ratkaista Helsingin Sanomien suhteen edistyspuolueeseen. Eljas ei pitänyt siitä ajatuksesta, että lehden taustapiruna toimisi vielä jokin poliittinen ryhmä, joka sanelisi lehden linjaa. Pahinta edistyspuolueessa vielä oli se, että se oli vajonnut merkittävästä asemastaan näivettyneeksi pienpuolueeksi. Tästä syystä Helsingin Sanomat julistautui vuonna 1932 sitoutumattomaksi lehdeksi, vaikkakin Erkko oli edelleen valmis edustamaan puoluetta valtiopäivillä.⁹⁸ Eljas Erkko luopui kaikista valtiollisista ja kunnallisista luottamustoimistaan, minkä jälkeen Helsingin Sanomien taustajoukot alkoivat välittömästi pohtia, mitä se tarkoitti lehden kannalta. Puolueyhdistysten uutiset eivät enää saaneet entisenlaistaan kohtelua lehdessä, mutta ainakin vielä vuoden 1936 eduskuntavaaleissa Erkko oli mukana toimikunnassa, joka ideoi Uudenmaan vaalipiirin lentolehtistä.

3. Vuosi 1933: Saksan buumi vai hitlerismin pelko?

Vuoden 1933 eduskuntavaalit pidettiin 1.–3. heinäkuuta. Uusi Suomi lähti vaaleihin optimistisella asenteella ja jopa aggressiivisesti. Vaalikampanjointi jätti jopa vuoden 1930

⁹⁶ Tommila 1987. s. 266.

⁹⁷ Klemola 1981. s. 21–22.

⁹⁸ Klemola 1981. s. 22.

vaalikampanjan jälkeensä ja oikeisto puhui ”kevätvirroista”. Vertauksen oli määrä kuvata oikeistolaisuuden etenemistä ja voittoja.⁹⁹

Kokoomuspuolue ja IKL päättivät vuonna 1932 solmia vaaliliiton keskenään ja tästä alkoi mielenkiintoinen ja tapahtumarikas taival, aluksi vuoden 1933 eduskuntavaaleissa yhdessä, ja tämän jälkeen vuoteen 1933 asti enemmän tai vähemmän yhteistyössä. Vaaliliitto aiheutti niin vaali-innostusta kuin närääkin puolueen ja puolueen pää-äänenkannattajan Uusi Suomi- lehden keskuudessa. Puolueen lehti suhtautui IKL:ään välillä hyvinkin eri tavoin kuin puoluejohto, tähän vaikutti ennen kaikkea lehden johtokunnan jäsenten henkilösuhteet ja mielipiteet IKL:stä.

Italiassa ja Saksassa oikeistopuolueet laajensivat otettaan valtion päättävissä asemissa. Hitlerin natsipuolue oli saanut maaliskuussa 1933 enemmistön valtiopäiville ja suomalainen oikeisto vertasi tapahtunutta Suomen vuoden 1918 tapahtumiin. Mannerheim oli jo ennen vuoden 1930 lokakuun eduskuntavaaleja viitannut julkisessa lausunnossaan Suomea uhkaaviin ulkopuolisiin ja sisäisiin vaaroihin ja kehottanut antamaan tukea niille epäitsekäille isänmaallisille pyrkimyksille, joita Lapuan liikkeen ansiosta , Mannerheimin sanoja lainaten, esiintyi julkisessa elämässä. Toukokuussa 1933 hän sitä vastoin kehotti vuoden 1918 veteraaneja edustavaa kuulijakuntaa ojentamaan avoimen käden jokaiselle puolustustahtoa osoittavalle, ”eikä enää kysyttävä, missä hän oli ollut viisitoista vuotta sitten”.¹⁰⁰

Helsingin Sanomat kirjoittaa jo viikkoja ennen vaaleja äärioikeistosta hyvin ironisesti. Otsikko ”Akaanpyörteitä” lehden Päivän Piirtoja- osioissa aloittaa seuraavasti: ”Oikeiston keväiset virrat alkavat vaalipäivien lähestyessä kuivua jo asianomaistenkin silmissä.” Lehden pakinoitsija ”Eero”¹⁰¹ kirjoitti Uuden Suomen pakinoitsijan Timon olleen oikeassa kirjoittaessaan muutama päivä aikaisemmin artikkelissaan siitä, kuinka oikeiston virrassa oli myös vasemmalle vieviä akaanpyörteitäkin. Eero totesi kirjoituksessaan, että Timon

⁹⁹ Vares 1986. s. 17.

¹⁰⁰ Wahlbäck 1968. s. 133–134.

¹⁰¹ Lassi Hiekkala kiinnitettiin Helsingin Sanomien artikkelitoimittajaksi vuonna 1932. Hänet tunnettiin ennen kaikkea ”Eero” nimisenä pakinoitsijana. Aiemmin Hiekkala oli toiminut Suomenmaan ja Savon Sanomien päätoimittajana sekä maalaisliiton puoluesihteerinä.

käsitys saattoi olla hyvinkin oikea, sillä ”liikesiiven” kehuminen ja riehuminen alkoi tuntua jo leuhkimiselta ja tyhjän toimittamiselta.¹⁰²

Samoin HS kirjoitti, ettei kukaan arvostelukykyinen kansalainen tällaiseen humpuukiin usko. Eero kirjoittikin, että ”samalla kun liikehtimistä tapahtuu oikealle, siirtyy rauhallisia ja vakavamielisiä oikeistolaisia pois oikeistosta.” Pakinansa lopussa Eero kirjoitti jopa hieman harmistuneesti uskovansa kokoomuksen vetävän lyhyemmän tikun kuin IKL. Tämä taasen olisi Eeron mielestä johtanut siihen, että oikeiston merkitys eduskuntatyössä olisi pienentynyt huomattavasti, koska ”mihinkään vakavaan työhönsä lapualaisista ei ole, sillä heidän asenteensa on vain kiusantekoa, kuten oli aikoinaan kommunisteillakin. Rakentavassa mielessä vaaleihin menevien oikeistolaisten kannalta tilanne on synkkä, niin pahalta näyttävät akanpyörteet.”¹⁰³

3.1. Diktatuuri

Se, mitä IKL edusti, johti muiden puolueiden ja lehtien näkemyksiin siitä, että kansanliike pyrki toiminnallaan saattamaan Suomessa valtaan diktatuurin. Kosola totesi useassakin vaalipuheessaan, ettei IKL olisi valmis taipumaan, ennen kuin valtion päämiehenä ja tärkeimmissä tehtävissä istuisivat kansanliikkeelle mieluisat henkilöt. HS julkaisi edistyspuolueen lehden Etelä-Saimaan kirjoituksen, jossa lehti otti kantaa kansanliikkeen edellä mainittuun tavoitteeseen seuraavin sanoin:

”Iskulause »marxilaisuutta vastaan» on ollut jo ja on vain kiihottava sotahuuto edesvastuuttomille pimeille voimille. Todellinen hyökkäys on käynnissä voimaperäisenä kansanvaltaista valtiojärjestystämme vastaan. Sanoihan Kosola tuonnoin puheessaan, ettei hän laske sotahaarniskaa hartioiltaan ennenkuin valtakunnan päämiehen paikalla on mies, joka noudattaa »isänmaallisen» kansan tahtoa.¹⁰⁴

¹⁰² Helsingin Sanomat 1933. 19.6. s.1. Päivän Piirtoja 246. „Akaanpyörteitä.“

¹⁰³ Helsingin Sanomat 1933. 19.6. s. 1. Päivän piirtoja 246. „Akaanpyörteitä.“

¹⁰⁴ Helsingin Sanomat 1933. 3.6. s. 2. Muut lehdet. Kohden sekasortoa.

HS otti kantaa samaan aiheeseen seuraavan kerran kesäkuun kuudentena päivänä julkaisemalla maalaisliittolaisen Ilkka-lehden kirjoituksen, jossa lehti totesi kansanliikkeestä:

”Siitä alkaen kun Lapuanliikkeen n.s. näkyvät johtajat söivät ”miehen sanansa”, on tämän liikkeen toiminta, millä nimellä se kulkeekin, merkinnyt suoranaista luokkavallankumouksen valmistelua. Hillitön juoksu tätä päämäärää kohti on nyt käynnissä, puhutaan vain punaisesta ja valkoisesta rintamasta ja poliittisista virroista, jotka ehdottomasti vievät oikealle.”¹⁰⁵

Myös maalaisliittolainen Turunmaa jatkoi samasta aiheesta HS:n sivuilla otsikolla ”Oikeiston marxilaisvastaisuus”. Kirjoituksessaan lehti totesi oikeiston mielestä olleen tärkeintä ja ainoan huomionarvoisen kysymyksen vain marxilaisuuden nujertaminen. Tämä Turunmaan mielestä merkitsi sitä, että kansanliike oli lakkauttamassa ensimmäisenä sosiaalidemokraattisen puolueen ja tämän jälkeen kaikki muut puolueet. Kirjoituksensa lopuksi Turunmaa pelotteli kansanliikkeen pyrkivän keskittämään kaiken vallan ”kokoomuslapualaisiin” käsiin.¹⁰⁶

Samasta aiheesta HS jatkoi jälleen muutamaa päivää myöhemmin julkaisemalla maalaisliittolaisen Lallin kirjoituksen, jossa Lalli pelotteli lukijoitaan IKL:n tavoitteista.

”Kysymyksessä ei ole enää punaliput eikä valtakunnan värien puolustaminen. Tahdotaan ehdotonta ja yksinomaista valtaa ja niiden täydellistä syrjäyttämistä, jotka vähääkään tyytyen ovat osaltaan maata rakentaneet ja sille itsenäisyyden hankkineet. Ja kun siihen ei päästä laillisin eikä kansantahtoon nojautuvia teitä käyttäen, turvaudutaan terroriin ja mielivaltaan.”¹⁰⁷

HS julkaisi myös edistyspuolueen äänenkannattajana toimineen Etelä-Suomen Sanomien julkaiseman kirjoituksen otsikolla ”Juhannusmietteitä”. Lehti kirjoitti hyvin radikaalisti siitä,

¹⁰⁵ Helsingin Sanomat 1933. 6.6. s. 2. Muut lehdet. Luokkavaltaa vastaan.

¹⁰⁶ Helsingin Sanomat 1933. 6.6. s. 2. Muut lehdet. Oikeiston marxilaisvastaisuus.

¹⁰⁷ Helsingin Sanomat 1933. 8.6. s. 2. Muut lehdet. »Väistykää syrjään».

mihin IKL:n valtaan pääseminen johtaisi. Liike yritti lehden mukaan saada kaiken valtiollisen ja yhteiskunnallisen määräämisvallan käsiinsä sekä saattaa kansan ”laajat kerrokset kansalaisyhteisöksi – ja vapauksia vastaan”. Lehti varoitteli vielä, että ”tämän toteuttamiseksi liike ei tarvitsisi mitään erikoisempia keinoja, sillä se oli valmis syrjäyttämään voimassa olevan oikeuden ja valtiojärjestyksen ja sitä kautta rikkomaan myös lakeja”.¹⁰⁸

Myös Turun Sanomat kirjoitti 26. kesäkuuta oikeistolaisten diktatuurimaisesta vallanhalusta. HS julkaisi kirjoituksesta lyhyen kirjoituksen ”Muut lehdet” – palstallaan. Kirjoituksessaan Turun Sanomat vertasi Vihtori Kosolaa Hitleriin, sillä Kosola oli aiemmin lehden mukaan pitänyt puheen, jossa oli todennut, ettei Suomen kansa ollut saanut riittävästi tuntoa piiskan parantavaa vaikutusta. ”Ryssän nagaikka ei ehtinyt, niin siellä diktatuuritaholla ilmeisesti ajatellaan, lyödä riittävän syviä haavoja vapaiden miesten selkään” raportoi Turun Sanomat ivallisesti. Yhteys Hitleriin ja Mussoliniin haluttiin tehdä selkeäksi, joten lehti jatkoikin kysellen, mihin jouduttaisiin, jos ”diktatuurimiehet, lainattuaan paidan väriä italiasta”, kävisivät vaaleissa häviölle jouduttuaan matkimaan natsien vallankaappausmenetelmiä. ”Sietääkö Suomen kansa natsien mallin mukaista piiskaa?”, lopetti Turun Sanomat kirjoituksensa.¹⁰⁹

Luokkavallalla pelottelua HS jatkoi Muut Lehdet – osion lopussa julkaisemalla maalaisliittolaisen Keskisuomalaisen kirjoittaman mielipidekirjoituksen, jossa lehti totesi oikeiston olevan itsekäs ja samalla pelotteli tulevan vallan olemaan luokkavaltaa. Lehden mukaan oikeiston päästessä valtaan, johtoon olisivat tulleet miehet, jotka eivät tunteneet maaseudun oloja eivätkä ymmärtäneen maalaiskansan luonnetta. Lehti epäili syvästi, saattoiko suomalainen talonpoika tätä saksan mallin luokkavaltaa tahtoa. ”Vastaus ei voi olla muuta, kuin jyrkkä ei”, summasi Keskisuomalainen, ennustaen samalla kansanliikkeen ja kokoomuksen vaalitaiston olleen tuomittu epäonnistumaan jo alusta alkaen.¹¹⁰

Edistyspuolueen Etelä-Saimaa- lehti oli arvostellut Vihtori Kosolan pitämiä puheita hyvinkin kärkkäin sanoin ja käytti niitä myös pelottelukeinoinaan tulevia vaaleja varten. Kesäkuun loppupuolella HS julkaisi Etelä-Saimaa- lehden kirjoituksen otsikolla ”Muutamia

¹⁰⁸ Helsingin Sanomat 1933. 23.6. s.3. Muut lehdet. Juhannusmietteitä.

¹⁰⁹ Helsingin Sanomat 1933. 27.6.s. 2. Muut lehdet. Piiskan parantava vaikutus.

¹¹⁰ Helsingin Sanomat 1933. 27.6. s.2. Oikeus ja totuus ovat puolellamme.

poimintoja”. Etelä-Saimaa oli raportoinut kansanliikkeen Lapualla helmikuun neljäntenä päivänä vuonna 1933 pitämästä edustajakokouksesta, jossa Kosola oli painottanut kansanliikkeen miesten laskevan sotahaarniskansa vasta, kun näkevät valtiopäämiehen paikalla toisen miehen.

Samoin lehti julkaisi osan 15. helmikuuta 1933 julkaistusta Isänmaallisen kansanliikkeen paikallisjärjestöjen perustamispäätöksestä, jonka Kosola oli allekirjoittanut ja liikkeen yleissihteeri Reino Ala-Kulju varmentanut 14. helmikuuta 1933. Tässä päätöksessä oli kansanliike todennut IKL:n suoriutuvan päivä päivältä kiihkeämmiksi käyneistä vaaleista vain ja ainoastaan kokoamalla voimansa tiiviiksi taistelujärjestöksi. Tämän taistelujärjestön tarkoituksena oli kokousväen mielestä muun muassa ehdottoman määräämisvallan saavuttaminen kansanliikkeen miehille, tarkoittaen sekä valtiollista että yhteiskunnallista elämää.¹¹¹

Myös HS:n Aapo kritisoi IKL:n vaatimusta ”Puolueet on poistettava”. Tätä Aapo väitti tylsämieliseksi, eikä ymmärtänyt ollenkaan, ”miten kukaan voi ottaa moisen vaatimuksen vakavasti”. Hän peräsi kansanliikkeeltä moraalista rohkeutta saksalaisrohkeuden sijaan kyseenalaistaen Isänmaallisen kansanliikkeen rohkeuden.

”Missä ovat IKL:n moraalisen rohkeuden sankarit? Vihtori Kosola ehkä? Minä epäilen ja siksi, että miehen äly ja sivistystaso tuskin tekee häntä kykeneväksi täysin käsittämään, mitä moraalinen rohkeus on. Mutta ennen kaikkea epäilen siksi, että hän on julkisesti tehnyt yhden erittäin raukkamaisen teon: Valkoisen Suomen suurimpana juhlapäivänä hän on yleisessä tilaisuudessa, samanmielisten laumatunnelmaan nojaten, herjannut pelkuriksi sitä, joka kolmenkymmenen vuoden ajan on tässä maassa vääjäämättömimmät näytteet antanut moraalisesta rohkeudesta.”

112

Turun Sanomat oli 27. kesäkuuta julkaissut patkän pääministeri Kivimäen puheesta, jossa hän oli kertonut kansalle diktatuurin vaaroista. HS julkaisi osan Turun Sanomien

¹¹¹ Helsingin Sanomat 1933. 27.6. s. 2. Muut lehdet. Muutamia poimintoja.

¹¹² Helsingin Sanomat 1933. 28.6. s.6. Poliittisessa lastenkammarissa.

raportoinnista seuraavana päivänä Muut lehdet – osiossaan. Pääministeri Kivimäki ei ollut ainakaan Turun Sanomien raportoinnin mukaan kertaakaan verrannut diktatuuria kansanliikkeen harjoittamaan toimintaan, sillä eihän pääministerin saattanut kansan edessä puhua asiasta, josta ei kuitenkaan ollut mitään vedenpitäviä todisteita. Kuulijoille ei silti varmasi jäänyt epäselväksi se, minkä vuoksi pääministeri diktatuurin uhista saarnasi. Pääministeri kertoi puheessaan siitä, kuinka diktatuurimaissa kansalaisten perusoikeudet, henki, vapaus, ruumiillinen koskemattomuus ja omaisuuden turva eivät päteneet. Puheensa lopussa hän oli todennut, ettei Suomessa oltu koskaan alistuttu diktatuuriin, eikä sen saattanut siihen alistua nytkään”.¹¹³ Vielä muutamaa viikkoa aiemmat hienovaraiset vihjaukset kansanliikkeet diktatuurahaaveista olivat muuttuneet, jos eivät aivan suoraan yhdistämiseen, niin ainakin hyvin suoraan vertaamiseen.

Päivän ennen ensimmäistä vaalipäivää HS:n poliittisen keskustelun avasi Päivän piirtoja numero 256 otsikolla ”Kolme kovaa poikaa”. Enää ei jäänyt yhdellekään HS:n lukijalle epäselväksi, katsoiko HS Hitlerin, Stalinin ja Kosolan tavoitteet keskenään samanlaisiksi. Piirroksessa nämä kolme miestä nojasivat toisiinsa äreinä lausuen kaikki yhdestä suusta ”Me emme siedä muuta kuin oman puolueemme!”. Kuvatekstissä Eero kirjoitti kolmesta kaveruksesta. Stalin oli Eeron mukaan ohjelmansa suorittanut ”viimeistä piirtoa myöten”, Hitlerillä se oli parhaillaan käynnissä, eikä Kosolakaan lehden mukaan enää kauaa sen toteuttamista odottaisi. Eero kirjoitti myös siitä, miten Vihtori Kosola oli jääkäri liikkeen aikana toiminut tsaarivaltaa vastaan, tavallaan ollut Leninin ja Stalinin rintamatoveri. Olivathan nämäkin miehet taistelleet tsaarivaltaa vastaan. Vuonna 1929 ”Viku” (kuten Eero Kosolasta ivallisesti puhuu) oli noussut Stalinia vastaan yrittäessään ulottaa ”yhden puolueen diktatuurivallan” Suomeen. Eero kuitenkin myönsi, ettei Kosola ole ottanut oppia Stalinilta, vaan hieman mutkan kautta Saksasta. Hitlerin pyrkimys yhden puolueen valtaanhan muistutti kummallisen paljon Vihtorin pyrkimyksiä.¹¹⁴

3.2. Fasismi

Kuten Vesa Vares muistuttaa, tulee vuoden 1933 poliittisia toimijoita tutkiessa ottaa huomioon se, miten aikalaiset käsittivät fasismin. Saksan ja Italian tulevaisuus näytti avoimelta, eikä Hitleriä tai Mussolinia kumpaakaan osattu varoa siinä määrin, mitä

¹¹³ Helsingin Sanomat 1933. 29.6. Nro 169. s.2. Muut lehdet. Diktatuurista.

¹¹⁴ Helsingin Sanomat 1933. 30.6. Nro 170. s.4. Päivän piirtoja 256. Kolme kovaa poikaa.

jälkiviisaana voidaan katsoa pitäneen varovan. Hitlerin nousu yksinvaltiaaksi vuoden 1933 tammikuussa nostatti Suomessa esiin samanlaisia tuntemuksia kuin lapualaisuus vuonna 1930. US julkaisi Hitlerin kuvia lehdessään ja joillekin Hitleristä saattoi muodostua joissain määrin jopa idoli. Jopa Paasikivi mietti kesällä 1933 päiväkirjassaan fasismin ja natsismin mahdollisesti tuomista eduista.¹¹⁵

US käyttikin vuoden 1933 vaalipropagandassaan hyväkseen jopa niin sanottua Saksan ”boomia”, ja vaikkei lehti koskaan ollut julistanut niin fasismia kuin kansallissosialismiakaan esikuvakseen, niin natsien toimet sosiaalidemokraatteja vastaan otettiin kuitenkin avosylin vastaan.¹¹⁶ Lehdessä todettiin, että ”kuitenkin Italian arvovalta on tosiasia, jota kukaan ei voi kieltää eikä muuttaa. Ei auta muu, kuin alistua siihen.” Uusi Suomi kirjoitti, että ”ollakseen voimakas ulkona, täytyy ensin olla isäntä kotona”. Samoin lehden sivuilla pohdittiin sitä, missä piilee fasismin suuruus ja yleismaailmallisuus ja ihmeteltiin Mussolinin poliittisen voiman kantavuutta.¹¹⁷

Kesäkuun alussa US käsitteli fasismia uudemman kerran, vakuuttaen sen olevan sen hetkisen kansainvälisen poliittisen tilanteen johdosta ainoa oikea suuntaus. US totesi Ranskan suuren vallankumouksen aatteiden olevan jo vanhanaikaisia, sillä luokkataistelua ei voitu enää käydä valtiota vastaan ja tämän vuoksi oli tullut fasismin aika. Lehti katsoi fasismin pyrkivän luomaan rauhan ja keskinäisen yhteistoiminnan kaikkien yhteiskuntaluokkien välillä, kaikkien yhteiseksi hyväksi. Samoin US:n mukaan fasismi ei pyrkinyt hävittämään yhteiskuntaluokkia, vaan tahtoi parantaa niiden toimintamuodot uuden aikakauden vaatimusten mukaisiksi. Lehti argumentoi hyvin selkeästi fasismin merkityksen seuraavalla tavalla:

” Jos halutaan välttää kansojen välisiä sotia, samoin kuin taisteluita luokkien kesken, niin ei ole mitään muuta keinoa, kuin seurata fasismin vetämiä ja käyttöön ottamia luokkien liittoutumista ja yhteistoimintaa, kansojen liittoutumista ja

¹¹⁵ Vares 2007. s. 168–169.

¹¹⁶ Vares 1986. s.18.

¹¹⁷ Uusi Suomi 1933. Nro.

yhteistoimintaa. Siinä on fasismin kansainvälisen menestyksen syy.”¹¹⁸

Helsingin Sanomat aloitti vaalipropagoinnin IKL:n fasismiaatetta kohtaan kesäkuun puolessa välin. HS ilmaisi jo ensimmäisissä julkaisuissaan koskien kansanliikettä sen, mikä sen asennoituminen kansanliikettä kohtaan tulisi olemaan. Lehden katsomuksen mukaan IKL oli vain nimensä muuttanut Lapuan liikkeen jatke, jonka tarkoitusperät eivät olleen muuttuneet sitten radikaalien aikojensa. Kuten IKL:ää tuona aikana tavanomaisesti kutsuttiin, myös HS katsoi sen olevan puhtaasti fasistinen puolue. Lehti kirjoittikin poliittisten ja taloudellisten asioiden hoidosta, ettei niitä voitaisi ”ratkaista väärää luokkataisteluoppia sisältävien sosialististen yhtä vähän suomalaiselle kansanluonteelle vieraiden fascististen iskulauseiden mukaan”¹¹⁹

US:n näkökulma IKL:n fasismista mallia ottamiseen poikkesi siis HS:stä merkittävästi. US suorastaan perusteli ja puolusteli IKL:n haluja ottaa fasismista mallia julkaisemalla kokoomuslaisen Aamulehden kirjoituksesta lyhyehkön pätkän. Tässä kirjoituksessaan lehti perusteli oikeiston kiinnostusta Mussolinin ja Hitlerin fasismia kohtaan. Aamulehti kylläkin totesi, ettei oikeisto ole edellisten herrojen täysin kritiikitön ihailija, mutta samalla vakuutteli saksalaisten ja italialaisten ihanteiden hyvin suuresti innoittavan myös suomalaisia oikeistopiirejä. Samoin Aamulehti ihmetteli, että mitä kansallista vaaraa fasismissa tulisi vainuta, sillä olihan liberalismikin ollut yhtä lailla yleiseurooppalaista.¹²⁰

Itse fasismin lisäksi IKL pyrki ottamaan muutenkin mallia Saksasta. Tästä muut lehdet, HS muiden joukossa, saivat jälleen aiheen kansanliikkeen parjaamiseen. Otsikolla ”Vertailuja” US:n Timo jatkoi pakinointiaan antaessaan vastineensa ”laillisuusrintaman” väitteisiin IKL:n suhteista Saksaan. Timon mukaan tämän laillisuusrintaman lehdistö oli muutamaan päivää aiemmin levittänyt huhua, jonka mukaan IKL:n päärahoittajana toimisi oikein virallinen Saksa. HS oli edellisenä päivänä kirjoittanut vielä lisäksi, että Kokoomuspuolueenkin vaalikassaa olisi paisutettu muun muassa saksalaisella rahalla. Timo totesi, ettei aikonut ruveta tuollaisia väitteitä torjumaan, vaikka HS olikin sitä vaatinut.

¹¹⁸ Uusi Suomi 1933. 10.6. s. 8. ”Fasistinen Pan-Eurooppa on jo syntymässä.

¹¹⁹ Helsingin Sanomat 1933. 19.6. Uudelle eduskunnalle joutuvat poliittiset ja taloudelliset kysymykset.

¹²⁰ Uusi Suomi 1933. 21.6. Muut lehdet. Silmän kääntämistä.

Timo muistutti vielä lukijoitaan ja ennen kaikkea laillisuusrintamaa siitä, kuinka Saksan apu oli aiemmin kyllä otettu vastaan ystävän apuna, eikä suinkaan vihollisena.¹²¹

HS otti kantaa kansanliikkeen innokkaaseen Saksan-matkimiseen julkaisemalla HS:n nimimerkillä ”Valtion virkailija” kirjoittavan lukijan mielipidekirjoituksen, jossa lukija mietti IKL:n saksansuhteita otsikolla ”Laillisuus arvoonsa ja vaaleissa voittoon!”. Kirjoittaja ilmaisi syvän huolestuneisuutensa tulevaisuudesta, jos kansanliike pääsisi mahdollisesti valtaa tekevien joukkoon. Kansanliikkeen käyttämä ja yhtyneen oikeiston nimiinsä ottanut iskulause ”Väistykää syrjään vallasta, meidän on päästävä hallitsemaan” herätti kirjoittajan mielessä pelkoa ja ihmetystä. Virkailija ihmetteli sitä, kuinka kansanliikkeen harjoittamat häirinnät ylipäätään olivat laillisuusvaltiossa mahdollista ja päätyi vain ja ainoastaan yhteen vastaukseen. Hänen mielestään syy oli siinä, että liike oli saanut osan kansaa jonkinlaiseen hurmiotilaan ”vierassyntyisten- tai peräisten johtajien suggeroimana”. Kirjoittaja pelotteli muita lukijoita vertauskuvalla Saksan ja Venäjän diktatuureista. Hänen mielestään Suomenkin tilanne muuttuisi Saksan ja Venäjän mukaiseen suuntaan, jos musta, ruskea tai punapaidat pääsisivät valtaan. ”Kansalaisyhteisöt pyyhitään pois” ja ”liikettä arvostelevat tai siihen vihamielisesti suhtautuvat valtion tai kunnan virkamiehet erotetaan ilman eläkeoikeutta” ja ”vapaa sanomalehdistö lakkautetaan ja toimittajat lähetetään keskitysleireille”.¹²²

3.3. Isänmaallisuus

Yhtenä IKL:n vaaliteemoista oli isänmaallisuus. Tämä aiheutti muissa puolueissa valtavasti närää, sillä muut puolueet katsoivat IKL:n surutta ratsastavan niinkin tärkeällä ja henkisellä arvolla kuin isänmaallisuus. IKL oli jo aikaisemmin keväällä 1933 julistanut itsensä ainoaksi tosi-isänmaalliseksi puolueeksi toteamalla IKL:ää vastustavien henkilöiden olevan epäisänmaallisia.

HS otti ensimmäisen kerran kantaa IKL:n isänmaallisuuteen jo toukokuun loppupuolella julkaisemalla nimimerkki Tolarin kirjoituksen otsikolla Kirje Helsingistä. Tässä kirjeessään Tolari käsitteli sitä, miten IKL ratsasti isänmaallisuus- teemalla vaaleihin. Kuten muutkin lehdet, myös HS oli erittäin tyrmistynyt siitä, miten kansanliike saattoi rajata kaikki

¹²¹ Uusi Suomi 1933. 13.6. s. 5. Vertailuja.

¹²² Helsingin Sanomat 1933. 26.6. Nro 166. 26.6. s. 5. Laillisuus arvoonsa ja vaaleilla voittoon!

sellaisen henkilöt, jotka eivät olleet valmiita seisomaan heidän taustajoukoissaan, epäisänmaallisiksi. HS oli saanut kirjeen Pieksamäeltä joltain kansanliikkeen kannattajilta ja tässä kirjeessä oltiin tyrmistyneitä siitä, että HS väitti kansanliikkeen käyttävän isänmaallisuutta hyväkseen. Tähän Tolari kirjoitti tämän ”pieksamäkeläisen” ilmiön olevan vain pieni osa siitä häikäilemättömyydestä, mikä lehden mukaan käytti julkisesti nimeä ”Isänmaallinen kansanliike”.¹²³

Kansanliikkeen isänmaallisuuteen HS perehtyi uudemman kerran vasta kuukautta myöhemmin julkaisemalla Turun Sanomien kirjoituksen otsikolla ”Oikeiston tarkoitukset, muutamia tosiasioita lapualaisoikeiston ”isänmaallisuudesta”, todeten Vihtori Kosolan useaankin otteeseen ilmaisseen liikkeen päämäärän. Turun Sanomat oli kirjoittanut tämän tavoitteen olleen ”ehdottoman määräämisvallan saavuttaminen sekä valtiollisessa että kunnallisessa elämässä. Kosola oli lehden mukaan jossain puheessaan todennut, että isänmaallisten oli taistelujen edessä joskus uhrattava jopa henkensä. Tästä lehti varoituksenomaisesti oli todennut liikkeen tietävän haluamansa puoluediktatuurin mahdollisesti merkitsevän jopa kansalaissotaa.

Suurin osa Turun Sanomien kirjoituksesta oli luultavasti vain spekulatiota ja pirujen seinille maalaamista, sillä lopuksi Turun Sanomat kirjoitti, että edellisen mukaiseen tulokseen ”täytyy tulla isänmaallisten omista puheista ja tähänastisista teoista”¹²⁴, mutta sanoma tuli varmasti kaikille lukijoille selväksi. Kansalaissodasta oli kulunut vasta hyvin vähän aikaa ja sillä pelottelemisen sai varmasti monet lukijat varpailleen. Niin Turun Sanomat kuin Helsingin Sanomatkin halusivat tuoda ilmi sen, että Isänmaallinen kansanliike oli kaikkea muuta kuin rauhaa rakastava puolue, joka vain esiintyi ”isänmaallinen” – sanan taakse.

Vielä päivää ennen vaaleja HS julkaisi Kaleva- lehden mielipideosiossa olleen tekstin, jossa lehden lukija oli pohtinut sitä, mitä isänmaallisuus oli. Kirjoittajan mielestä se oli ennen kaikkea sitä, että kunnioitetaan edesmenneitä vaiheita ja vainajia. Tämä tarkoitti Kalevalan lukijan mielestä myös lakien ja yhteiskuntajärjestyksen noudattamista, sillä isänmaallisuus oli lehden mukaan uskollisuutta maan laeille. Kirjoittaja katsoi sen tarkoittavan myös velvollisuudentuntoa ja rakkautta koko sen kansaa ja yksilöitä kohtaan.

¹²³ Helsingin Sanomat 1933. 27.5. s. 7. Kirje Helsingistä.

¹²⁴ Helsingin Sanomat 1933. 23.6. s. 3. Muut lehdet. Oikeiston tarkoitukset.

Rakkaus ei kirjoittajan mielestä ollut rakkautta vain oman kansan joukkoon, eikä se kysynyt hädän hetkellä, ”oletko sinä meikäläisiä”, vaan tunsi toisensa saman kansan lapsiksi.”¹²⁵

3.4. Lapualaista sirkushuvia?

Kansanliikkeen ideologian ja tavoitteiden lisäksi myös liikkeen toimintatavat saivat laajaa huomiota muiden puolueiden ja lehtien keskuudessa. HS ottikin kansanliikkeen suorastaan silmätikukseen julkaisemalla lukuisia kertoja kansanliikkeen toimista hyvin kriittiseen sävyyn kirjoitettuja mielenilmauksia. HS oli jo lapualaisten särkiessä Työn Äänen kirjapainon Vaasassa ottanut toimintaan kantaa hyvin kielteiseen sävyyn. Lehti totesi tällöin kommunistien toiminnan kyllä olleen häikäilemätöntä ja ärsyttävää, mutta että oli lapualaisten taholta tavattoman harkitsematonta ja typerää ryhtyä taistelemaan heitä vastaan rikkomalla räikeästi lakia.¹²⁶ Tämä kannanotto kertoi sen linjan, mitä HS tuli käyttämään IKL:ää kohtaan myös vuoden 1933 eduskuntavaalien alla.

Kun sitten keväällä 1933 alettiin valmistautua kesän 1933 eduskuntavaaleihin, valitsi HS välittömästi oikeiston ja ennen kaikkea IKL:n päämaalikseen. Lehteä huoletti ennen kaikkea se, että kansanliike käytti hyväkseen muun muassa taloudellisia kysymyksiä ja uskonto-teemaa vaalipropagandassaan. HS:n kannalta oli tietenkin ymmärrettävää, että lehti julisti IKL:n toimet laittomiksi, jos ne sitä olivatkin, sillä olihan edistyspuolueen pääteemana kesän vaaleissa laillisuus ja oikeusjärjestyksen kunnioittaminen.

HS kirjoitti pääkirjoituksessaan toukokuussa 1933 Heimolassa pidetystä ”Vapaussodan valkoisesta juhlasta”, jossa muun muassa Vihtori Kosola oli ollut puhumassa. HS kritisoi hyvin voimakkaasti Kosolan puhetta seuraavalla tavalla:

”Tämä henkilö, joka ei ole ollut vieras niille piireille, joitten toiminta johti Suomen ainoaan ministerimurhaan, tämä mies, joka itse on ollut kapinoitsijana, tämä mies, joka itse on ollut tietoinen kotirauhan häiritsemisistä ja murheista; hän on osaltaan syyppä siihen tavattomaan rikkinäisyyteen, joka maassamme vallitsee, ja

¹²⁵ Helsingin Sanomat 1933. 30.6. s. 2. Isänmaallisuus, – mitä se on.

¹²⁶ Kulha 1989. s. 154.

joka estää oloja kehittymästä sellaisiksi, että kansamme voimat voitaisiin yhdistää rakentavaan työhön.¹²⁷

US otti ensimmäisen kerran kantaa muiden lehtien väitteisiin kansanliikkeen väitetyistä laittomuuksista jo kesäkuun alkupuolella. US:n pakinoitsija Timo antoi vastineensa Ilkka-lehden kirjoitukseen, jossa lehti oli hyvin voimakkaasti kritisoinut IKL:n toimintaa väittäen sitä laittomaksi luokkadiktatuurin ajajaksi. Tähän Timo totesi:

”Ilkan toimituksessa hyvin tiedetään, että lapuanliike – kaikkine erehdyksineen ja ylitsekäymisineen – ja samoin myös I.K.L. – kaikkine minun tyynestä mielestäni ehkä liiallisine voimauseineen – tiedetään, että se kaikki on v:n 1918 valkoisen rintaman jatkoa ja kasvamista. Ytimenä on ollut ja on v:n 1918 valkoisten rintamamiesten toista vuosikymmentä patoutunut, mitä rauhallisimmissa, kaunosieluisimmissakin miehissä ilkeäksi iskostumaan ennättänyt sisukas tahto.”

Timo jatkoi vielä vastineessaan siitä, kuinka väite IKL:n olemisesta köyhää kansaa vastaan, oli vain iso vale, jolla pyrittiin vain ja ainoastaan mustamaalaamaan kansanliikkeen rehellisiä toimia.¹²⁸

Ilman vastalausestaan ei IKL:kään päästänyt kanssakilpailijoitaan ja vaatikin sisäasiainministeri Puhakalta selvitystä siihen, mitä sellaista kansanliike oli tehnyt, jotta oli ansainnut ministeri Puhakan väitteet epärehellisyydestä ja laittomuuksista. Ministeri oli kirjoittanut vastineensa Iltalehteen, josta HS julkaisi lyhyen kirjoituksen otsikolla Sisäministeri vastaa.

”Käsityksensä I.K.L:n kielteisistä puolista sanoo ministeri Puhakka perustuvan suurelta osalta siihen tapaan, millä liikkeen päääänenkannattaja käsittelee totuutta ja poliittisesti toisinajattelevia kansalaisia. Lueteltuaan muutaman kuukauden ajalta pitkän liudan valheita ja vääristelyjä sekä viitattuaan tässä suhteessa

¹²⁷ Helsingin Sanomat 1933. 18.5. s. 2. Pk. Repijät ja rakentajat.

¹²⁸ Uusi Suomi 1933. 7.6. s. 6. Vai „, luokkataistelua”!

m.m. vapaussotajuhlien radioimiskysymyksessä levitettyihin valheisiin toteaa sisäministeri, että johdonmukainen tarkoitus näyttää olevan saattaa hallitusvalta ja viranomaiset määrättyissä piireissä halveksimisen ja vihan kohteeksi.¹²⁹

Samasta aiheesta HS jatkoi vielä julkaisemalla maalaisliittolaisen Savon Sanomien kirjoituksen. Tässä kirjoituksessaan lehti yhtyi muiden kansanliikettä vastustavien lehtien joukkoon julistamalla kansanliikkeen puhtaasti muiden puolueiden vaalitulaisuuksien häiritsijäksi. Lehti totesi vielä jyrkästi nimenomaisen häirinnän olevan sitä kansanliikkeelle ominaista toimintaa, jonka ainoana tarkoituksena oli saattaa maa sekasorron ja terrorin tilaan jo ennen eduskuntavaaleja.¹³⁰

Kansanliike oli saanut jo pitkin kevättä kritiikkiä osakseen koskien sen harjoittamia toimintatapoja. Muut lehdet ja puolueet olivat huomauttaneet IKL:ää siitä, miten se toimi, jos ei lakien vastaisesti, niin ainakin väkivaltaa ja sekasortoa lietsovalla tavalla. US otti tähän kantaa toistamiseen raportoimalla kesäkuun 19. päivä IKL:n toimittamasta maakuntakatselmuksesta, jonka lehti alaotsikoi ”Lahdessa eilen oli innostava isänmaallinen juhlatilaisuus.” Reportaasissaan US kertoi tarkasti juhlatilaisuuden kulusta kirjoittaen muun muassa siitä, kuinka tilaisuudessa oli käsitelty niitä syytöksiä, joita ”ns. laillisuusrintaman taholta on heitetty isänmaallista kansanliikettä vastaan”. Kokonaisuudessaan reportaasi käsittelee sitä, kuinka IKL:n toimia oli muiden poliittisten puolueiden ja lehtien taholta vääristelty.¹³¹

Sen lisäksi, että muut lehdet väittivät kansanliikkeen toimia laittomiksi, syytettiin sitä myös monelta taholta siitä, että se toimi epärehellisesti, valehteli ja huijasi. Edistyspuolueen äänenkannattaja Etelä-Suomen Sanomat kirjoitti siitä, kuinka IKL oli lehden mielestä oman vaaliohjelmansa luonut. HS julkaisi lehden artikkelin otsikolla ”Oppia on otettu”. Kirjoituksessaan lehti huomautti kansanliikkeen vaaliohjelman olleen hyvin pitkälle yhteneväinen edistyspuolueen vaaliohjelman kanssa. Lehti kylläkin oli iloinen siitä, että IKL oli ottanut ohjelmaansa teemoja suoraan edistyspuolueen ohjelmasta, mutta lienee

¹²⁹ Helsingin Sanomat 1933. 9.6. s. 2. Muut lehdet. Sisäministeri vastaa.

¹³⁰ Helsingin Sanomat 1933. 10.6. s. 2. Muut lehdet. Nykyhetken tärkein kysymys.

¹³¹ Uusi Suomi 1933. 19.6. s. 1. IKL:n maakuntakatselmus.

kirjoituksen päätarkoitus oli kuitenkin nostaa esiin kansanliikkeen toimien epärehellisyys.¹³²

Kansanliikkeen toimien epärehellisyyteen ja laittomuuteen HS palasi jo seuraavana päivänä, jolloin se kirjoitti otsikolla ”Vapaussodan henki” siitä, minkälaista yhteiskuntaa vuoden 1933 suomalaiset puolueet olivat muokkaamassa. HS viittasi US:n muutamaa päivää aiemmin kirjoittamaan artikkeliin, jossa US oli todennut, ettei Suomea tulisi enää koskaan hallitsemaan ”luokkataistelun punainen oppi”. Tähän HS kirjoitti vastineensa:

”...mutta yhtä selvää ja varmaa myöskin on, ettei tätä maata hallitse myöskään oikeistolaisen luokkataistelun eikä luokkavallan musta oppi, joka on nyt turvautunut suureksi osaksi samoihin keinoihin, laittomuuteen ja laillisen valtiovallan uhmaan, kuin vasemmistokin vallanhuumassaan vuosien 1917 ja 1918.¹³³

Otsikolla ”Nimettömät miehet” HS kertoi 21. kesäkuuta Vihtori Kosolan Lahdessa edellisenä sunnuntaina pitämästään puheesta. Uusi Suomi oli kirjoittanut Kosolan hyökänneen nykyistä kansanedustajistolaistamme ja vaalijärjestelmäämme vastaan. Hänen mukaansa olot olivat kehittyneet siihen, ettei voitu enää puhua kansanvallasta vaan puoluevallasta ja tähän menoon oli Kosolan mukaan kansa kyllästynyt niin, että se oli ”alkanut kallistaa yhä enemmän korvansa sellaisten miesten puheille, joilla ei ole nimeä puoluepolitiikassa.” Tähän HS kirjoitti vastineessaan, että ”vaikka yleinen parjaus eduskuntalaitosta vastaan ei ollut uutta, mutta kun se tehtiin kansanvallan nimessä ja muka kansan oikeuksien puolesta, paljastui se keinottelu jo aivan liian kouriintuntuvasti”. HS kirjoitti myös noiden ”nimettömien miesten” kyllä yrittäneen päästä tunnetuiksi, mutta kansa ei vain ollut katsonut heitä luottamuksen arvoisiksi, saati sitten päteviksi edustajiksi. Lehti lopetti ironisesti todeten kansanliikkeen joukoista, että jos he ovat jostain kumman syystä julkisuuteen päässeet, niin ovat päässeet vain rikosjuttujen yhteydessä.¹³⁴

Äärioikeiston tavaksi ottamat ”yllätyskäynnit” muiden kilpailevien puolueiden vaalitapahtumissa sai myös HS:n suorastaan kiehumaan. HS:n mukaan Joukko mustiin

¹³² Helsingin Sanomat 1933. 24.5. s. 2. Muut lehdet. Oppia on otettu.

¹³³ Helsingin Sanomat 1933. 25.5. s. 3. »Vapaussodan henki».

¹³⁴ Helsingin Sanomat 1933. 21.6. s. 2. Nimettömät miehet.

paitoihin pukeutuneita ihmisiä saapui yleensä kesken tilaisuuden ja usein tämä häiriköinti tarkoitti äärioikeistolaisten laulujen laulamista kovaan ääneen tai muuten vain yleisen häiriön aiheuttaminen. HS kirjoittikin otsikolla ”Vastavyöry iskee” pitkän reportaasin näistä yllätyskäynneistä.

”Teatterimaisesti näyttämölle asettamallaan joukkojensa liikehtimisellä, sähkösanomaparaateilla ja sanomalehdistössä vuosikausia harjoittamallaan paisuttelulla ovat oikeistolaiset lapualaispiirit suggeroineet itsensä siihen uskoon, että heidän kannatuksensa on hyvinkin kattava. Kun suurella äänellä ja vapailla autokyydeillä on saatu kokoon muutamia satoja ja eräissä tapauksissa jokunen tuhatkin henkeä keskuspaikkoihin kun toisinajattelevatkin kansalaiset ovat saapuneet uteliaisuudesta näitä reklaamitilaisuuksia katsomaan, on innostuttu puhumaan ”vyöryvistä kevätvirroista”, jotka muka oikeuttavat puhumaan koko kansan nimissä?”

HS kirjoitti hyvin ivallisesti kyseessä olevan kuitenkin vain teatterilavastus ja merkityksetön pintahäly, joka ”vain tympäisee ja kiusoittaa arvostelukykystä ja asiallisten syitten nojalla mielipiteensä muodostavia kansalaisia”. Lehden mukaan liikkeen valheisanmaallisuus, valheuskonnollisuus ja valhekansanvaltaisuus oli ollut niin läpinäkyvää, ettei ”vakavamielisen kansan parhaimmisto, se joukko, joka muodostaa kansakunnan ja valtion todellisen selkärangan” voinut siihen harhautua. Lehti uskoi vakaasti, että vaalien lähestyessä totuus näyttäytyisi päivä päivältä yhä selkeämmin ja johtaisi vastavyöryn nousemiseen.¹³⁵

Päivä päivältä HS kirjoitukset koskien kansanliikettä muuttuivat yhä ironisemmiksi. Juhannuksen alla otsikolla ”Mistä kysymys?” lehti kirjoitti seuraavasti:

” Kansalaisten silmät kautta maan alkavat aueta näkemään, mihinkä turmion maamme kohtalo syöstään sillä ohjelmalla ja sillä toiminnalla, jota edustaa etupäässä se liike, joka nimittää itseään isänmaalliseksi kansanliikkeeksi ja joka on vaaliliitossa kansallisenkokoomuspuolueen kanssa. On nähty, miten tämä liike on syössyt jo kansallisen kokoomuspuolueenkin ehdokkaiden

¹³⁵ Helsingin Sanomat 1933. 22.6. Nro 164. s. 2. Vastavyöry iskee.

joukosta ne, jotka olleet sitä mieltä, että maa on lailla rakennettava ja järjestys ja kuri säilytettävä.”

Lehti jatkoi vielä tunnuslauseella, jonka se toivoi johtavan rakentavasti käytäviin vaaleihin. ”Kaikki voimat laillisuuden ja kansanvallan puolesta.” Tämä tunnuslause tuli lehden mukaan keräämään kansalaiset tosi-isänmaalliseen ja yhteiseen vastaukseen.¹³⁶

IKL:n vaaliohjelma sai huomiota toistamiseen HS:ssä, kun maalaisliittolainen lehti Maakansa sai äänensä kuuluville HS:n sivuilla kirjoituksellaan ”Kirjoitettu ja kirjoittamaton ohjelma” Teksti käsitteli sitä, kuinka kansanliikkeen todellinen ohjelma erosi Maakansan mielestä suuresti siitä ohjelmasta, jonka se oli viralliseksi ilmoittanut. Maakansa muistutti kansalaisia Mäntsälän kapinan tapahtumista ja totesi sen paljastaneen liikkeen kirjoittamattoman ohjelman. Maakansan mukaan se oli täysin ulkoparlamentaarinen ja vallankumouksellinen ele.¹³⁷

Pohjanmaan ollessa kansanliikkeelle myönteisin seutu, halusi HS todistaa, että vastarintaliike oli edennyt jopa Pohjanmaalle asti. Lehti raportoi Lapualla pidetystä ”Etelä-Pohjanmaan lainkuuliaisien väen vastalausekokouksesta”, joka oli osoittanut, ”että ”kytösavun aukeiden” kansan suuri enemmistö ei suinkaan ollut antanut niille valtakirjaansa, jotka olivat isänmaa ja uskonto huulillaan kulkeneen rikoksesta toiseen.” Samassa kirjoituksessa HS kertoi myös Hämeenlinnassa Hämeen maakunnan valkoisen lainkuuliaan kansan edustajakokouksesta. Tässä kokouksessa oli lapualaisten väkivaltaiset ja laittomat toimet tuomittu ja joukko kokouslaisia oli katsonut isänmaallisen kansanliikkeen olevan vain Lapuan liikkeen naamioitunut jatko. Kokouksen lopussa väkeä oli kehoitettu äänestämään eduskuntaan ”mahdollisimman pystyviä, itsenäisiä edustajia, joiden tiedetään olevan selvällä laillisuuskannalla” ja vedottu hallitukseen, jotta se tekisi kaikkensa estääkseen lapualaisten tuholiikkeet.

Näin vain muutama päivä ennen vaaleja HS oli puhtaasti kielteisellä ja jopa vihamielisellä kannalla kansanliikkeen joukkoja kohtaan. Lehden kirjoituksissa ei ilmennyt kertaakaan uskoa yhteistyöhön edistyspuolueen ja kansanliikkeen kanssa, vaikka se rauhoittuisikin ja alkaisi noudattaa lakia. Rauhallisemman oikeiston, tässä tapauksessa kansallisen

¹³⁶ Helsingin Sanomat 1933. 25.6. Nro 165. s. 3. Pk. Mistä kysymys?.

¹³⁷ Helsingin Sanomat 1933. 23.6. s. 3. Muut lehdet. Kirjoitettu ja kirjoittamaton ohjelma.

kokoomuspuolueen kanssa, lehti oli nähnyt vielä muutama viikko aiemmin mahdollisuuden hallitusyhteistyöhön, mutta nyt lehti ei juuri eritellyt kansanliikettä ja kansallista kokoomusta toisistaan. Edellisen kirjoituksen lopussa ollut mielipideilmaus antoi selkeän kuvan siitä, miten HS halusi lukijoidensa kansanliikkeeseen suhtautuvan:

”Velvoittakoot ja nostattakoot nuo pontevamielisten pohjalaisten ja jäyhien hämäläisten vaalikutsut laillisuutta ja oikeutta harrastavia kansalaisia kautta maan käymään vaaliurnille ensi lauantaina ja maanantaina murskaamaan valheen valtaa ja lyömään takaisin kansan kustannuksella etuilevat vallantavoittelijat. Olkoot ne merkinantona koko lainkuuliaisen kansan nousulle.”¹³⁸

Edistyspuolue katsoi itsensä olevan laillisuusväkeä ja lain tiukka noudattaminen muodostikin heidän vaaliohjelmansa ytimen. Kansanliikkeen harjoittamat kokousten häirinnät ja yleinen meluaminen ja luokkasodalla pelottelu koettiin laillisuusväen taholta täysin oikeudettomaksi. Laillisuusväki kokoontuikin 26. kesäkuuta 1933 Hämeenlinnan Raatihuoneelle pitämään kokousta, jonka aiheena oli nimenomaan laillisuuden ja lain merkityksen korostaminen vaalien alla. HS raportoi tästä tapahtumasta seuraavana päivänä isolla otsikolla ”Laillisuusväen edustaja-kokouksen lähetystä Maaherra Mattsonin puheilla eilen”.

Kokouksen oli avannut läänininsinööri Toivo Borgenström, joka oli alustanut kokouskutsun syyn johtuneen ”äärimmäisen oikeiston keinotekoisesti paisuttamasta kiihtymyksestä ja puoluevihasta.” Borgenström jatkoi uhmakkaasti laillisuusväen odottaneen ja toivoneen niiden laittomuuksien ja väkivaltaisuuksien, j jotka olivat huipentuneet Mäntsälän kapinaan, avanneen myös oikeistopiirien silmät huomaamaan, mitä ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtui. Borgenström totesi vielä lopuksi tuon toiveen kuivuneen kokoon, sillä ”valitettavasti on todettava, että isänmallinen ja valtiollinen vastuuntunto ei ole vielääkään juurtunut äärimmäisen oikeiston keskuudessa.

Raportin lopussa oli Hämeen läänin ”laillisuusväen valtaenemmistön valtuuttamana edustajakokouksen julkisuuteen saattama tiedonanto”, jossa oli ensin kuusikohtainen

¹³⁸ Helsingin Sanomat 1933. 27.6. s. 2. Pohjalaisten ja hämäläisten vetoamukset.

luettelo siitä, miten laillisuusväki katsoi isänmaallisen kansanliikkeen toimivan. Ensimmäisessä kohdassa todettiin kansanliikkeen olevan Lapuan liikkeen jatko, joka isänmaallisuuteen ja uskonnollisuuteen vedoten harjoitti laittomuuksia ja uhmasi sekä maan hallitusta, sen viranomaisia että oikeusjärjestystä. Toisessa kohdassa todettiin, että liike kiihotti kansaa vastaavanlaisiin toimiin sekä puheilla että yleisillä kirjoituksilla. Kolmannessa kohdassa todettiin liikkeen yrittävän ”häikäilemättömästi ja valheellisesti esiintyä koko valkoisen väestön nimissä”. Liikkeen harjoittama häirintä katsottiin jopa terroriksi. Neljäs kohta keskittyi siihen, kuinka kansanliike laillisuusväen mukaan käytti ”julkeaa valhetta ja parjausta, yrittäen tarkoituksellisesti heikentää tasavallan päämiehen, eduskunnan, hallituksen, viranomaisten ja kansan luottamusmiesten arvovaltaa;”. Viides ja kuudes kohta kritisoi sitä, kuinka kansanliike oli sotilaallisesti järjestäytynyt, vaikka se toisin väittikin liikkeen toimintaan ottaneen osaa suuri osa maan papistosta ja jopa virkamiehistöäkin.”

Lopuksi kokousväki ohjeisti lainkuuliaista kansaa viiden pykälän verran toimimaan niin, ettei kansanliike pääsisi pelottavaan valtaansa. Ensin kansaa kehoitettiin käymään taisteluun ”maan lakien ja kansan oikeuksien puolesta”. Toiseksi kansaa kehoitettiin ”panemaan sulku rikolliselle toiminnalle; tulkoonpa se miltä taholta tahansa”. Kolmanneksi kansan kehoitettiin valistamaan itseään, jotta ”kansa kauttaaltaan heräisi huomaamaan kumouksellisten voimien todelliset tarkoitukset”. Neljäs pykälä ohjeisti joukkoja rohkeuteen paljastaa nämä rikolliset toimet ja seisomaan hallituksen takana. Lopuksi laillisuusväki kehotti kansaan tuomitsemaan jyrkästi lapualaisliikkeen ja sen jatkajan edesottamukset. Keinoksi tähän laillisuusväki mainitsi tulevat eduskuntavaalit.¹³⁹

HS:n kriittisen suhtautumisen kansanliikkeeseen voisi sanoa huipentuvan oikeistoon liitettävässä uutisoinnissa ”Päivän Piirtoja” numeroon 253. Tässä piirroksessa esiintyi neljä kansanliikkeen johtohahmoa. Ensimmäisenä vasemmalta katsottuna seisoo Kares, joka totesi ”Meitä on syytetty vallankumouksellisiksi ja sitä me olemmekin. Olemme sitä olleet jo Lapuan liikkeestä asti.” Seuraavaksi jatkaa itse Kosola sanoen uhmakkaasti ”Tilinteon hetki lähestyy ja se tulee pian!”. Tämän jälkeen Paavo Susitaival sanoo ”Ja kun me pääsemme valtaan, niin kyllä me toisinajattelevia tukistamme!”. Lopuksi oikealla sivuttain seisova Hilja Riipinen jatkaa sielä, että ”Oikein veljet puhuvat! Sitä mieltä minäkin olen,

¹³⁹ Helsingin Sanomat 1933. 27.6. s.4–7. Laillisuusväen edustajakokouksen lähetystö maaherra Mattsonin puheilla eilen.

että enemmän rakkautta tähän poliittiseen taisteluun tarvitaan.” Etenkin Riipinen tehtiin karikatyyrissä jopa yksikertaiseksi. Ihmiseksi, joka kuvittelee ”aikuisten miesten leikissä” selviänsä rakkaudella. Tukistaminen tässä piirroksessa koettiin siksi rakkaudeksi, jota Riipinen tarjosi toisinajattelijoille. Kuvateksti jatkaa piirroksen ajatusta vielä seuraavasti:

”Juhannuspyhinä on ”isänmaallinen kansanliike” pannut toimeen joukkokatselmuksia, joiden selostuksissa pyöritellään mahtavia väenpaljouksia käyttämällä nolliä aina tarpeen mukaan. Todellisuudessa osanotto on supistunut huomattavasti suunniteltua pienemmäksi. Mutta puheet ovat olleet mahtavia, kuten yllä näemme. Vaalitarpoaminen on alettu täydellä puhdilla – kunhan ei vaan karkaisi saalis apajasta vaalipäivään mennessä.”

140

Hyvinkin radikaalisti HS ilmaisi mielipiteensä osiossaan ”Poliittisessa lastenkammarissa”, jossa lehden toimittaja nimimerkillä ”Aapo” kirjoitti kansanliikkeestä otsikolla ”Raukkamaista politiikkaa”. Aapo antoi vastineensa väitteeseen, että edistysmieliset olisivat raukkamaisia, koska ”he eivät eräiden tahojen mukaan uskalla ottaa selvää suhdetta punaisiin, koska he pelkäävät niitä”. Tähän Aapo kommentoi kärkkäästi, että edistysmieliset eivät pelkää ja omaavat kyllä selkeän kannan punaisia kohtaan.

”Kyllä me näemme yhtä hyvin kuin tekin, että sosialismiin sisältyy korkeita henkisiä arvoja tuhoavaa paksua materialismia, kansallista menestystä vaarantavaa egoistista ja lyhytnäköistä kosmopolitismia, ihmisrakkautta julistavaa, mutta vihaa (luokkavihaa) levittävää jesuitismia, miljoonien ja taas miljoonien ihmisten toimeentulon yhden kortin varaan panevaa epäkäytännöllistä utopismia. Voisin luetteloja jatkaa, mutta ehkä tämä riittää osoittamaan, että kyllä me vaaran näemme.”

Samaan hengenvetoon Aapo kuitenkin jatkoi, että edistysmieliset näkevät sosialismissa myös hyviä asioita. Edistysmielisten mukaan sosialismi on oikeassa siinä, että

¹⁴⁰ Helsingin Sanomat 1933. 27.6. s. 4. Päivän piirtoja 253. „On hurrausta piässä“

suomalainen yhteiskunta rapistuu. Edistysmieliset eivät kuitenkaan suostuneet ”jakamaan tyhjää pesää, jossa ei mitään jaettavaa ole”, kuten Aapo ilmaisi. Hän kritisoikin väitettä, etteivät edistysmieliset kyenneet näkemään vastapelureissaan mitään hyvää, vaan olivat valmiita tuomitsemaan kaiken armotta. Tämä hänen mukaansa saattaisi pahimmassa tapauksessa johtaa vuoden 1918 tapaiseen luokkasotaan. Aapo lopetti kirjeenvaihtonsa tämän päivän osalta seuraavasti:

”Jos pelossaan silmittömästi vihaava, jos hätäännyksissään sokeasti hosuva, jos lapsellisuudessaan väkivaltaiseen silmänräpäytystulokseen luottava politiikka on miehekästä ja jos rauhallisesti vaaraa silmäävä, kylmästi mahdollisuuksia punnitseva, vääjäämättä oikeutta jakava ja rauhallisesti vitkaan kysyviä tuloksia odottava politiikka on raukkamaista, niin suostun kannattamaan raukkamaisuuden politiikkaa. Roomaakaan ei kuulemma rakennettu yhdessä päivässä. Lyhyesti: meillä on vakaumus, teillä on pelko, meillä on luottamusta asiaamme, teillä pääasiassa – nyrkkinne.”¹⁴¹

HS onnistui taitavasti valikoimaan Kosolan puheista ne osiot, joiden se tiesi herättävän kansan keskuudessa eniten keskustelua ja kenties jopa pelottavan. Kuten lehdillä yleisesti oli tapana, oli myös HS halukas sanomaan jotain myös ”rivien välistä”. Vihtori Kosola piti paljon puheita kautta Suomen ja näitä puheita yhdistellessä sai varmasti helposti koottua sävähdyttävää aineistoa. Seuraavaa tekstiä ennen oli HS kirjoittanut, että ”menettelytavoista, joita liike tulee käyttämään lehtiselostuksen mukaan, jonka paikkaansa pitävyyttä ei ole kiistetty.” Näin siis HS kirjoitti alustaessaan julkaisemaansa Etelä-Saimaan raportointia Kosolan Pieksämäellä 12. maaliskuuta 1933 pitämästä puheesta.

Tässä puheessaan Kosola oli todennut isänmaallisten joukkojen ajan tullessa, heidän osaavan puhdistaa Suomen maa vielä vuotta 1918 perusteellisemminkin. Sitä ennen Kosolan sanojen mukaan oli kuitenkin tiedossa vielä katkera taistelu vallasta käytäväksi. ”Hetken tullen meidän on uhrattava henkemme, mutta ei auta”, oli Kosola lopettanut lehden raportin mukaan puheensa.¹⁴² Tarkoittaako tämä sitä, että Etelä-Saimaa oli

¹⁴¹ Helsingin Sanomat 1933. 27.6. s. 6. Poliittisessa lastenkammarissa. Raukkamaista politiikkaa.

¹⁴² Helsingin Sanomat 1933. 27.6. s.2. Muut lehdet. Poimintoja.

raportoinut Pieksamäen tapahtumasta kenties hieman omin sanankääntein ja HS käytti tätä hyväkseen? HS:nhän ei tarvinnut itse tarkistaa tietolähdettä sen tarkemmin, riitti, että kertoi sen tulevan toisesta lähteestä.

HS:n Aapo kirjoitti vielä otsikolla ”Moraalinen oikeus ja puolue-elämän puhdistaminen” kansanliikkeestä. Kirjeessään hän totesi edellisen kirjeensä mukaisesti laillisuuspuolueen toimineen rohkeasti, mutta oikeutta noudattaen. Rohkeudenhan väittivät IKL:n kannattajat edistyspuolueelta puuttuvan. Aapo kuitenkin kirjoitti laillisuusväeltä puuttuvan täysin sellaisen rohkeuden, joka saattaa ”rohkeuteen hiipiä yöllä toisen liikeyritykseen ja puukoin ja moukarein tuhota toisen koneet”, tai ”rohkeuteen murtautua suurella joukolla lainsuojaaman kansalaisen asuntoon ja tehdä hänelle mitä tahansa”, saati sitten ”rohkeuteen huvikseen ampua napauttaa mies hengiltä, olkoonkin, että hän onkin merkityksetön kyläsuutari”.¹⁴³

HS teki vaalien alla kaikkensa yhdistäessään kansallissosialistien ja kansanliikkeen periaatteita toisiinsa. Päivän piirtoja kirjoitti otsikolla ”Puhdasta jälkeä” siitä, miten Saksan päämiehet olivat julkistaneet väärennettyjä tietoja siitä, että Berliini yllä olisi lennellyt hitlerisminvastaisia lentolehtisiä levitteleviä lentokoneita. Syynä tähän huijausyritykseen oli HS:n mukaan se, että saksalaisille ja muulle maailmalle pyrittiin uskotella Saksalla olevan tarve lentoaseelle, joka oli siltä rauhaehtosopimuksella kielletty. HS vertasi tämä tapauksen huijausyritystä suomalaisen äärioikeiston harjoittamaan huijaukseen, vaikkakin totesi lopuksi, että ”...Suomen kansaa onkin melkoisen vaikea pakottaa näkemään näkymättömiä ja uskomaan aivan olemattomia. Vaikka kyllä yritetään.”¹⁴⁴

Ivallinen kirjoittelu jatkui HS:n Päivän Piirtoja - osiossa numerossa 255. Tällä kertaa Eero vertasi otsikolla ”Karhu, korppi vai kettu?” lapualaisia edellä mainittuihin eläimiin. Lapualaisten tunnusmerkkinä ollut karhu ei ollut jonkun HS:n lukijan mukaan täysin sopiva kuvastamaan kansanliikettä, vaan oli ehdottanut sen tilalle korppia. Tässä piirroksessa kaksi korppia hakkaisi suurella käärmeellä havainnollistetun taloudellisen pulakauden puristuksessa olevan kansalaisen päälakea. Korpeista toinen olisi musta ja toinen sininen. Eero kyllä totesi tämän kuvastavan tosiasiaa erittäin hyvin, mutta oli silti valmis hyväksymään myös lapualaisten itsensä valitseman karhun. Tätä karhua Eero nimittäin

¹⁴³ Helsingin Sanomat 1933. 28.6. s. 6. Moraalinen oikeus ja puolue-elämän puhdistaminen.

¹⁴⁴ Helsingin Sanomat 1933. 28.6. s. 4. Puhdasta jälkeä.

puolusti sen tähden, että ”mustiin pukeutunut jälkilapualaisuus” oli tehnyt maalle ja kansalle monia karhunpalveluksia. Samoin verokarhu kuvasti Eeron mielestä lapualaisia enemmän kuin hyvin. Kolmas vaihtoehto, eli tämä kettu, taasen sopi kuvaan sen vuoksi, että se oli taitavan liukaskielinen.¹⁴⁵

Vaalipäivän koittaessa HS ”uskaltautui” itsekin kirjoittamaan kärkkäästi kansanliikkeen toiminnasta ohjaten lukijoitaan äänestämään edistyspuolueen ehdokkaita. Otsikolla ”Tosiasiat ratkaisun perustaksi” HS kirjoitti siitä, miten lapualaisoikeiston pääasiallisena taktiikkana oli ollut ”paisuttaa mahtava pintakuuhu ja sumuttaa valitsijain silmät näkemästä tosiasioita, sekoittaa ihmisten mielissä asioiden ja ilmiöiden arvojärjestys niin, että suuri melu ja ontot iskulauseet saavat tehdä tehtävänsä.” HS kirjoitti myös siitä, miten kansanliikkeen yhtenä keinona saada aikaiseksi erimielisyyttä oli selittää riidanalaiseksi sellaisia kysymyksiä, joissa ei kuitenkaan lehden mukaan porvarillisessa piirissä ollut erimielisyyttä. Lehti kritisoikin kansanliikettä jyrkästi siitä, että se oli vaalitaistelussa keskittynyt eripurin luomiseen ja oman ”egonsa pönkittämiseen” sen sijaan, että se olisi etsinyt ratkaisua suomalaisen yhteiskunnan olojen parantamiseen.

Päivän piirtoja numerossa 256 Eero kirjoitti otsikolla ”Kuka saa rapsut” siitä, kuinka IKL yritti houkutellessa sirkusairueellaan ”markkinayleisöä telttansa ovelta lupaamaan jokseenkin kaikkea muuta, mutta ei ”niistä uutta Suomea katselijain nenästä”, niin kuin muutamat markankääntäjät niistävät markkaraheja”. Eero kehotti pakinassaan kansaa miettimään, haluaisiko se lisää IKL:n lupaamia ”lapualaisia sirkushuveja” vaiko leipää ja rauhaa. Hän kuvailikin tulevia vaaleja ”poliittiseksi riitajutuksi”, jossa kantajan osaa esittäisi ”lapualaisuus, joka Mäntsälässä käytyään muutti nimensä isänmaalliseksi kansanliikkeeksi”.

Eeron mielestä kantaja (IKL) oli kylläkin lykännyt syyteaineistoa parhaansa mukaan, mutta ennusti silti sellaista tuomiota, ”joka merkitsisi liikkeelle rapsua omalla kanteellaan”. Eero kritisoi kirjoituksessaan sitä, kuinka IKL:n oma syyttävä sormi oli muuttanut suuntaansa aina tilaisuuden tullen. Hänen mukaansa alun perin IKL:n sormi osoittanut vain kommunisteihin. Kommunistien ”saadessa rapsut” kolme vuotta aiemmin käydyissä eduskuntavaaleissa IKL muuttikin sormensa suuntaa sosiaalidemokraatteja kohtaan.

¹⁴⁵ Helsingin Sanomat 1933. 29.6. s.4. Päivän piirtoja 255. Karhu, koppi vai kotka?.

Tämän jälkeen syytösten kohteeksi joutui keskustapuolue ja nyt Eeron mukaan kaikki muut puolueet, paitsi IKL itse. Tätä Eero kutsui ”asianajotempuksi, jonka tuomioistuimen monelta puolelta katsova silmä kyllä huomaa.”¹⁴⁶

Helsingin Sanomien suhtautuminen IKL:ään ensimmäisen vaalipäivän alla oli jo todella kriittistä. Lehti nosti toistuvasti esille sen, millä keinoin IKL oli HS:n mukaan yrittänyt ääniä kalastella: kapinoimalla ja aiheuttamalla sekasortoa. Lehti kehotti isolla otsikolla äänestämään edistyspuoluetta, sillä ”Sekä sosialistit että lapualaiset ovat kapinoineet. Keskusta ei! Voit luottaa edistyspuolueeseen.” Ensimmäisen vaalipäivän alla useassa lehden alkupään sivulla oli ylälaidassa edelliseen tekstiin viittaavia kirjoituksia. HS halusi korostaa edistysmielisten tavoitteellisia eroja IKL:stä. Sivulla kuusi lehden ylälaidassa on iso otsikko ”Keskustan valtakausi oli Suomen taloudellinen nousukausi, lapualaiset sen tuhosivat. Katso miestä, kun äänestät. Luottamus vain sille, joka sen ansaitsee”.¹⁴⁷

HS:n kirjoitukset kansanliikkeen toimista päättyivät kesäkuun viimeiseen päivään, jolloin se julkaisi mielipidekirjoituksen otsikolla ”Herää Suomi!”. Tässä kirjoituksessa nimimerkki ”Maalainen” kirjoitti siitä uhasta ja laittomuuksista, joita kansanliikkeen mukana seuraa. Hän käytti kansanliikkeen ohella nimityksiä ”puseroritarit”, ”jatkolapualaiset” ja ”mäntsäläläiset”. Sanaa ”isänmaallinen” kirjoittaja käytti heittomerkeissä, aivan kuten HS:kin usein omissa kirjoituksissaan. Kirjoittaja ei sanojaan säästellyt, vaan lausui uhmakkaasti:

”Lyökäämme laittomuus vaaleissa pirstaleiksi ja kokoontukaamme kaikki lakeja ja kansanvaltaa suojaamaan, sillä lapualaisuus tahtoo hävittää kansalaisoikeutemme ja tehdä meistä puseroritarien orjia. Mutta me emme ole orjiksi syntyneet emmekä tahdo orjiksi tulla.”¹⁴⁸

¹⁴⁶ Helsingin Sanomat 1933. 30.6. s.4. Päivän piirtoja 256. Kuka saa rapsut?

¹⁴⁷ Helsingin Sanomat 1933. 1.7. s.6. Keskustan vaalikausi on ohi, lapualaiset sen tuhosivat.

¹⁴⁸ Helsingin Sanomat 1933. 30.6. Nro 170. s.10. Herää Suomi!.

3.5. IKL:n vetojuhdat

Yhtenä IKL:n kantavana teemana oli kommunismin totaalinen vastustaminen. Vastapuolien tahoilta tämä teema katsottiin kuitenkin jo vanhaksi ja aikansa eläneeksi, sillä heidän mielestään todellista kommunismiuhkaa ei enää Suomessa ollut. Tästä johtuen myös HS syytti useaan otteeseen IKL:ää siitä, että se huijasi äänestäjiään ja ylipäättään suomalaisia pelottelemalla kommunismilla, sen sijaan, että olisi keskittynyt johonkin ”oikeasti ajankohtaiseen”. HS:n Tolari olikin ensimmäinen, joka tähän asiaan tarttui. Hän kritisoi jyrkästi oikeiston vallanhimoa. Kirjoittajan mukaan oikeisto käytti häikäilemättömästi kommunismivaaraa ponnahduslautana. Kirjoittaja totesi liikkeen ”taisteluhommista” itse kommunismin jo unohtuneenkin ja harmitteli sitä, että ”vaaleihin mennessä asioiden todelliset laidat usein unohtuu ja alkaa vastapuolueiden jopa asiaton parjaaminen”. Vaalivalheet olivat kirjoittajan mukaan tunnettu ja kiistämätön käsite.

Tähän viitaten kirjoittaja kertoi Ajan Suunnassa olleesta julkaisusta, jossa oli kerrottu kirjoittajan mukaan todella vääristellen vuoden 1918 tapahtumista. Ajan Suunta oli kirjoittanut, että HS oli muka muutamia päiviä ennen punakapinaa vuonna 1918 asettunut passiiviselle kannalle punaisten ja valkoisten rintamaan ja kapinaan nähden, vaikka tosi asiassa tilanne oli ollut täysin toinen. Olivathan punaiset vallanneet lehden kirjapainon ja jopa vanginneet kolme lehden toimittajaa. Kirjoittajan mukaan oli todella törkeää käyttää tuollaista valhetta vaalipropagandassa.¹⁴⁹ Helsingin Sanomien tavan mukaisesti tekstin lopussa oli vielä kantaottava lause, jossa lehti julisti yhteiskunnallisen lain olevan omalta kannaltaan joka hetki katsottavan muuttumattomaksi niin, että se suojelisi jokaista yhteiskunnan jäsentä muiden ihmisten tahdosta välittämättä.¹⁵⁰

Kommunismin lisäksi HS nosti esiin kirjoituksissaan sen, kuinka IKL oli päättänyt käyttää myös AKS:läisiä julmasti hyväkseen vaalitoiminnassaan. Päivää ennen vaaleja HS julkaisi Sulo J. Tenttisen Etelä-Suomen Sanomiin kirjoittamasta raportista pätkän, jossa Tenttinen kritisoi myös hyvin vahvasti kansanliikkeen toimintatapoja ja periaatteita. Raportti käsitteli sitä, kuinka kansanliike oli päättänyt käyttää Tenttisen mukaan AKS:ää julmasti hyväkseen saadakseen enemmän äänestäjiä ja toisaalta käsiä ja jalkoja vaalikentälle. Tenttisen mukaan jokainen suomalainen haluaisi Suur-Suomen ymmärtäen kuitenkin tärkeintä

¹⁴⁹ Helsingin Sanomat 1933. 23.6. s. 8. Kirje Helsingistä.

¹⁵⁰ Helsingin Sanomat 1933. 23.6. s. 8. Kirje Helsingistä.

olevan rauhanomainen yhteiskunnan rakentaminen. Hänen mukaansa kansanliikkeen harjoittama ”rehkiminen” ei suinkaan ollut auttanut Inkerin ja Karjalan asiaa, vaan päinvastoin kiihottanut bolshevikkeja yhä pahempiin sortotoimenpiteisiin. Tenttinen ei siis lainkaan hyväksynyt sitä, että IKL pyrki julkisuudessa ajamaan Suur-Suomen asiaa, vaikkakin tosiasiallisesti sitä kiinnosti vain oma vaalimenestys¹⁵¹

Uskonto oli yksi kansanliikkeen kantavista voimista ja vaaliteemoista, jota liike pyrkiikin parhaalla mahdollisella tavalla hyödyntämään vaalipropagandassaan. Muut puolueet olivat kuitenkin tästä toiminnasta hyvin tuhtuneita ja katsoivat, ettei ollut lainkaan soveliaista käyttää niinkin arkaa aihetta kuin uskonto hyväksi missään poliittisessa toiminnassa. HS julkaisi Etelä-Saimaan kirjoituksen Muut lehdet- osiossaan, jossa lehti kritisoi kansanliikkeen tapaa käyttää uskontoa hyväkseen poliittisessa taistelussa. HS julkaisi lehden kirjoituksesta seuraavan kappaleen:

”Uskonnon ja isänmaallisuuden nimissä on koetettu ja edelleen koetetaan muuttaa meidän nykyistä yhteiskuntajärjestystämme. Sitä on yritetty väkivalloin. On tartuttu miekkaan ja miekkaan hukuttu. Sama tarkoitusperä on edelleen useilla tai ehkäpä useimmilla niillä, jotka nyt koettavat parlamentaarista tietä parlamenttia hävittää. Isänmaallisuus muka vaatii sitä ja uskonto. Mutta kumpikaan ei sitä vaadi, ei isänmaa eikä uskonto. Sen sijaan isänmaa vaatii kansalaista tynesti harkitsemaan miten vaikeasta ajasta parhaiten selviydyttäisiin. Ja sen harkinnan tulee tapahtua parlamenttaarisen yhteiskuntajärjestyksemme puitteissa koeteltuja teitä kulkemalla. Puseroilla ei pitkälle päästä.”¹⁵²

Ensimmäisen vaalipäivän koittaessa HS nosti jälleen ilmaan kysymyksen kommunismista. Tällä kertaa kirjoitus käsitteli sitä, kun IKL oli päättänyt ottaa entisiä kommunisteja mukaan toimintaansa. Tämä tietenkin ymmärrettävästi nostatti muilta tahoilta spekulatioita siitä, mitä kansanliike oli tekemässä ja mihin se oli Suomea todellisuudessa ajamassa. HS uutisoikin IKL:n kommunistijäsenistä Kotkan mustapaitojen paraatista. Otsikolla ”Toimivatko kommunistit IKL:n varjossa – ja muuttaako paita miehen?” HS kertoi entisten

¹⁵¹ Helsingin Sanomat 1933. 30.6. s. 2. Muut lehdet. Sota ja rauha.

¹⁵² Helsingin Sanomat 1933. 1.7. s. 2. Muut lehdet. Uskonto, isänmaa ja vaalit.

kommunistien näkyneen useassakin IKL:n tapahtumasta mustat paidat päällään. Edellisen kerran tämä oli tapahtunut Kotkassa, jossa mustapaitojen marssissa oli mukana 60–70 paikkakunnalla entuudestaan hyvin tuttua kommunistia.

Lehti kertoi IKL:n raportoineen itsekin näistä ”loikkauksista”, mutta sanoneen, ettei miehen menneisyydellä ollut merkitystä, jos hän veti mustan paidan ylleen. HS herätti kuitenkin keskustelua lukijoidensa keskuuteen sillä, voisiko näiden kummallisten mustapaitojen tarkoituksena olla IKL:n varjolla toiminen.¹⁵³ Propagandakeinona HS:n teksti oli loistava, jollei se lienee ollut jopa paikkaansa pitävä. Varmasti yksi jos toinenkin lukija pohti kirjoituksen lukiessaan, että oliko koko IKL:n toiminta vaarallista. Samoin lukija varmasti pohti, että jos IKL pääsisi valtaan, pääsisikö ääneen myös todellisia kommunisteja, jotka olivat vain piilotelleet kansanliikkeen suojissa.

HS jatkoi samasta aiheesta myös seuraavana päivänä. Tänä toisena vaalipäivänä HS kirjoitti otsikolla ”Peli paljastuu” siitä, kuinka IKL on ryhtynyt pukemaan entisiä tunnettuja kommunisteja ”toisen vieraan vallan mallin mukaisesti poliittisiin erikoispukuihin, mustiin puseroihin, käyttäkseen heitä hyväkseen vaalitaistelussaan”. HS pohti kirjoituksessaan sitä, liekö entiset kommunistit olleet mustiin pukeutuneina vapaaehtoisesti vaiko kenties palkattuina.¹⁵⁴

Eero jatkoikin Päivän piirtoja- pakinassa numerossa 257 kommunistien mustiin pukeuttamista koskevaa kirjoittelua, pohtien sitä, oliko kansanliikkeeltä kadonnut kokonaan se nimenomainen isänmaallisuus. ”Ei poikien suu olekaan suotta vehnäsellään, sillä ei kysy vallankumous, onko paita punainen vai musta”.¹⁵⁵ Eero tuntui haluavan nostaa kissan pöydälle: oliko IKL valmis luopumaan jopa siitä kaikkein tärkeimmästä aatteestaan, isänmaallisuudesta, saavuttaakseen vaalivoiton? Heinäkuun kolmantena päivänä Helsingin Sanomat kirjoitti hyvin jyrkästi lapualaisten hyökkäävän yhteisessä rintamassa kommunistien kanssa.

”Nyt on rintamajako vaaleissa huomattavasti muuttunut sen kautta, että äärimmäisen oikeiston taholta on ryhdytty

¹⁵³ Helsingin Sanomat 1933. 1.7. s. 4. Toimivatko kommunistit IKL:n varjossa – ja muuttaako paita miehen?.

¹⁵⁴ Helsingin Sanomat 1933. 2.7. s. 2. Pk. Peli paljastuu.

¹⁵⁵ Helsingin Sanomat 1933. 2.7. s. 4. Päivän piirtoja 257. Taitaa sittenkin olla „kansanliike“.

hyökkäämään niitä samoja arvoja vastaan, joita vuoden 1930 vaaleissa puolustettiin. Onpa jo keritty niin pitkälle, että vallantavoittelun päämääräkseen avoimesti julistanut oikeisto on turvautunut suorastaan kommunistien apuun, vaatettaen heitäkin poliittisiin erikoispukuihin ja marssittaen laillisuutta ja kansanvaltaa puolustavia porvarillisia puolueita vastaan.¹⁵⁶

Ensimmäisten vaalitulosten tultua julki HS päätteli oikeiston saaneen ”murhaavan tuomion”. Lapualaisoikeisto oli taipunut vahvan keskustan ja sosiaalidemokraattien edessä. IKL:n ja kokoomuksen yhteinen paikkaluku oli kymmenen vähemmän kuin edellisessä eduskunnassa, sosiaalidemokraattien kokonaismäärän noustessa 66:sta 78:aan. Edistyksen paikkaluku pysyi entisessä yhdessätoista, yhtenä uutena edustajanaan Eljas Erkko. Hänet valittiin eduskunnassa varsinaiseksi jäseneksi valtionvarainvaliokuntaan ja ulkoasianvaliokunnassa hän pääsi vaikuttamaan varajäsenenä.¹⁵⁷

Uuden Suomen piirille vaalitappio oli miltei katastrofi. Tappiomielialaa ei ainakaan heikentänyt se, että IKL:n edustajat muodostivat eduskunnassa vielä oman ryhmänsä. Tästä huolimatta Uuden Suomen piiri piti asemansa puolueessa jonkin aikaa, eikä lehden linja aivan yhdessä yössä pehmentynyt. Syitä karvaaseen tappioon etsittiin tietenkin muista.¹⁵⁸

4. Vuosi 1936: Fasistiset pyrkimykset on torjuttava!

Vuoden 1936 eduskuntavaalien kampanjan suuntaviivat otettiin esille kokoomuspuolueen valtuuskunnan työvaliokunnassa vuoden 1935 kesällä. Tällöin todettiin hyvin yksimielisesti, ettei IKL:n kanssa ollut enää edellytyksiä vaaliyhteistyöhön. Kokoomuksen johto katsoi 16.– 17. marraskuuta 1935 pidetyssä puoluekokouksessa asemansa jo tarpeeksi vahvaksi, jotta se saattoi käsitellä IKL-ongelmaa yksityiskohtaisesti. Paavo Virkkunen oli käytännössä ainoa, joka olisi ollut valmis jatkamaan yhteistyötä IKL:n kanssa vielä

¹⁵⁶ Helsingin Sanomat 1933. 3.7. s.2. Laiminlyönti on tänään korvattava.

¹⁵⁷ Kulha 1989. s. 183.

¹⁵⁸ Vesikansa 1997. s. 394.

tulevissakin vaaleissa, sillä hän katsoi sen olevan ainoa keino vastustaa vasemmiston nousua ja ajaa yhteistä, suomalaisuutta, eteenpäin.

Etelä-Hämeen piiritoimikunta ehdotti jopa yhteistyötä muiden porvarillisten puolueiden kanssa, mutta tämän ajatuksen Paasikivi hylkäsi peläten sen kohdistavan kokoomukseen opportunistisia ajatuksia. Paasikivi katsoi kuitenkin, että selkeä pesäero IKL:ään piti tehdä vedoten siihen, että IKL:n ”esikuvat” hitlerismi ja fasismi olivat hänen mielestään vasemmistopuolueita ja yhä selkeästi vasemmalle menossa. Kokoomuksen puoluekokous totesikin 17. marraskuuta 1935 pidetyssä kokouksessaan, että IKL oli toiminnassaan ”loitonnut niin kauas niistä oikeistoperiaatteista, joille Kansallisen kokoomuspuolueen katsomuksen mukaan valtiollisen, taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen tulee rakentua, ettei mainitun ponnen mukaiseen yhteistoimintaan Kansallisen kokoomuspuolueen ja IKL:n kesken ole näin ollen edellytyksiä.”¹⁵⁹

Kokoomuksen työvaliokunta käynnisti eduskuntavaalien lähestyessä todelliset valmistelut muodostamalla vuoden 1936 tammikuun alussa erityisen vaalitoimikunnan, jonka johtoon valittiin ns. maltillisiin katsottu K.J. Kalliala. Paasikivi katsoi myös erityisen tärkeäksi sen, että Uusi Suomi tulisi esiintymään ”selkeästi ja vakavasti” ja tämän vuoksi hän pyysi Linkomiestä vaikuttamaan lehden linjaan kaikin mahdollisin keinoin, jotta se seuraisi puolueen ajamaa linjaa. Paasikivi oli siis hyvin tietoinen huonoista suhteistaan lehden päätoimittajaan Penttiin. Maalaisliitto kolkutteli kokoomuksen ovea tarjoten mahdollisuutta yhteistyöhön. Yhteisiksi tavoitteikseen se esitti IKL:n ja fascismin hävittämistä, yliopistoasian eteenpäinviemistä (täysin suomenkieliset yliopistot) ja taistelua marxilaisuutta ja kommunismia vastaan. Paasikivi kannatti ajatusta lämpimästi työvaliokunnassa ja katsoi kokoomuksella olevan viimeinen mahdollisuus tehdä pesäero IKL:ään, kahdella tuolilla istumisen tuli hänen mielestään vihdoinkin loppua.¹⁶⁰

Pentissä, Virkkusessa ja Linkomiehessä karkäs ajatus herätti vastustusta, sillä heidän mielestään yhteisiä vaalitunnuksia tuli kuitenkin välttää. Samoin IKL:n nostaminen pääviholliseksi tuntui heistä liioitetulta ja tarkoituksettomalta. Pentti jopa ehdotti, että kussakin vaalipiirissä saataisiin vaaliliitot valita itsenäisesti ottaen esimerkiksi Oulun läänin vaalipiirin, jossa paikkojen varmistamiseksi oltaisiin voitu mennä liittoon IKL:n kanssa.

¹⁵⁹ Polvinen 1992. s.190–191.

¹⁶⁰ Polvinen 1992. s. 192–193.

Paasikivi kuitenkin raivosti tästä ajatuksesta ja korosti, ettei kokoomus saanut olla missään vaalipiirissä yhteistyössä IKL:n kanssa.¹⁶¹

Paasikivi syytti heti Uuden Suomen linjaa horjuvaksi ja luonnehti IKL:ää vasemmistolaiseksi. Pentti vastasi kuitenkin lehden linjan olleen hänen kaudellaan huomattavasti konservatiivisempi kuin koskaan aiemmin, mutta Paasikivi jätti tästäkin eriävän mielipiteensä. Pentin lähdettyä kokouksesta ovet paukkuen Paasikivi peräänkuulutti Uuden Suomen linjaa, ja vaikka Linkomies yritti puolustella lehteä, heitti Paasikivi ilmaan jopa ajatuksen puolueen hajottamisesta. Hän nimittäin katsoi, että jos Uusi Suomi pysyy nykyisellä kannallaan eikä puolue pääse asiasta yksimielisyyteen, ei siitä ole yhdellekään konservatiiville eikä kokoomuspuolueelle hyötyä.¹⁶²

Uusi Suomi esitti vaaliliitto-asiasta myöhemmin tiukan kannan: piiriliittoja ei saanut tehdä ja porvarillisten puolueiden tuli yhtyä vain joissain suurissa periaatekysymyksissä. IKL:stä ei puhuttu mitään, mutta sen sijaan Uusi Suomi kritisoi Maalaisliittoa ja Edistyspuoluetta sen vuoksi, että puolueet olivat suhtautuneet penseästi vaaliliittohankkeisiin. Uusi Suomi lähti vaaleihin huomattavasti laimeammalla innolla kuin vuoden 1933 eduskuntavaaleihin. Suhde IKL:ään oli kirjaamaton. Lehti ei tuntunut haluavan olla niin kielteisellä kuin myönteiselläkään kannalla. Maltillinen pankinjohtaja Kalliala kritisoi ankarasti Uuden Suomen linjaa ja vaati, että puolueen taholta tulisi ottaa lehden johtokuntaan yhteyttä, jotta se voisi täyttää velvollisuutensa puolueen pää-äänenkannattajana. Muu puoluejohto ei kuitenkaan halunnut olla yhtä tiukalla linjalla, vaan asia päätettiin vain saattaa Uuden Suomen tietoon hieman maltillisemmassa muodossa.¹⁶³

IKL:n ideologiset perusteet eivät olleet muuttuneet kolmessa vuodessa. Mussolinin Italia ja ennen kaikkea Hitlerin Saksa olivat kylläkin. Hitlerin NSDAP- puolue oli saanut vaalivoiton vuonna 1932 ja vuonna 1933 anasti vallan kieltäen muut puolueet. Vuonna 1935 niin sanotut Nürbergin lait määrittelivät natsien rotuopin ja juutalaisilta kiellettiin kansalaisuudet. Tämä kaikki oli johtanut siihen, että jopa radikaali oikeisto Suomessa oli vetäytynyt hieman kauemmas entisistä ”esikuvistaan”.

¹⁶¹ Polvinen 1992. s.192–193.

¹⁶² Salokangas 1985. s. 20.

¹⁶³ Vares 1986. s. 28–29.

Uuden Suomen piirin asemat olivat vähitellen murtumassa ja lehden jyrkempää kantaa edustavat henkilöt tiesivät, että jos kokoomus selviytyisi vaaleista voittajana, tarkoittaisi se samalla puoluejohdon arvovallan kasvua ja samalla sulkevan Uuden Suomen piirin henkilöiltä tiet johtaville asemille. On siis ymmärrettävää, että Uuden Suomen vaaliinnostus osoittautui vuoden 1936 vaaleissa hyvinkin laimeaksi. Päätoimittaja Pentti jopa kirjoitti eräässä kirjeessään toivovansa kokoomuksen saavan vaaleissa ”oikein takkiinsa”, mikä tekisi mahdolliseksi sen ”uudestisyntymisen”.¹⁶⁴ Uusi Suomi ei Pentin mukaan puoluetta tarvinnut, koska sillä oli oma tehtävänsä ja se riitti Pentille. Julkisuudessa lehden piti kuitenkin pitää toisenlaista linjaa, mutta se silti sai osakseen kritiikkiä siitä, ettei sen sivuilla juurikaan näkynyt vaalien lähestyvän. Samoin sitä kritisoitiin siitä, ettei se ottanut tarpeeksi selkeää kantaa IKL:ään.¹⁶⁵

Vuoden 1933 kohdalla US oli hyvin hiljainen suhteessa IKL:ään, mutta vuoden 1936 eduskuntavaaleja lähestyttäessä myös US osallistui ahkerasti kansanliikkeen toimintaa koskevaan keskusteluun. Tähän osaltaan vaikutti varmasti se, että kokoomus oli ilmaissut vuoden 1934 joulukuussa, että fasismista ja kansallissosialismista oli tullut puhtaita vihollisia. ”IKL:llä on samat ideat kuin fascismilla, joskaan ei ihan kaikki”, totesi Paasikivi. Hitleristä oli tullut kolmen vuoden takaisesta esikuvasta lähinnä pelkästään varoittava esimerkki. Paasikivi piti 25. lokakuuta vuonna 1934 merkittävän linjapuheen ”Demokratia vai diktatuuri”, jossa hän linjasi fasismin ja natsismin täysin sopimattomiksi suomalaiseen yhteiskuntaan. Paasikiven linjaveto oli kuitenkin ongelmallinen US:lle, joka lähinnä vain kiitteli Paasikiven esitelmää. Lehti kommentoi puhetta ainoastaan pääkirjoituspalstalla.

HS kävi vuoden 1936 eduskuntavaaleihin aggressiivisella otteella suhteessa IKL:ään. Lehden mukaan IKL oli tuonut maan poliittiseen elämään niin paljon käsitteiden sekaannusta ja rappiota, että kansanvaltaisen puolue toiminnan tuli nyt taistella ”moraalista mädännäisyyttä” vastaan. HS kyseli lukijoiltaan muutamaa viikkoa ennen vaaleja, että mitä tapahtuisi, jos äärimmäisyydet saisivat vaalivoiton.¹⁶⁶

Vuoden 1936 eduskuntavaali-kirjoittelu alkaa Helsingin Sanomien osalta toukokuun 1936 loppupuolella. Eero kirjoittaa ”Päivän piirtoja” pakinassaan J.K. Paasikiven ilmoittamasta

¹⁶⁴ Polvinen 1992. s.195.

¹⁶⁵ Vares 1986. s. 30.

¹⁶⁶ Kulha 1989. s. 191–192.

IKL:n ja Kansallisen kokoomuspuolueen pesäerosta. Eero toteaa arvostavansa Paasikiveä poliittisena vaikuttajana, muttei itse täysin vakuutu pesäeron todellisesta laidasta. Loppujen lopuksi Eero kuitenkin hyväksyy ajatuksen siitä, että lapualaiset olivat repijöitä ja kokoomus toimisi heidän toimintojensa paikkaajina, sillä verukkeella, että laillisuusrintama toimisi lopullisena rakentajana.¹⁶⁷

4.1. Diktatuuri

US oli vielä vuoden 1933 eduskuntavaalien alla puolustanut IKL:ää muiden lehtien tahoilta nousseisiin väitteisiin siitä, että IKL oli ajamassa Suomea diktatuuriin. Saksaa tai Italiaa ei enää katsottu mallimaaksi, eikä niiden toimia pyritty enää puolustelemaan. US julkaisikin Muut Lehdet - osiossaan pitkähkön tekstin kansanliikettä tukeneen Hämeen Sanomien kirjoituksen, jossa lakitieteiden kandidaatti Ossian Rinne kertoi ajatuksiaan IKL:stä ja sen suhteesta yksinvaltaan. Rinne perusteli kansanliikkeen toimintaa sen tarkoituksenmukaisuudella ja ajankohtaisuudella. Tähän US kirjoitti vastineessaan, ettei Suomessa ole tarvetta samanmoiselle yksinvallalle kuin esimerkiksi Virossa, Latviassa ja Italiassa.

”Olkoon että diktatuuri on ollut välttämätön pelastamaan nuo maat sekasorosta ja tuhosta, luulemme vieläkin olevan jotain perää Tacituksen käsityksessä, että tyrannit syntyvät kansan alennuksesta...”¹⁶⁸

Kesäkuun alussa myös HS osallistui kansanliikkeen diktatuuriatteen käsittelyyn pelottelemalla lukijoitaan Saksan mallin matkimisesta ja sen aiheuttamasta diktatuuripelosta. HS julkaisi edistyspuolueen äänenkannattajan Turun Sanomien kirjoituksen, jossa lehti viittasi englantilaisiin tiedemiehiin, jotka olivat huomauttaneet Saksan tapahtumien osoittaneen, kuinka helppoa oli tuhota kansan vapaus, elleivät kansanvallan ja vapauden kannattajat voineet asettaa fasismia vastaan päättäväistä yksimielisyyttään. Lehti jatkoi vielä kertoen Italian ja Saksan natsien käyttäneen hyväkseen kansanvaltaisten puolueiden keskinäisiä erimielisyyksiä ja pelotteli lukijoitaan sillä, että IKL

¹⁶⁷ Helsingin Sanomat 1936. 26.5. s.6. Päivän piirtoja 1038. Repijät, paikkaajat ja rakentajat.

¹⁶⁸ Uusi Suomi 1936. 24.5. s. 7. Muut lehdet. Puoluevallasta.

pyrki lehden mielestä kaikin keinoin lietsomaan epäluuloa olematonta kansanrintamaa vastaan, jottei siitä voisi kasvaa uskottavaa vastustajaa fasismille.¹⁶⁹

Kesäkuun alussa HS julkaisi maalaisliittolaisen Iisalmen Sanomien kirjoittaman artikkelin, jossa lehti kritisoi IKL:n ajatusta kansanvallasta. Lehti muistutti lukijoilleen Vihtori Kosolan tammikuun toisena päivänä vuonna 1933 Ylistarossa ja Isossakyrössä pitämästä puheesta, jossa Kosola oli julistanut, ettei yhdenvertaisuutta tulisi missään nimessä ulottaa kaikkiin kansalaisiin. Kosolan mielestä yhteiskunnassa oli tärkeillä paikoilla henkilöitä, joilla ei kuitenkaan ollut tehtävänsä vastaavaa kykyä ja että oli täysin väärin luulla, että kaikki ihmiset voitaisiin arvioida yhdenvertaisiksi. Puolueettomaksi julistautunut lehti Pohjois-Savo jatkoi vielä samasta aiheesta HS:n sivuilla pelotellen IKL:ää vallankumoukselliseksi puolueeksi, jonka ainoana tavoitteena oli luoda Suomeen diktatuuri ja poistaa kaikki merkittävät kansalaisoikeudet.¹⁷⁰

HS julkaisi samaisesta aiheesta myös Iisalmen Sanomien kirjoittaman artikkelin, jossa todettiin IKL:n huijanneen kaikin mahdollisin keinoin kansalaisia todelliset päämäärät piilottaakseen. Lehti kirjoitti valkoisten vuonna 1918 sentään julkisesti puhuneen kuninkaasta Suomen pelastajana, mutta ”nyt ei tohdita, varsinkaan vaalien alla kertoa, että kysymys on yhden puolueen diktatuurista. Tämän vuoksi lehden mukaan IKL puhui kaunopuheisesti ”oikean kansanvallan toteuttamisesta” ja ”puoluevallan hävittämisestä” kuitenkin ilman minkäänlaista halua selventää kansalaisille, että minkälaista tämä oikea kansanvalta sitten todellisuudessa tulisi olemaan.”¹⁷¹

Helsingin Sanomat korosti vaalikirjoitteluisaan uudelleenrakentamisen ja rauhan merkitystä. Nämä teemat ilmenivät miltei kaikissa vaaleja käsittelevissä kirjoituksissa lehden kesäkuun 1936 numeroissa. Otsikolla ”Mietteitä, eli ajatuksia vaaleista ja nykyajasta” HS kirjoitti siitä, kuinka Suomen kansa oli ”jo ammoisista ajoista asti tottunut yksilön vapauteen. Se on ollut aina vapaata kansaa, eikä se ole sinä ilmoisna ikänä voinut käsittää, miten miehinen mies voi alistua vasalliuuteen taikka orjuuteen missään suhteessa, saatikka sitten omien ajatuksiensa suhteen”. Lehti kehotti lukijaansa harkitsemaan, halusiko se olla ”vapaa, itsenäinen kansalainen, joka on oman kotinsa isäntä, ja jonka

¹⁶⁹ Helsingin Sanomat 1936. 3.6. s. 4. Muut lehdet. Kansanrintamia pelätään.

¹⁷⁰ Helsingin Sanomat 1936. 9.6. s. 4. Muut lehdet. Onko ikl yhteiskuntajärjestystämme lujittava puolue?.

¹⁷¹ Helsingin Sanomat 1936. 15.6. s. 4. Muut lehdet. Käsitteet selviksi.

sana painaa yhteiskunnassa, vai haluanko auttaa niitä suuntia eteenpäin, jotka pakolla kiskovat ylleni joko mustan tai punaisen puseron, orjamekon?”¹⁷²

Kritiikki IKL:ää kohtaan alkoi kasvaa ja Uusi Suomi halusi tehdä selkeän pesäeron IKL:ää kohtaan. Paasikivi oli pitänyt Lahdessa helatorstaina kokoomuspuolueen esitelmätilaisuudessa puheen, jossa hän oli tehnyt selväksi, mikä oli puolueen kanta IKL:n toimintaan. Puheessaan Paasikivi kritisoi IKL:n väitteitä siitä, ettäkö olot olisivat olleet kurjat ja taloudellisen tilanteen olevan heikko. Paasikivi totesi itsenäisyyden ajan kehityksen olleen hyvän ja jatkoi tämän jälkeen IKL:n parhaamista kolmella eri saralla. Ensinnäkin hän vetosi kansaan siinä, että IKL halusi yhteiskunnan toimivan ns. johtajaperiaatteen ja yhden puolueen vallan mukaisesti. Tämä Paasikiven mukaan johtaisi auttamatta diktatuuriin. Toiseksi hän pelotteli uudella ns. korporatiivisella kansanedustuslaitoksella, joka hänen mukaansa oli jo vanha ja huonoksi todettu ajatus. Kolmanneksi hän huomautti IKL:n ajavan valtion hyvin pitkälle menevää sekaantumista ja määräysvaltaa taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä. Kokoomuspuolueen jäsenet eivät hänen mukaansa halunneet luopua valtiollisista oikeuksistaan ja vapaudestaan.¹⁷³

HS:n mukaan IKL:n kannattajat korostivat edustavansa oikeanlaista demokratiaa, todellista kansanvaltaa ajamalla Suomea yksipuoluejärjestelmään. HS tarttui tähän kesäkuun loppupuolella pääkirjoituksessaan otsikolla ”Kansanvallan puolesta”. Lehden mielestä tämä kuitenkin tarkoitti käytännössä diktatuuria, jossa kansalaisten vapaudet tuhottaisiin välittömästi liikkeen valtaan päästyään.

”Meiltä, kansalaisilta loppuisi siellä yhdellä iskulla kaikki sananvalta maan tai yhteiskunnan asioihin, jotka pieni, etuoikeutettu ryhmäkunta hoitaisi, sillä tuossa uudessa yhteiskunnassa loppuisi järkiään kansanvalta.”

Lehti perusteli väitteensä sillä, että kaikkialla, missä diktatuuri oli päässyt valloilleen, oli kansalaisyhteiskudet poljettu jalkoihin. HS huomautti esimerkiksi Saksassa julkaistun äänestysprosentin olleen suoranaista huijausta, sillä urnille oli päässyt tosi asiassa vain

¹⁷² Helsingin Sanomat 1936. 22.6. s.10. Mietteitä – eli ajatuksia vaaleista ja nykyajasta.

¹⁷³ Uusi Suomi 1936. 23.6. s.6. Kokoomuspuolueen esitelmätilaisuus.

sellaiset henkilöt, joille virkavalta tuon oikeuden oli suostunut myöntämään.¹⁷⁴ Näin pelotteli Helsingin Sanomat lukijoitaan noin viikkoa ennen ensimmäistä vaalipäivää.

Muutamaa päivää myöhemmin HS julkaisi Muut lehdet – palstallaan maalaisliittolaisen Ilkan kirjoittaman artikkelin IKL:n kansanvaltaisuudesta, tai pikemminkin sen vastustamisesta. Ilkka kirjoitti seuraavaa:

”Mitä kauemmin on aikaa kulunut, sitä selvemmäksi on käynyt, että tällä hetkellä on IKL kansakunnan eheyden suurin vaara. Se verhoaa taitavasti kansanvallan vastaiset pyrkimyksensä hurskauden ja laillisuuden naamioon, samanaikaisesti käyttäen häikäilemättömästi valheen aseita tarkoituseriään ajaessaan. Se pyrkii parlamenttiin parlamenttia hävittääkseen, ja se liehittelee kansaa sulkeakseen kansan suun valtiollisissa asioissa.”

Päivää ennen vaaleja Eero käsitteli pakinassaan otsikolla ”Nyt sen täytyy tapahtua” tulevien vaalien mahdollisia tuloksia samalla painottaen lukijoitaan huomaamaan, minkälaiseen Suomeen IKL olisi synnyinmaata ajamassa. Eero kehotti kansaa äänestämään IKL:ää, jos se halusi:

”luopua henkilöllisestä vapaudestaan, tyytyä ”uskomaan, tottelemaan ja taistelemaan”....antautua yhteiskunnan hoitolaiseksi ”käyhäntalossa”....edistää yleensä poliittista himphamppua...ja olla orjamielinen”.¹⁷⁵

4.2. Fasismi

Diktatuuriaatteen ohella myös fasismi oli kärsinyt arvonalennusta suomalaisen oikeiston silmissä. Paasikivi kirjoitti US:n päätoimittajalle toukokuun lopussa vuonna 1936 kirjeen, jossa se kertoi kokoomuspuolueen tehneen ”selvän ja päättävän” eron IKL:stä. Kirjeessään Paasikivi kertoi marraskuussa 1935 pidetystä puoluekokouksesta, jossa IKL:n

¹⁷⁴ Helsingin Sanomat 1936. 26.6. s. 4. Pk. Kansanvallan puolesta.

¹⁷⁵ Helsingin Sanomat 1936. 30.6. s. 3–6. Päivän piirtoja 1048. Nyt sen täytyy tapahtua.

toiminnan koettiin loitontuneen niin kauas oikeistoperiaatteista, joita kokoomus tuki, ettei edellytyksiä yhteistoiminnalle enää ollut. Paasikiven mukaan kansanliike oli omannut toimintaansa pohjoismaisille, isiltä perityille valtiolliselle ja yhteiskunnalliselle vapaudelle vieraita fasistisia pyrkimyksiä. Nämä pyrkimykset oli Paasikiven mukaan välittömästi torjuttava, sillä ne olivat hänen mukaansa omiaan eheyttämisen sijasta hajottamaan yhteiskuntaa säilyttävää kansanosaa. Samalla Paasikivi takasi, ettei olisi mitenkään mahdollista, että kokoomuksesta tulisi valituksi sellaisia kansanedustajia, jotka heti valituksi tulemisen jälkeen saattaisivat siirtyä IKL:ään.¹⁷⁶

HS osallistui vuoden 1936 fasismin käsittelyyn julkaisemalla toukokuun 27. päivä edistysmielisen Etelä-Saimaan kirjoituksen, jossa lehti kritisoi vahvasti IKL:n tavoitteita. Etelä-Saimaan mielestä oli perin outoa, että liike, joka väitti henkeen ja vereen olevansa tosi-isänmaallinen, otti kuitenkin kaiken oppinsa täysin vieraasta maasta noudattaen sokeasti sen toimintalinjoja.

”Muukalaisen natsismin ihailu ei enää rajoitu edes siihen lainatavaraan, jota n.s. kansanliike on koettanut viljellä eduskunnassammekin, vaan kansalaisten keskuuteen alkaa levitä natsismille alistuvainen, kärsimyksiinkin altis mieliala, koska sen kautta muka tulee jonkinlainen pelastus. Ties mistä pelastus!”

Etelä-Saimaa pelotteli lukijakuntaansa IKL:n mallimaalla ja uhosi vielä että ”Se ei luota kansaan itseensä, vaan johonkin esikuvajärjestelmään, jopa vieraisiin johtajiin.”¹⁷⁷

US ruoti kansanliikkeen toimintaa uudemman kerran, nyt julkaisemalla kokoomuslaisen Aamulehden kirjoituksen, jossa lehti otti kantaa IKL:n harrastamiin menettelytapoihin. Lehti totesi seuraavaa:

”Kokoomuspuolueen ja ikl:n suhteitten muuttumiseen ja niiden eristymiseen toisistaan ei ole vaikuttanut niiden asenne kommunismiin, eivät myöskään maanpuolustuskysymykset, ja

¹⁷⁶ Uusi Suomi 1936. 24.5. s.7. Kansallinen Kokoomuspuolue ja IKL. (Paasikiven kirje kirjoitettu 23.5.1936 Helsingissä)

¹⁷⁷ Helsingin Sanomat 1936. 27.5. s. 4. Muut lehdet. Epäisänmaallista kylvöä isänmaallisuuden varjolla.

muitakin yhtymäkohtia on edelleen olemassa. Mutta loitontumiseen ovat sen sijaan ratkaisevasti vaikuttaneet ikl:n vieraat menettelytavat, joihin kuuluu kiihkeä sota myöskin porvarillisia puolueita vastaan, vieraat tavoitteet ja kannanmuutokset. Ilmeisesti houkutellakseen joukkoihinsa kannattajia vasemmalta on ikl muuttunut varsinkin yhteiskunnallisissa kysymyksissä vasemmistohenkiseksi.”¹⁷⁸

Lehti ei siis leimannut kansanliikettä enää vain fasisitiseksi, vaan jopa vasemmistolaiseksi.

4.3. Laitonta naamiohuvia

IKL jatkoi poliittisella kentällä toimimista hyvin pitkälle vuoden 1933 kaavan mukaisesti. Kansanliike, johtajahahmo Kosola etunenässään katsoi, että saavuttaakseen ”oikeutetut” tavoitteensa, oli liike myös oikeutettu tiettyihin toimiin, jotka eivät normaalioloissa välttämättä olleet sallittuja. Vuoden 1936 eduskuntavaaleissa AKS oli vielä selvemmin vetämässä IKL:n vaalivankkureita, kuin kolme vuotta aiemmin. AKS osoitti vaalitaisteluissa järkkymätöntä yhtenäisyyttä ja lähes kaikki seuran jäsenet osallistuivat joko välillisesti tai välittömästi vaalitoimintaan.¹⁷⁹

AKS:n lisäksi kansanliike käytti vaalitoiminnassaan vielä innokkaammin entisiä kommunisteja hyväkseen, kuin kolme vuotta aiemmin. Tämä johti siihen, että HS:n lisäksi myös US alkoi kritisoida ja pelotella lukijoitaan sillä, että IKL saattaisi vain kommunistit uhkaavampaan asemaan.

Puoluejohto oli hätyytellyt US:ää linjaamaan selkeästi suhtautumisensa kansanliikkeeseen. Puoluejohdon lisäksi myös muut puolueet ja lehdet peräänkuuluttivat US:n ja sitä kautta kokoomuspuolueen linjaa IKL-kysymyksessä. Maalaisliiton lehti väitti IKL:n huudon jo järkyttelleen yhteiskuntaa tarpeeksi ja huomauttivat, ettei kokoomus ollut vaalijulistuksessaan omistanut IKL:lle nimenomaista huomiota. Uuden Suomen pakinoitsija ”Timo” kirjoitti toukokuussa vastineessaan näille väitteille seuraavasti:

¹⁷⁸ Uusi Suomi 1936. 23.6. s. 4. Muut lehdet. Kokoomuksen ja ikl:n suhteet.

¹⁷⁹ Uola 1982. s. 226.

”Onhan IKL:n liepeillä tapahtunut lainrikkomuksia. Mutta matemaattisestikin on helppo todistaa, että IKL:n kannattajain ylitsekäymiset ovat vähäpätöisiä niihin verrattuina, joita marxilaiset ovat järjestelmällisesti harjoittaneet.”¹⁸⁰

Lehti ei siis halunnut olla liian jyrkkä IKL:ää kohtaan vaan pikemminkin oli valmis puolustelemaan ja vähättelemään puolueen tekosia. Timo jatkoi samasta aiheesta kirjoittaen vielä, että ”riittää kun sanotaan, että Kokoomus on kaikkia kumouksellisia voimia vastaan. - Siinä sai IKL:kin osalleen, mikäli sillä sellaisia kotkotuksia toreilla takataskussa sattuisi olemaan – Mutta eihän niitä olekaan, vai kuinka?”¹⁸¹

US otti kantaa IKL:n toimintatapoihin myös julkaisemalla Sosiaalidemokraatti- lehden julkaiseman kirjoituksen, jossa lehti kommentoi IKL:n toimia ivalliseen tyyliin. Lehti totesi IKL:n luulleen ”tilaisuutensa tulleen v. 1918, mutta erehtyi sillä kertaa. Nyt se panee pääpainon luokkavoimansa vahvistamiselle ja oman joukkotoimintansa kehittämiseksi mahdollisimman itsetietoiseksi ja tarkoituksenmukaiseksi.” US jatkoi itse omin sanoin Sosiaalidemokraatin kirjoitusta, että

”Lähetäkseen täten yhteiskuntavallankumouksellista päämääräänsä.”

Lopuksi Sosiaalidemokraatti julisti vielä kansanliikkeen oikein ”iloitsevan punakapinoista ja kansanvallanvastaisista taisteluista muualla maailmassa ja esiintyy täällä kotona – kansanvallan puolustajana.”¹⁸²

Vain noin kaksi viikkoa edellisen kommenttinsa jälkeen otti US uudemman kerran kantaa IKL:n toimintoihin julkaisemalla IKL:n edustajaehdokas Matti Pesosen kansanliikettä tukeneen Lakeus- lehteen kirjoittamasta artikkelista lyhyen pätkän. Tässä artikkelissaan Pesonen kirjoitti seuraavaa:

¹⁸⁰ Uusi Suomi 1936. 21.5. s. 7. Ovat kunniankipeitä.

¹⁸¹ Uusi Suomi 1936. 21.5. s. 7. Ovat kunniankipeitä.

¹⁸² Uusi Suomi 1936. 26.5. Nro. 140. s. 4. Muut lehdet. ”Valtiollinen ryhmä.

”Väistyttävä on myös puoluevihan, vihan, joka parhaillaan armottomasti pirstoo rakasta kansaamme. Puolue ja puolueellisuus on hyvin läheisiä sukulaisia. Puolue on puolueellinen; se ajaa oma etuaan yhteisen edun kustannuksella. Puolueellisuus tuo kirousta kotiin, kouluun ja virkakuntaan. Samoin puolueet turmelevat yhteiskunnallisen ja valtiollisen elämän.

Kirjoituksen loppuun US oli lisännyt ehdokas Pesoselle kommentin, jossa lehti huomautti Pesosen kuvauksen osuvan surullisen hyvin myös ehdokkaan oman puolueen imagoon.¹⁸³

HS osallistui kansanliikkeen laittomien ja epärehellisten toimien ruotimiseen pääkirjoituksessaan otsikolla ”Puolueet ja poliittinen moraalit”. Kirjoituksessaan HS kritisoi IKL:n moraalit ja laittomia toimia. Lehti huomautti lukijoilleen kansanliikkeen tuoneen sellaisia epäilyttäviä poliittisia tapoja ja samalla nostattaneet näkyviin sellaisia poliittisia henkilöitä, jotka säännöllisissä oloissa ja varsinaisissa puolueissa eivät koskaan olisi päässeet kansanliikkeen avulla saavuttamiinsa asemiin. HS julisti kansanliikkeen miesten olevan ”eettisesti alamittaisia” ja sen vuoksi juuri omiensa joukkoon sopivia. HS jatkoi aiheesta vielä todeten, että kansanliikkeen joukoissa suureen maineeseen ja korkeaan asemaan oli päässyt usein sellainen henkilö, joka oli lakia uskaltanut mahdollisimman törkeästi rikkoa. Lopuksi lehti totesi vielä IKL:n tuoneen poliittiseen elämään ”paljon käsitteiden sekaannusta ja rappeutumista myöskin moraalisisessa suhteessa”.¹⁸⁴

Noin kaksi viikkoa myöhemmin HS kirjoitti kokoomuslaisia lehtiä lainaten otsikolla ”Valtiollinen elämä ei ole naamiohuvia” IKL:n toistuvasta todellisten päämääriensä salailusta. HS ihmetteli syvästi, kuinka IKL:n oli edes mahdollista jatkuvasti vaihtaa mielipidettänsä siitä, minkälainen tulevaisuudessa suomalaisen yhteiskunnan tulisi olla, kansanvaltainen vai yksimielinen kansa.. HS viittasi kirjoituksessaan Satakunnan Kansaan, jossa samaista aihetta käsiteltiin todeten seuraavasti:

”...ikl yhä jatkuvasti koettaa peittää todelliset tarkoituseränsä epäselvyyteen ja hämääseen. Diktatuurimaissa, joissa

¹⁸³ Uusi Suomi 1936. 6.6. s. 4. Muut lehdet. Vaalisaarnassaan.

¹⁸⁴ Helsingin Sanomat 1936. 25.5. s. 4. Pk. Puolueet ja poliittinen moraalit.

sananvapaus on hävitetty, sellainen menettely vielä olisi ymmärrettävissä, mutta kansanvaltaisissa oloissa, kuten meillä, se on aivan tarpeetonta, koska jokaisella puolueella on oikeus ajaa mitä rehellisiä ja kunniallisia tarkoitusperiä tahansa, kunhan toimii lain ja hyvien tapojen rajoissa.”

Lehti totesi vielä lopuksi naamiaisten olleen vanhastaan tunnettu ja paljon käytetty huvittelutapa, mutta ettei sellainen toiminta sopinut valtiolliseen elämään.¹⁸⁵

HS julkaisi myös maalaisliittolaisen Kainuun Sanomien epäilyksen siitä, millä keinoin IKL oli valmis saavuttamaan haluamansa tavoitteet. Lehti muistutti, että se oli nimenomaan Vihtori Kosola, joka maaliskuun loppupuolella vuonna 1932 oli lukenut Lapuan liikkeen johdon julistuksen, jossa todettiin, ettei liike katsonut voivansa ”rauhallisuutta massa säilyttää, ellei nykyinen hallitus heti eroa.” HS halusikin herätellä lukijoitaan muistamaan, kuinka helposti IKL:n johtohenkilöt olivat olleet valmiita luopumaan laillisuudesta ja yhteiskuntarauhasta.¹⁸⁶

Kansanliikkeen toimien laillisuuteen ja moraalisuuteen HS palasi seuraavan kerran yhdestoista kesäkuuta. Tällöin lehti julkaisi lyhyehkön kirjoituksen maalaisliittolaisen Liitto-lehden kirjoittamasta artikkelista, jossa lehti paljasti IKL:n vaalitoimien ”salaisuuksia”. Lehti kertoi pakinassaan IKL:n edustajaehdokkaan ajelleen autollaan paikasta toiseen vaalipuheitaan pitämässä. Pakinoitsijan mukaan ehdokkaalla oli aina mukanaan >tuntematon mies< joka aina hieman ennen taloon saapumista nousi pois auton kyydistä ja kuin sattumalta poikkesi taloon, jossa hänen matkakumppaninsa sitten toimitti kansanliikkeen asioita. Tämä >tuntematon mies< kannusti lehden mukaan IKL:n joukkoja ja muiden ihmisten kuullen mustamaalasi muita puolueita ja muiden puolueiden ehdokkaita. Liitto ihmetteli tämänlaista kieroä toimintaa ja lopetti ironisesti:

”On tuokin yksi keino hävittää >kettuileminen< ja kaikki muu mädännäisyys. Kaiketipa tämä kansa sitten tuollaisilla keinoilla saadaan yhdeksi >kokokonaisuudeksi<.”¹⁸⁷

¹⁸⁵ Helsingin Sanomat 1936. 6.6. s. 4. Muut lehdet. Valtiollinen elämä ei ole naamiohuvia.

¹⁸⁶ Helsingin Sanomat 1936. 11.6. s. 4. Muut lehdet. Onko takeita.

¹⁸⁷ Helsingin Sanomat 1936. 18.6. s. 4. Muut lehdet. Ikl:n ”valistusmenetelmistä”.

Myös Eero innostui ottamaan kantaa Päivän Piirtoja – pakinassaan otsikolla ”Lähelle ajavat”. Pakinassaan Eero kirjoitti jälleen kerran ironiseen sävyyn IKL:stä. Eero totesi IKL:n vaihtaneen puolueohjelmaansa miltei jokainen päivä. Eero ihmettelikin, kuinka aiemmin puoluediktatuuria kannattanut kansanliike olikin yhtäkkiä alkanut kannattaa laajennettua kansanvaltaa.

”Me muistelemme vielä viime talvenakin tulleen sanotuksi, että ikl pyrkii toteuttamaan >johtajavaltiota< eli toisin sanoen diktatuurivaltiota, että se panee toimeksi >eräänlaisen vallankumouksen<, lyö maahan parlamentarismia ja toteuttaa >säännöstelytalouden<.”

Pakinansa lopuksi Eero kuvaili kansanliikkeen touhuin mukaan lähtemistä ”ryvettymiseksi” eli itsensä tarvelemiseksi ja muistutti lukijoitaan äänestämään, sillä ”vaalipäivät ovat pelottavan lähellä”.¹⁸⁸

Pääkirjoituksessaan vain muutamaa päivää ennen vaaleja HS vetosi vielä lukijoihinsa, jotta he huomaisivat sen, millä keinoin kansanliike oli vaaleihin ratsastanut: valehtelemalla ja mustamaalaamalla muita puolueita. Lehti huomautti vielä, ettei ollut mikään ihme, ettei äärimmäinen oikeisto ”enemmän tai vähemmän väkivaltaisine menettelytapoineen” ollut voinut antaa hyväksymistään sellaisille henkilöille ja puolueille, jotka tahtoivat rakentaa rauhassa maata.¹⁸⁹

HS:n näkemys IKL:n toiminnasta ei jäänyt varmasti kenellekään epäselväksi kun HS julkaisi kesäkuun lopussa kirjoituksen, jossa se hyvin voimakkaasti ilmaisi omat näkemyksensä. Lehti julkaisi miltei koko sivun korkuisen, kapean tekstin lihavoiduilla kirjaimilla, jossa se muistutti kansanliikkeen toimien laittomuuksista.

”Ikl käyttää kauniita sanoja. Se puhuu ”kansankokonaisuuden hengestä”, ”suomalaisesta kansallisvaltiosta”, ”oikeudenmukaisuuden tilasta, jossa jokainen kansalainen on

¹⁸⁸ Helsingin Sanomat 1936. 21.6. s. 7. Päivän piirtoja 1047. Lähelle ajavat.

¹⁸⁹ Helsingin Sanomat 1936. 28.6. s. 4. Pk. Kansallinen Edistyspuolue ja muut puolueet.

tyytyväinen” jne. Ei suuret sanat suuta halkaise, sanoo suomalainen. Suomalainen ei myöskään usko kauniisiin sanoihin, vaan tekoihin. Ikl:n teot puhuvat selkeää kieltä paljastaen heidän oikean tarkoituksensa ja sisimpänsä.”

Lehti jatkoi vielä muistuttaen lukijoitaan Mäntsälän tapahtumista, joista kansanliike lehden mukaan kuitenkin vaikenen pyrkiessään unohtamaan laittomat toimensa ja peittelemään sellaisen työn jälkensä. Lehti totesi vielä lopuksi, ettei Suomen kansa ollut unohtanut, vaan kansanliikettä oltiin viemässä tuomiolle eduskuntavaalien avulla.¹⁹⁰ HS jatkoi samasta aiheesta vielä seuraavasti:

”Ikl puhuu kansallisvaltiosta. Ja millä lailla se sitä toteuttaa. Se on hajoittanut Suomen kansan entisestään enemmän. Se on toimintansa kautta saattanut maamme vapauden ja itsenäisyyden vaaraan. Se kansallisvaltio, jonka se aikoo toteuttaa, ei ole suomalainen, vaan jokin toinen. Sillä jos se saa asioista huolehtia, Suomea ei ole olemassa.”¹⁹¹

Kesäkuun lopulla US:n mielipidekirjoitusosastokin alkoi herätä IKL:n vastaiseen kamppailuun ja siellä julkaistiin A.Osw. Kairamon kirjoittama mielipidekirjoitus. Tässä kirjoituksessaan Kairamo varoitteli IKL:n puoluepyrkimysten olevan hyvin arveluttavia ja vaatimuksen muun muassa minimipalkan ja väkinäisen korkokannan säätämisestä olevan ristiriidassa IKL:n puolueen johdon julistusten kanssa. Kairamo kirjoitti IKL:n olevan eräänlaisessa käymistilassa ja ettei se puolueena ansainnut hänen mielestään vakavasti ajattelevien kansalaisten luottamusta.¹⁹² Saman päivän lehdessä oli kuva kuvitteellisesta vaalilipusta, jossa luki IKL:n kohdalla ”IKL. Ei vielä ole löytänyt omaa ohjelmaansa. Harjoituspuolue, jota on kavahdettava”. Kokoomuksen kuvitteellisessa vaalilipussa luki seuraavasti ”Kokoomus. Isänmaalliset ja kansalliset valitsijat äänestävät tämän vaaliliiton ehdokkaita.”¹⁹³

¹⁹⁰ Helsingin Sanomat 1936. 28.6. s. 6. Ikl käyttää kauniita sanoja.

¹⁹¹ Helsingin Sanomat 1936. 28.6. s. 9. Ikl puhuu kansallisvaltiosta.

¹⁹² Uusi Suomi 1936. 30.6. s.4. Miksi meidän on äänestettävä kokoomuspuolueen ehdokkaita.

¹⁹³ Uusi Suomi 1936. 30.6. s.8. Vaalilippu Uudenmaan läänin vaalipiirissä.

HS otti kantaa IKL:n toimien laittomuuksiin vielä ensimmäisenä ja toisena vaalipäivänä julkaisemalla koko lehden sivun kokoiset tekstit ”Keskustan vaalikausi oli Suomen taloudellinen nousukausi, lapualaiset sen tuhosivat. Nyt taas on nousukausi. Onko sen annettava tuhoutua? Vastauksen antaa valitsija.” sekä ”Mustat ja punaiset eivät leipää, rauhaa eikä turvaa anna. Sen on kokemus osoittanut. Äänet siis lain, kurin ja järjestyksen puolesta.”¹⁹⁴ Näillä teksteillään HS halusi iskostaa lukijoidensa mieliin kuvan, jonka mukaan kansanliike ei pystyisi luomaan yhteiskuntaan minkäänlaista rauhaa, vaan tuhoaisi kaiken altaan pois.

4.4. IKL:n epäilyttävät keinot

Toukokuun loppupuolella HS otti kantaa pääkirjoituksessaan IKL:n tapaan käyttää AKS:läisiä hyväkseen vaalipropagandassa. Lehti viittasi kirjoituksessaan IKL:n suhteisiin AKS:ään. Lehden mukaan IKL pyrki käyttämään vaalipropagandassaan hyväkseen suomalaisuusmarssin yhteydessä luotua joukkovoimaa. Pääkirjoituksessa kerrottiin Ilkka-lehden tekemästä reportaasista, josta oli käynyt ilmi IKL:n agitoineet toden teolla AKS:läisiä heidän joukkoihinsa. Ilkka muun muassa oli paljastanut IKL-puolueen lehdessä olleen kutsuttu AKS:n jäseniä Jyväskylään valmentuakseen IKL:n vaalitoimintaan. Tämän lisäksi Ilkka kertoi saaneensa tietoonsa AKS:n lähettäneen jäsenilleen kiertokirjeen, jossa muun muassa veloitettiin jokaista jäsentä pitämään IKL:n puolesta ainakin kymmenen vaalipuhetta tai lahjoittamaan 300 markkaa IKL-puolueen vaalirahastoon.

HS valitteli omassa pääkirjoituksessaan Ilkan tekemään reportaasiin vedoten, ettei suomalaisuuden asialle ja ennen kaikkea heimosuhteiden hoitamiseksi tuskin voitu tehdä huonompaa palvelusta kuin mitä kansanliike oli niille tehnyt. Ilkan mielestä kansanliike oli julmasti vetänyt kyseenomaiset teemat puoluekeinottelun välineiksi, mikä ei lehden mukaan ollut suotavaa missään muodossa. Lopuksi lehti kehotti vielä AKS-nuoria pidättäytymään toimistaan IKL:n puolesta toteamalla sen olevan paras mahdollinen palvelus isänmaan hyväksi.¹⁹⁵

US ei ottanut kantaa AKS:ää koskevaan keskusteluun vielä tässä vaiheessa juuri lainkaan. Lehden ainoa viittaus toukokuussa aiheeseen oli 29. päivänä, jolloin se julkaisi asiasta

¹⁹⁴ Helsingin Sanomat 1936. 1.7. s. 8. Keskustan valtakausi oli Suomen...

¹⁹⁵ Helsingin Sanomat 1936. 27.5. s. 4. Puoluekeinottelu kansallisuus- ja heimoaatteella.

lyhyen kirjoituksen. Tässä ilmoitusluontoisessa kirjoituksessaan US julkaisi pienen pätjän Ajan Suunnan julkaisemasta artikkelista, jossa AKS:n puheenjohtaja Vilho Helanen oli todennut ainoan ulospääsytien ”nykyisestä sekasortoisesta valtiollisesta tilanteesta” olleen se, että kansalaiset ryhtyisivät sankoin joukoin tukemaan IKL:n toimintaa.¹⁹⁶

Kuten edellisenäkin vaalivuonna, pyrki IKL myös vuoden 1936 vaalien alla aktivoimaan äänestäjiään uskonnolla ”uhkailemisella”. Tätä kansan pelottelua oikeauskoisuudella HS käsitteli Eeron pakinassa otsikolla ”Uskonsota pohjolassa”. Eero kertoi kirkkoherra Tapanisen todenneen aiemmin, ettei politiikkaa saanut sotkea uskontoon, mutta uskonnon sai kylläkin sotkea politiikkaan. Tähän Eero totesi ironisesti seuraavanlaisesti:

”Suomennettuna tuo merkitsee suunnilleen sitä, että sinimustalainen pappi saa mukuroida poliittisia vastustajiaan vaikkapa virsikirjalla, mutta maallikko poliitikko älköön saako nostaa sormeakaan politikoivaa pappia vastaan.¹⁹⁷

US palasi kansanliikkeen AKS- teemaan uudelleen kesäkuun yhdenkymmenten päivänä, jolloin Timo käsitteli pakinassaan sitä, kuinka muiden puolueiden tahoilta oli noussut esiin väitteitä, ettei kansanrintamaa enää olisi ollenkaan. Muut puolueet ja lehdehän olivat kiihkeästi väittäneet kansanliikkeen ratsastaneen vaaleja kohti vanhalla, aikansa eläneellä teemalla pelotellessaan äänestäjiä kommunismin uhalla. Pakinansa lopussa Timo totesi vielä seuraavaa:

”I.K.L ei valtauksia tee keltään. Ei pidä hermostua, vaikka esim. AKS:n pojat ovat liikkeellä pirttikokouksia pitämässä. Se on kehittävää kesäaskartelua pojille. Perehtyvät hieman asioihin, oppivat ehkä ajattelemaankin – ja viisastuvat siihen mennessä kun saavat itse äänioikeuden. Niin on useimpain ylioppilasagitaattoien aina ennekin käynyt.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Uusi Suomi 1936. 29.5. s. 4. AKS puoluejärjestöksi.

¹⁹⁷ Helsingin Sanomat 1936. 30.5. Nro 144. s. 3. Päivän piirtoja 1042. Uskonsota pohjolassa.

¹⁹⁸ Uusi Suomi 1936. 11.6. s. 7. Neuvon emolle kasvatustyötä.

US palasi samaan aiheeseen vielä kaksi päivää myöhemmin, jolloin Timo käsitteli pakinassaan otsikolla ”Toiset rehvastelevat, toiset pelkäävät” ennen kaikkea edistyspuolueen nostattamaa vihaa siitä, että kansanliike oli agitoinut toimintaansa myös puolueettomia AKS:läisiä. Timo rauhoitteli edistyspuoluetta seuraavalla tavalla:

”Kyllä ne AKS:n pojat siinä kesäaskartelussaan jotakin oppivat. Ovat jo hoksanneet senkin, ettei pidä IKL:n asioilla liikkeessä yrittää puhua kovin viisaasti. Viisaus pois ja pelkistetty julistus sijaan! Ja näköpäähän mahdollisimman paljon turskautta. Niin hyvä siitä tulee!”¹⁹⁹

HS käsitteli uskontoa jälleen kesäkuussa julkaisemalla maalaisliittolaisen Pohjolan Sanomissa olleen kirjoituksen, jossa lehti kirjoitti vastineensa eräälle IKL:ää tukevalle pappismiehelle, jonka kanssa Pohjolan Sanomilla oli ollut kiistaa koskien IKL:n suhtautumisesta uskontoon ja ennen kaikkea sen käyttämistä astinlautanaan tulevia eduskuntavaaleja ajatellen. Tämä kyseenomainen pappismies oli väittänyt Saksassa vallitsevan todellinen kansanvalta, jossa kristinuskolle annettiin suuri arvo, miltei absoluuttinen arvo, kuten hän itse ilmaisi. Hän oli vielä ehdottanut, että joku Tornionjokilaakson isäntä lähettäisiin Saksaan oikein paikan päälle tutustumaan tilanteeseen ja ottamaan oppia.

Tähän Pohjolan Sanomat totesi, että sen puolesta Saksaan voitaisiin joku kyllä lähettääkin. Samaa hengen vetoon lehti totesi kuitenkin, että jo tutkimattakin tiedettäisiin, ettei missään diktatuurimaassa ole kansanvallasta rippeitäkään jäljellä. Väitettään lehti perusteli sillä, että diktatuuri ja kansanvalta olivat aina olleet ja tulivat aina olemaankin lehden mielestä toistensa täydellisiä vastakohtia.²⁰⁰ Samasta aiheesta jatkoi vielä Kainuun Sanomatkin, joka sai yhtäläillä palstatilaa HS:n sivuilta. Kainuun Sanomat ilmaisi todellisen huolensa siitä, että IKL oli alentunut käyttämään uskontoa niin julkeasti hyväkseen vaalikampanjoinnissaan, että oli onnistunut värvätä jopa kainuulaisen papin saarnaamaan kansanliikkeen toiminnan puolesta.²⁰¹

¹⁹⁹ Uusi Suomi 1936. 13.6. s. 7. Toiset rehvastelevat, toiset pelkäävät.

²⁰⁰ Helsingin Sanomat 1936. 13.6. s. 4. Muut lehdet. Paljonko sille arvoa annetaan.

²⁰¹ Helsingin Sanomat 1936. 13.6. s. 4. Muut lehdet. Eksyttäjät.

Kainuun Sanomat jatkoi samasta aiheesta vielä muutamaa päivää myöhemminkin ja HS oli innokas julkaisemaan myös tämän, IKL:ään hyvin kriittisesti suhtautuneen, kirjoituksen. Lehti paheksui voimakkaasti IKL:n tapaa käyttää uskontoa vaalipropagoinnissaan hyväkseen. HS pohjusti Kainuun Sanomien tekstiä toteamalla IKL:n ”uutena näkemyksenään” viljelevän uskonto- sanaa, ”uskotellen yksin ikl:n miesten olevan uskonnon niin kuin isänmaallisuudenkin vaalijoita.” Kainuun Sanomat ihmetteli kirjoituksessaan seuraavaa:

”Eikö uskonto pitäisi olla kaikille pyhä ja kallis. Voidaanko kansalaisia erottaa karsinoin niin, että ainoastaan ne, jotka tunnustavat ikl:n värejä, ovat uskonnollisia muut eivät?...Eikö usein ole niin, että ne, jotka suurinta ääntä uskonnosta pitävät – harvemmin sitä tarvitsevat.”²⁰²

Ensimmäisen vaalipäivän koittaessa US perusteli pääkirjoituksessaan, minkä vuoksi kokoomus oli ainoa puolue, jota saattoi vaaleissa äänestää. US vetosi lukijoihinsa, että edistyspuolue ei tahtonut taistelua vasemmistoa vastaan, vaan pikemminkin pyrki yhteistoimintaan sen kanssa. Sama linja US:llä oli myös IKL:ää kohtaan ja lehti kirjoittikin uhmakkaasti uuden puolueen omaksuneen sosialisteilta opin porvarillisen maailmankatsomuksen kelvottomuudesta. Tämän US julisti johtaneen siihen, että kansanliikkeen joukot olivat suurin joukoin vetäytyneet pois yhteisestä vasemmistonvastaisesta rintamasta.²⁰³

US:n pääkirjoitus muodosti siis ensimmäisenä vaalipäivänä sen linjan, mikä sillä oli kansanliikettä kohtaan. Liikettä ei enää laskettu edes porvarilliseksi puolueeksi, vaan kolmessa vuodessa oli US siirtänyt IKL:n oikeistosta vasemmistokenttään.

Toisena vaalipäivänä US kehotti kansaa äänestysaktiivisuuteen pelotellen punasosialistien uhalla. Lehdessä kirjoitettiin otsikolla ”Parempi varoa kuin katua”, siitä, kuinka IKL oli levittänyt oppia, ettei olisi muka olemassa tätä punasosialistien uhkaa. Tätä IKL perusteli ajatuksella, että marxilaiset olisivat kääntäneet kelkkansa päättääkseen äänestää

²⁰² Helsingin Sanomat 1936. 18.6. s. 4. Muut lehdet. Ikl:n iskusanat.

²⁰³ Uusi Suomi 1936. 1.7. s. 4. Pk. Vaaleihin kokoomuspuolueen tunnuksissa.

IKL:ää.²⁰⁴ Toisena vaalipäivänä lehti ei juurikaan IKL:stä kirjoittanut. Vain pakinoitsija Timo kritisoi IKL:n väitteitä siitä, että Suomessa tehtäisiin hirveää taloudellista vääryyttä palkkatyöläisille ja pienviljelijöille. Timo kirjoitti IKL:n omaksuneen tämän ajatuksen marxilaisten vanhoista opeista.²⁰⁵

Kesän 1936 eduskuntavaalien suurena voittajana pääsi esiintymään sosiaalidemokraatit saaden viisi lisäpaikkaa, kokonaisedustajamäärän noustessa näin ollen 83 edustajaan. SDP:n lisäksi Kokoomus oli ainoa puolue, joka pystyi kasvattamaan edustajapaikkojensa määrää. Kokoomus oli ”kohoamassa aallonpohjasta uuteen nousuun”.²⁰⁶ Kun puolue yllättäen voittikin vaaleissa kaksi paikkaa, samalla kun IKL sai vain lisättyä äänimääräänsä, muttei edustajapaikkojaan, toteutui Uuden Suomen piirin pelko, tie puoluejohtoon katkesi. Näin ollen Uuden Suomen reaktio vaalivoittoon olikin suhteellisen vaisu: puolue oli kyllä ainoa porvarillinen voittaja, mutta sen asema ei kuitenkaan vastannut konservatiivien ajatusmaailmaa. Tästä johtuen Uusi Suomi oli tulokseen vain ”osittain tyytyväinen”.²⁰⁷

HS myönsi jo ensimmäisissä vaalikommenteissaan edistyksen vaalitappion. Sosiaalidemokraatit jatkoivat kolme vuotta aiemmin aloittamaansa voittokulkuetta, edistyksen menettäessä peräti neljä paikkaa. HS:n mukaan edistyksen äänimäärä olisi edellyttänyt suurempaa edustusta, mutta lehti kuitenkin myönsi, että puolue oli tehnyt henkilövalinnoissaan ja vaaleihin liittyvissä toimissaan suuria virheitä. HS kritisoi myös maaseutulehdistön puuttumista.²⁰⁸

5. Puseroritareita vai isänmaan sankareita?

Tarkastellessa vuosien 1933 ja 1936 eduskuntavaalien alla Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen kirjoittelua Isänmaallisesta kansanliikkeestä, esiin nousee kaksi hyvin mielenkiintoista ja yllättävääkin seikkaa. Ensinnäkin Helsingin Sanomien kohdalla oli mielenkiintoista se, kuinka lehti käytti propagandakeinonaan muiden lehtien jo aiemmin julkaisemien kirjoitusten julkaisemista. Suurin osa Helsingin Sanomien kansanliikettä

²⁰⁴ Uusi Suomi 1936. 1.7. s. 6. Parempi varoa kuin katua.

²⁰⁵ Uusi Suomi 1936. 2.7. s. 6. Meitä on monta.

²⁰⁶ Polvinen 1992. s.198.

²⁰⁷ Vares 1986. s. 30–31.

²⁰⁸ Kulha 1989. s. 192.

koskevista julkaisuista oli nimenomaan jostain toisesta lehdestä poimittuja kirjoituksia. Tämä on toki ymmärrettävää, kuin muistaa sen, että Eljas Erkko ei ollut itse juurikaan kiinnostunut politiikasta. Julkaisemalla toisten lehtien kriittisiä kirjoituksia, ei Helsingin Sanomat itse leimautunut puolueelliseksi.

Toinen mielenkiintoinen seikka, mikä tutkimuksessa nousi esiin, oli se, että huolimatta siitä, että Helsingin Sanomat oli puolueeton ja julkaisi lähinnä vain muiden lehtien kirjoituksia kansanliikkeestä, oli lehdessä julkaistujen kansanliikettä koskevien kirjoitusten määrä moninkertainen verrattuna Uuden Suomen kirjoituksiin. Helsingin Sanomat toki oli sivumääriltään huomattavasti Uutta Suomea laajempi, mutta edes tämä ero ei selitä kirjoitusten määrien niinkin suuria eroja. Toisaalta ennen kaikkea vuoden 1933 osalta, jolloin kokoomus kävi vaaleihin liitossa kansanliikkeen kanssa, tulee ottaa huomioon se, että Uusi Suomi joutui valtavan ryöpytyksen kohteeksi muiden lehtien tahoilta. Muut lehdet kritisoivat ankarasti ennen kaikkea kansanliikkeen harjoittamia epärehellisiä ja joissain määrin laittomiakin toimia. Uuden Suomen kohdalla oli varmasti parempi vain yrittää vaieta näistä toimista, sen sijaan, että olisi alkanut rohkeasti puolustella kansanliikkeen toimia.

Helsingin Sanomat kirjoitti useaan otteeseen siitä, kuinka Isänmaallinen kansanliike oli lehden mielestä ajamassa Suomea diktatuurin piiriin. Lehti ei tässä tavoitteessa nähnyt mitään hyvää, vaan päinvastoin katsoi sen olevan jopa laitonta. Helsingin Sanomat käytti useassa kirjoituksessaan hyväksi Kosolan pitämiä puheita, joita joko lainaten tai tarkoitukset huomioon ottaen leikaten, julkaisi sivuillaan. Samoin Helsingin Sanomat vertasi Kosolaa avoimesti Hitleriin ja kyseli kansalta, että ”sietääkö Suomen kansa natsien mallin mukaista piiskaa?”. Huomattavan suuri osa Helsingin Sanomien kirjoituksista koskien diktatuuria oli kuitenkin muiden samanhenkisten lehtien kirjoituksia, joita Helsingin Sanomat sitten julkaisi Muut lehdet –palstallaan. Vasta aivan muutamaa päivää ennen vaaleja, 28. kesäkuuta, Aapo kritisoi avoimesti Isänmaallisen kansanliikkeen vaalitunnusta ”puolueet on poistettava”. Toisen ja viimeisen kerran Helsingin Sanomat käsitteli diktatuuria niin sanotusti omissa nimissään 29. kesäkuuta, jolloin Eero vertasi Päivän piirtoja – pakinassaan Kosolaa Staliniin ja Leniniin ja pelotteli yksinvallalla.

Vuoden 1933 osalta Uuden Suomen piirin keskuudessa pohdittiin ankarasti meneekö virta oikealle ja että tuleeko seuraava hallitus olemaan oikeistolainen. Uusi Suomi ei osallistunut innokas osallistumaan diktatuuri-keskusteluun vuoden 1933 vaalien alla lainkaan. Tähän

varmasti vaikutti Uuden Suomen kohdalla se epävarmuus ja eripura, mikä lehden toimikunnan ja kokoomus-puolueen välillä oli. Toisaalta se tosiasia, että Kosola useassakin puheessaan uhmakkaasti totesi kansanliikkeen radikalisoituvan juuri niin kauan, kunnes valtion merkittävässä asemassa istuisi kansanliikkeelle mieluisat henkilöt, johti siihen, ettei Uudella Suomella juurikaan ollut mahdollisuuksia puolustella kansanliikkeen puheita, kieltämisestä nyt puhumattakaan.

Vuoden 1933 vaalien alla Uusi Suomi käytti jopa hyväkseen niin sanottua Saksan buumia. Lehti muistutti lukijoilleen siitä, kuinka Saksan apu oli kyllä aiemmin otettu avosylin vastaan ja ihmetteli, että mitä huonoa avun tarjoamisessa nyt saattaisi olla. samoin Lehti korosti Italian arvovaltaa ja katsoi fasismin olevan ainoa oikea suuntaus, sillä fasismi ”yhdistää kansat, poistaa luokkaerot ja lisää kansalaisten välistä yhteistoimintaa”. Huolimatta siitä, että lehti suhtautui fasismiin ja ylipäättään Italian ja Saksan mallin matkimiseen hyvin myönteiseen sävyyn, ei se kuitenkaan kertaakaan leimannut kansanliikettä fasistiseksi järjestöksi. Tutkittaessa vuoden 1933 kirjoituksia fasismista, tulee ottaa huomioon jo aiemmin mainitsemani ero aikalaisten ja vuoden 2008 fasismikäsitteiden kesken.

Jopa Paasikivi oli spekuloinut kesällä 1933 päiväkirjassaan niistä eduista, joita fasismi saattaisi suomalaisen yhteiskuntaan tuoda. Uuden Suomen piiri, kuten moni muukin oikeistolainen odotti saksalaisen fasismin tarkoittavan käytännössä sitä yhteiskuntaa, mikä oli ollut valloillaan vuonna 1918 Saksan tullessa suomalaisten apuun. Kuten jo mainitsin, niin Uusi Suomi ei kansanliikettä maalannut fasistiseksi ja kotimaiset fasistit se tyrmäsikin jyrkästi. Helsingin Sanomat taas katsoi vuoden 1933 kohdalla, toisin kuin Uusi Suomi, kansanliikkeen olevan puhtaasti fasistinen järjestö ja pelotteli lukijoitaan, että jos Suomi ottaisi mallia fasismista, ajautuisi se Saksan ja Venäjän mukaiseen yhteiskuntaan. Vasemmisto koettiin oikeiston silmissä kumoukselliseksi, jonka vuoksi tarvittiin vastuuta välttelemättömiä miehiä, esikuvinaan Saksa ja Italia. Jos Uusi Suomi oli valmis hyväksymään sen, että Saksaa ja Italiaa pidettiin eräänlaisena mallimaana, ei Helsingin Sanomat hyväksynyt tätä lainkaan.

Kaikista voimakkaimmin Helsingin Sanomat hyökkäsi kansanliikkeen harjoittamia toimintatapoja vastaan. Lehti yhdisti kansanliikkeen suoraan lapualaisiin, käyttämällä muun muassa termejä ”puseroritarit”, ”jatkolapualaiset” ja ”mäntsäläiset”. Samoin lehti

muistutteli lukijoitaan lapualaisten harrastamista vapaista autokyydeistä. Lehti nosti useaan otteeseen jälleen Kosolan esiin, syyttäen häntä sekasorron ja vaarallisen radikalismien aiheuttajasta ja käytti kansanliikkeen yhteydessä muun muassa termejä ”valheisänmaallisuus”, ”valheuskonnollisuus” ja ”valhekansanvaltaisuus”. Kansanliike oli lehden mielestä vain ”Lapuan liikkeen naamioitunut jatko, joka harrasti raukkamaista politiikkaa”.

Uuden Suomen oli vaikea perustella tai puolustella kansanliikkeen, varmasti useaan otteeseen väkivaltaisia ja laittomia toimia, ja niinpä se pysyi jälleen kerran mieluummin hiljaa. Lehti pyrki ainoastaan väittämään muiden lehtien ja puolueiden tahoilta nousseita väitteitä valheiksi ja korosti kansanliikkeen vaalitulaisuuksien olleen aina rauhallisia. Tämä on jälleen täysin ymmärrettävää, sillä niitä toimia, mitä kansanliike harjoitti, oli varmasti vaikea yrittää puolustella. Kenties lehti katsoi pääsevänsä jälleen kerran helpommalla vaikenemalla. Toisaalta aikalaisten silmin on ymmärrettävää myös se, että konservatiiveille niin tärkeä asia kuin kansallisuus saattoi joidenkin mielestä jopa oikeuttaa tiettyihin tekoihin, mitä nykypäivän globaalissa yhteiskunnassa on vaikea ymmärtää.

Isänmaallisen kansanliikkeen toimintatavat ja keinot herättivät valtavasti keskustelua ennen kaikkea Helsingin Sanomien, mutta myös Uuden Suomen sivuilla. Helsingin Sanomat julkaisi lukuisia, muiden samanhenkisten lehtien laatimia, kirjoituksia, joissa otettiin kantaa siihen, miten kansanliike ratsasti isänmaallisuuden, Akateemisen Karjala-Seuran, uskonnon ja jopa kommunistien avulla vaaleihin. Vuonna 1933 Helsingin Sanomat otti yhdeksi silmätikukseen Isänmaallisen kansanliikkeen ”isänmaallisuus” aatteen. Sitä Helsingin Sanomat katsoi kansanliikkeen vain puhtaasti käyttävän hyväkseen väittäen liikkeen vain verhoutuvan isänmaallisuus- sanan taakse. Lehti nosti esiin myös sen, kuinka kansanliikkeen joukot olivat ottaneet entisiä kommunisteja mukaan toimintaansa. ”Liekö entiset kommunistit olleet mustiin pukeutuneina vapaaehtoisesti vaiko kenties palkattuina?”, kyseli Helsingin Sanomat ja totesi kansanliikkeen olevan kaikkea muuta kuin isänmaallinen.

Toinen joukko, jota kansanliike käytti Helsingin Sanomien mukaan hyväkseen, olivat Akateemisen Karjala-Seuran nuoret miehet. Lehti oli tästä hyvin tuohtunut ja korosti, ettei tällainen ”rehkiminen” suinkaan auttanut Suur-Suomen asiaa, vaan päin vastin kiihotti

bolševikkeja yhä pahempiin sortotoimenpiteisiin. Näiden lisäksi Helsingin Sanomat kirjoitti kriittiseen sävyyn siitä, kuinka Isänmaallinen kansanliike oli päättänyt ottaa yhdeksi vaaliteemakseen uskonnon, korostaen, että kansanliikkeen viholliset olisivat epäuskonnollisia ihmisiä. Tästä Helsingin Sanomat oli hyvin tuhtunut ja paheksui voimakkaasti, että liike oli ottanut niinkin henkilökohtaisen ja politiikkaan täysin kuulumattoman asian kuin uskonto, teemakseen.

Uusi Suomi ei vuoden 1933 vaalien alla kommentoinut edellisiin väitteisiin kertaakaan. Liikkeen diktatuuri- ja fasismiaatteiden ja laittomien toimien kohdalla oli mielestäni ymmärrettävää, ettei Uusi Suomi juurikaan pyrkinyt, tai pikemminkään kyennyt, toimia puolustelemaan. Tämä sen vuoksi, että joko toimet todellakin olivat laittomia, jonka vuoksi niitä oli mahdoton puolustella, tai sitten väitteet diktatuurista ja fasismista tulivat suoraan Vihtori Kosolan suusta, jolloin niitä oli myöskin hyvin vaikea puolustella. Yllättävää mielestäni oli se, ettei lehti ottanut kertaakaan kantaa vuoden 1933 vaalien alla siihen, kuinka kansanliike muiden lehtien mielestä ratsasti AKS:n, uskonnon, isänmaallisuuden ja kommunismin avulla.

Käsiteltäessä Akateemista Karjala-Seuraa olisi Uusi Suomi voinut hyvin todeta Suur-Suomen todella olevan kansanliikkeelle tavoittelemisen arvoinen asia, sen sijaan, että lehti nieli vastalauseita muiden väitteet siitä, että kansanliike vain esitti asian olevan itselleen tärkeä ja tosi asiassa halusi vain lisää jalkoja ja käsiä vaalikentälleen. Kommunistien kohdalla puolustukseksi olisi riittänyt väite siitä, että kansanliike ei välittänyt ihmisen menneisyydestä. Samoin uskonnon ja isänmaallisuuden kohdalla lehden olisi ollut helppo vähintäänkin kieltää muiden väitteet, sillä se, että oliko liikkeelle uskonto tai isänmaallisuus tärkeitä asioita, oli täysin jokaisen aikalaisen omassa harkinnassa. Henkisiä arvoja ei ollut eikä ole mahdollista mitata teoreettisesti.

Vuoden 1936 vaalit toivat muutoksen ennen kaikkea Uuden Suomen suhtautumiseen kansanliikkeen yksinvalta-aatteeseen. Kokoomuksen selkeä pesäero IKL:ään johti myös tietenkin myös siihen, miten Uusi Suomi liikkeeseen suhtautui. Uusi Suomi katsoikin jo toukokuun loppupuolella, ettei Suomessa ollut tarvetta samanlaiselle yksinvallalle, kuin esimerkiksi Virossa, Latviassa tai Italiassa. Uusi Suomi julkaisi toukokuun lopulla myös Paasikiven pitämän puheen, jossa Paasikivi teki selkeän pesäeron kokoomuksen ja Isänmaallisen kansanliikkeen välillä. Tässä puheessaan Paasikivi ilmoitti kansanliikkeen

haluavan yhteiskunnan toimivan johtajaperiaatteen ja yhden puolueen vallan mukaisesti. Tällä julkaisullaan Uusi Suomi viimeistään linjasi sen, mitä kansanliike lehdelle edusti: diktatuuria sanan todellisessa merkityksessä.

Vaalien alla oikeisto pohti kuumeisesti toteutuisiko SDP:n ja maalaisliiton yhteistyö ja leimautumalla kansanliikkeen vakaisiin kannattajiin, pelkäsi kokoomus, ja sitä kautta myös Uusi Suomi, ettei keskusta olisi valmis kokoomuksen kanssa yhteistyöhön lainkaan. IKL-kysymys olikin vuonna 1936 ratkaiseva siinä suhteessa, että sen kautta kilpailtiin myös Suomen tulevasta sisäpoliittisesta linjasta. Helsingin Sanomat ei juurikaan poikennut suhtautumisessaan kansanliikkeen diktatuuriin sitten vuoden 1933 kirjoituksiin verrattuna. Kirjoitukset olivat vähintäänkin yhtä kriittisiä., kuin kolme vuotta aiemmin. Vuoden 1936 kirjoituksissaan Helsingin Sanomat yhdisti kansanliikkeen diktatuuriaatteen jopa orjuuteen ja pelotteli tällä lukijoitaan.

Vuoden 1936 kirjoituksissa Uuden Suomen suhtautuminen fasismiin kuitenkin muuttui valtavasti verrattuna vuoteen 1933. Lehti julkaisi toukokuussa Paasikiven kirjeen, jossa Paasikivi linjasi, että ”valtiolliselle ja yhteiskunnalliselle vapaudelle vieraat fascistiset pyrkimykset on torjuttava”. Fasismia ei enää katsottu olevan ratkaisu suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuudelle, vaan päinvastoin sillä peloteltiin. Helsingin Sanomat pysyi fasismia suhteen yhtä kriittisenä ja ihmetteli useaankin otteeseen sitä, kuinka Isänmaallinen kansanliike oli niin innokas toimimaan ulkopuolisen johtajan turvin. Ennen kaikkea saksalaisen oikeiston radikalisoituminen herätti varmasti myös Uuden Suomen piirissä huolen siitä, että myös kokoomus yhdistettäisiin tähän pelkoa herättäneeseen ääriliikkeeseen. Tämän vuoksi Uusi Suomi keskittyi vuoden 1936 osalta tekemään selvää linjaeroa kokoomuksen ja fasismia välillä.

Vuoden 1936 vaalien alla Helsingin Sanomat jatkoi kolmen vuoden takaista kansanliikkeen mustamaalaustaan. Lehti ihmetteli useaan otteeseen, että miten oli edes mahdollista, että Suomen kaltaisessa laillisuusvaltiossa kansanliikkeen laittomiin tekoihin yltävät miehet olivat päässeet niinkin vaikutusvaltaisiin asemiin, kuin olivat päässeet. Tähän lehti kyllä totesi, ettei säännöllisissä oloissa nämä miehet olisi päässeet asemiinsa ja kuvaili heitä ”eettillisesti alamittaisiksi miehiksi”. Vuoden 1933 mukaisesti lehti Helsingin Sanomat väitti kansanliikkeen puhtaasti peittelevän todellisia tarkoituksiaan ja vertasi Isänmaallisen

kansanliikkeen toimintaa jopa naamiaisiin: lehden mielestä kansanliike naamioitui isänmaallisen maskin taakse tekemään pahuuksiaan ja muokkaamaan yhteiskunnasta fasismin ihanteiden mukaisen. Tätä väitettä lehti perusteli muun muassa sillä, että kansanliikkeellä oli lehden mukaan kummallisena tapana vaihtaa puolueohjelmaansa aina parhaakseen katsomallaan tavalla.

Jos vuonna 1933 Uusi Suomi oli väittänyt muiden lehtien ja puolueiden valehtelevan syytöksissään kansanliikkeen laittomuuksista, muuttui ääni jälleen kellossa tultaessa vuoteen 1936. Vielä toukokuun loppupuolella 1936 Uusi Suomi yritti puolustella kansanliikkeen toimia vertaamalla niitä marxilaisten harjoittamiin laittomiin ja väkivaltaisiin toimiin. Lehti kylläkin tunnusti kansanliikkeen laittomuudet, mutta korosti, etteivät ne olleen mitään verrattuna marxilaisten edesottamuksiin. Kuitenkin jo kesäkuun alussa vuonna 1936 Uusi Suomikin totesi kansanliikkeen toimien laittomuudet, eikä enää edes yrittänyt puolustella tai vähätellä niitä. Lehti katsoi liikkeen yllyttävän kansaa puoluevihaan, ajavan vain omaa etuaan yhteisen edun kustannuksella ja turmelevan valtiollisen ja yhteiskunnallisen elämän.

Samoin vuoden 1936 Uusi Suomi osallistui innokkaasti kansanliikkeen toimintatapojen käsittelyyn. Jos Helsingin Sanomat oli ollut tuhtunut siitä, että kansanliike huijasi AKS:läisiä saadakseen heidät agitoitua omiin joukkoihinsa, ei Uusi Suomi tästä ollut kuitenkaan huolissaan. Lehti totesi vain ironisesti kansanliikkeen vaalitoiminnassa mukana olemisen olevan AKS:läisille ”kehittävää kesäaskartelua”. Lehti rauhoitteli lukijoitaan, ettei kansanliike ollut tekemässä valtauksia keneltäkään ja että AKS:läiset lähinnä vain viisastuvat huomattessaan, ettei kansanliikkeen asioissa liikuttaessa kannata yrittää puhua ”turhan viisaasti”. Lehti siis vertasi korkeasti koulutettuja AKS:läisiä ”tyhmiin” kansanliikkeen joukkoihin.

Myös vuonna 1936 Helsingin Sanomat kirjoitti kansanliikkeen uskonnollisuudesta väittäen sen kolmen vuoden takaisen mukaisesti olevan vain valhetta. Lehti paheksui voimakkaasti, että kansanliike oli värännyt vaalitoimintaansa jopa pappeja puhumaan kansanliikkeen puolesta. Tähän Uusi Suomi ei edelleenkään ottanut kantaa. Ehkäpä kuitenkin suurin ero tutkimuksessa verratessa vuoden 1933 ja 1936 kirjoituksia toisiinsa, oli Uudessa Suomessa muuttunut käsitys siitä, mitä Isänmaallinen kansanliike edusti. Vuonna 1933 lehti katsoi sen olevan puhtaasti oikeistolainen ja ennen kaikkea isänmaallinen järjestö.

Tämä ajatus kuitenkin muuttui hyvin radikaalisti tultaessa kohti vuoden 1936 eduskuntavaaleja. Kuten Helsingin Sanomat, niin nyt myös Uusi Suomi nosti esiin sen, kuinka kansanliike otti mukaan vaalitoimintaansa entisiä kommunisteja. Ensimmäisenä vaalipäivänä Uusi Suomi kirjoitti tästä uhmakkaasti ilmoittaen kansanliikkeen vetäytyneen pois yhteisestä vasemmistonvastaisesta rintamasta.

Toisena päivänä kritiikki jatkui, kun Uusi Suomi totesi kansanliikkeen ottaen oppia toimintaansa suoraan marxilaisilta. Tutkijat ovatkin pohtineet sitä, minkä vuoksi Uusi Suomi pyrki maalaamaan kansanliikkeestä vasemmistolaisen järjestön. Oliko se vain vaalipropagandaa, jolla pyrittiin erottumaan radikaalista oikeistosta, jotta saavutettaisiin suotuisimmat asetelmat keskustaan nähden? Vai oliko vasemmistolaisuuden pelossa toden häivääkin mukana? Kansanliikkeen periaatteista voidaan löytää myös marxilaisen vasemmiston ajatusmaailmaan yhteneväisiä näkökantoja, muun muassa kapitalismin kritisoiminen. Samoin kansanliikkeen ”idoli” Mussolini oli ollut entinen jyrkkä sosialisti. Voidaan siis lienee olettaa pelon olleen joissain määrin ymmärrettävää, ellei jopa oikeutettua.

Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen käsitykset Isänmaallisesta kansanliikkeestä vuosien 1933 ja 1936 eduskuntavaalien alla poikkesivat valtavasti toisistaan. Vuonna 1933 Helsingin Sanomat suhtautui hyvin kriittisesti liikkeeseen, katsoen sen laittomilla ja epärehellisillä toimillaan ajavan suomalaista yhteiskuntaa kohti fasismia ja diktatuuria. Lehti paheksui voimakkaasti kansanliikkeen tapaa käyttää hyväkseen henkisiä arvoja, kuten esimerkiksi isänmaallisuutta ja uskontoa, mutta myös muita toimijoita, kuten Akateemisen Karjala-Seuran jäseniä ja entisiä kommunisteja. Uusi Suomi, johtuen kokoomuksen ja kansanliikkeen vaaliliitosta suhtautui liikkeen toimiin huomattavasti myönteisemmin. Lehti katsoi muiden tahojen väitteiden liikkeen laittomuuksista olleen vain puhtaasti valetta. Fasismia Uusi Suomi katsoi olevan eräänlainen uusi tuulahdus, jonka toteuttaminen olisi välttämätöntä suomalaisessa kehittyvässä yhteiskunnassa. Mussolini ja Hitler koettiin jopa eräänlaisiksi esikuviksi ja Saksasta ja Italiasta otettiin mieluusti mallia.

Kolme vuotta tuntuu lyhyeltä ajalta, mutta 1930-luvun hektisessä maailmanpoliittisessa tilanteessa se oli tarpeeksi pitkä aika, jotta myös Uuden Suomen käsitykset kansanliikkeeseen ja sen esikuviin saattoi muuttua. Helsingin Sanomien suhtautuminen Isänmaalliseen kansanliikkeeseen ei juurikaan muuttunut näiden kolmen vuoden aikana.

Mutta vuonna 1936 myös Uusi Suomi halusi tehdä selvän pesäeron kansanliikkeeseen. Lehti ei edelleenkään katsonut kansanliikkeen olevan fasistinen järjestö, mutta uusi uhka, kommunismi väijyi nyt kansanliikkeen joukoissa. Uusi Suomi katsoikin liikkeen muuttuneen jopa vasemmistolaiseksi. Molempien lehtien suhtautumiseen vaikuttivat varmasti ennen kaikkea näkemykset siitä, keiden joukoissa kannatti seisoa.

Vuonna 1933 Uuden Suomen oli ymmärrettävää ja kannattavaa seisoa kansanliikkeen taustajoukoissa, sillä usko oikealle vievään virtaan oli voimakas. Euroopasta kantautui alati tietoja oikeiston riemuvoitoista ja saman uskottiin tapahtuvan myös Suomessa. Helsingin Sanomien kannalta oleellista oli varmasti se, että seistessään vähintään epävirallisesti edistyspuolueen joukoissa, oli sen kannattavaa pitää tiukka linja kansanliikkeen suhteen voidakseen pitää samalla portit auki maalaisliiton suuntaan. Vuoden 1936 vaaleissa oikeistoradikalismi oli näyttänyt kyntensä, eikä Suomessa siihen suhtauduttu enää lainkaan yhtä suopeasti, kuin kolme vuotta aiemmin. Loppujen lopuksi päätös siitä, miten kansanliikkeen kaltaiseen ääriliikkeeseen suhtauduttiin, oli varmasti pitkällisten suunnittelujen tulos. Mikä on kannattavaa ja mikä ei.

6. Lähteet

I ALKUPERÄISLÄHTEET

A) Painetut lähteet: lehdistö

Helsingin Sanomat, 18.5. 1933–3.7.1933. Tampereen yliopisto, lehtien lukusali, kela nro 2880–2881

Helsingin Sanomat, 25.5.1936–1.7.1936. Tampereen yliopisto, lehtien lukusali, kela nro 2902.

Uusi Suomi, 7.6.1933–21.6.1933. Tampereen yliopisto, lehtien lukusali, kela nro 2361.

Uusi Suomi, 21.5.1936– 2.7.1936. Tampereen yliopisto, lehtien lukusali, kela nrot 2380–2381.

B) Painetut lähteet: aikalaikirjallisuus

Kosola 1935. Vihtori Kosola. Viimeistä *piirtoa myöten: muistelmia elämäni varrelta*. Lapuan kirjapaino, Lapua, 1935.

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Hemánus 1975. Pertti Hemánus. *Propaganda sanomalehdissä*. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu, 1975.

Hentilä 2006. Seppo Hentilä. *Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944*. Teoksessa *Suomen poliittinen historia 1809–2006*. Osmo Jussila, Seppo Hentilä ja Jukka Nevakivi. WSOY Oppimateriaalit OY, uudistettu painos, Helsinki, 2006.

Klemola 1981. Pertti Klemola. *Helsingin Sanomat. Sananvapauden monopoli*. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu, 1981.

- Kulha 1989.** Keijo K. Kulha. *Sanasotaa ja sovittelua: Helsingin Sanomain poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan*. Sanomapaino, Vantaa, 1989.
- Maijala 2005.** Maijala Jussi. *Kansankokonaisuuden puolesta*. Teoksessa *Sinistä, punaista, mustaa: näkökulmia Suomen 1930–40-lukujen poliittiseen historiaan*. Toim. Petri Juuti. Tampereen yliopistopaino Oy, Juvenes Print, Tampere, 2005.
- Polvinen 1992.** Tuomo Polvinen. *J.K. Paasikivi: valtiomiehen elämäntyö. Osa II. 1918–1939*. WSOY, Porvoo, 1992.
- Salokangas 1985.** Raimo Salokangas. *Uusi Suomi ja kokoomuspuolue 1930-luvulla*. Teoksessa *Historiallinen Aikakauskirja 1985 - 1*. Suomen Historiallinen seura ja Historian Ystävien Liitto, 1985
- Salokangas 1987.** Raimo Salokangas. *Puolepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla*. Teoksessa *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio, 1987.
- Salokangas 1998.** Raimo Salokangas ja Päiviö Tommila. *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia*. Oy Edita Ab, Helsinki 1998.
- Uola 1982.** Uola Mikko. *Sinimusta veljeskunta. : Isänmaallinen kansanliike 1932–1944*. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu, 1982.
- Vares 1986.** Vesa Vares. *Kevätvirroista vastavirtaan. Uuden Suomen piirin poliittinen toiminta ja linja Mäntsälän kapinasta välirauhaan*. Turku, 1986.
- Vares 2007.** Vesa Vares. *Kokoomus ja demokratian kriisi 1929–1939*. Teoksessa *Suomalaiskansallinen Kokoomus: kansallisen*

kokoomuspuolueen historia 1929–1944. Kirjoittanut Vesa Vares ja Ari Uino. Edita Prima Oy, Helsinki, 2007.

Vesikansa 1997. Jyrki Vesikansa. *Sinivalkoiseen Suomeen: Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia. Osa I 1847–1939*. Otavan Kirjapaino, Keuruu 1997.

Wahlbäck 1968. Kristen Wahlbäck. *Mannerheimistä Kekkoseen: Suomen politiikan päälinjoja 1917–1967*. Suom. Markku Järvinen. WSOY, Porvoo, 1968.

Wunsch 2004. Sinikka Wunsch. *Punainen uhka. Neuvostoliiton kuva johtavassa suomalaisessa sanomalehdistössä maaliskuusta 1938 talvisodan päättymiseen maaliskuussa 1940*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 2004.